

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Filozofická fakulta

Historický ústav

Naděžda Nová

**Příběh tří neprovdaných žen v čase tří režimů  
(Příspěvek k dějinám každodennosti let 1850 – 1950)**

Diplomová práce

České Budějovice 2007

Vedoucí diplomové práce: doc. Dagmar Blümllová, CSc.

## ANOTACE

Naděžda Nová

### **Příběh tří neprovdaných žen v čase tří režimů**

**(Příspěvek ke studiu dějin každodennosti v letech 1850-1950),**

Diplomová práce. Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2007, 116 s., 18 příloh.

Diplomová práce sleduje příběh tří neprovdaných žen od poloviny 19. století do poloviny 20. století. Na pozadí jejich osudů seznamuje s proměnami společnosti a s každodenním životem popisované doby.

Práce vznikla na základě studia odborné literatury a pramenů uložených v SOkA Klatovy, v LA PNP Praha (detašované pracoviště Staré Hrady), v Muzeu Šumavy v Sušici a v Archívu hlavního města Prahy.

Po nezbytném uvedení tématu, zaměření práce, kritickém zhodnocení literatury a pramenů, následuje kapitola věnovaná počátkům emancipace žen v Čechách. Další kapitola si všímá dívčího vzdělání v 19. století, rekapituluje jeho cestu od reformy Marie Terezie až po vstup českých žen na univerzitu. Čtvrtá kapitola se zabývá osudy otce hlavních protagonistek, sester Gabrielových, Josefa Ambrože Gabriela, významného českého vlastence. Pátá a šestá kapitola podávají přehled důležitých mezníků života sester Gabrielových od narození, přes výběr povolání a profesní uplatnění až po smrt. Sedmá kapitola přibližuje společensky významné příbuzenské a přátelské vazby sester Gabrielových; zvláštní pozornost věnuje jejich názorům na muže a podobám vztahů k nim, všímá si rovněž jejich zájmu o umění, především o divadlo, které bylo nedílnou součástí společenského života. Následující dvě kapitoly jsou zaměřeny na realitu každodenního života sester Gabrielových se zvláštním zřetelem ke dvěma pro ně příznačným oblastem, tj. ke zdraví a módě. Po závěru, který rekapituluje životní poslání tří neprovdaných žen v průběhu tří režimů, následuje seznam použitých pramenů a literatury a prezentace příloh.

## THE ANNOTATION

Naděžda Nová,

### **The Story of Three Unmarried Ladies during the times of three authoritarianisms**

**(An Entry to the History of Everydayness in 1850-1950),**

Graduation thesis. Institute of History of the Faculty of Philosophy of the University of South Bohemia, České Budějovice 2007, 116 pages, 18 enclosures.

The graduation thesis tells the story of three unmarried women from the half of the 19<sup>th</sup> to the half of the 20<sup>th</sup> century. The society and the everyday life of described era are introduced against the background of their lives.

This piece of work is based on studies of literature and recourses stored in the SOKA Klatovy, in LA PNP Prague (field department Staré Hrady), in the Museum of Šumava in Sušice and in the Prague City Archives.

The introduction to the theme, focus and critical evaluation of used literature is followed by the chapter on the beginnings of women emancipation in Bohemia. Next chapter is focused on the girls' education in 19<sup>th</sup> century; it resumes its development from the reforms of Maria Teresa to the entrée of the Czech women to the university. Forth chapter studies the life of the main characters' (the Gabriel sisters') father, Josef Ambrož Gabriel, who was an important Czech patriot. Fifth and sixth chapters give the view of the important landmarks in the Gabriel sisters' lives – from their birth, choice of occupation, professional demand to death. Chapter no. 7 mentions the socially important relatives and friendships which the sisters had, it also considers their opinion on men and their relationships to them, it also deals with their interest in arts, especially theatre which was an integral part of the social life. The following two chapters also show the reality of the sisters' everyday lives especially considering their opinions and ideas of health and fashion. The conclusion, which summarizes the mission of three unmarried ladies during the time of three authoritarianisms, is followed by the list of used recourses and the presentation of enclosures.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, výhradně  
s použitím uvedených pramenů a literatury.  
V Českých Budějovicích 28. listopadu 2007

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří byli při přípravě této práce nápomocni. Především děkuji vedoucí této práce doc. Dagmar Blümlové, CSc. za její odborné vedení, konzultace, rady, podnětné připomínky a trpělivost. Dále bych ráda poděkovala pracovníkům Muzea Šumavy v Sušici. Můj dík patří také pracovníkům LA PNP Staré Hrady a SOKA Klatovy, kteří mi ochotně vycházeli vstříc. V neposlední řadě děkuji též předsedovi spolku Pražský Sušičan doc. Ing. Zdeňku Papešovi, CSc.

## OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. POČÁTKY EMANCIPACE ŽEN V ČECHÁCH.....	14
3. DÍVČÍ VZDĚLÁNÍ V „DLOUHÉM“ 19. STOLETÍ.....	24
4. SUŠICKÝ VLASTENEC JOSEF AMBROŽ GABRIEL A ŽENY	
4.1. J. A. Gabriel v uniformě Svornosti.....	32
4.2. J. A. Gabriel a Anna Marie Gabrielová, rozená Eisnerová.....	35
4.3. J. A. Gabriel a Marie Gabrielová, rozená Podlipská.....	37
4.4. J. A. Gabriel a Sofie Podlipská, rozená Rottová.....	46
5. ŽIVOT SESTER GABRIELOVÝCH	
5.1. Dětství a mládí sester Gabrielových (1853 – 1874).....	48
5.2. Volba povolání, dospělost a konec života sester Gabrielových (1871-1943).....	60
6. SESTRY GABRIELOVY A SPOLEČNOST	
6.1. Sestry Gabrielovy a jejich příbuzní.....	73
6.2. Sestry Gabrielovy a muži.....	79
6.3. Sestry Gabrielovy a umění.....	81
7. SESTRY GABRIELOVY A ZDRAVÍ.....	87
8. SESTRY GABRIELOVY A MÓDA .....	98
9. ZÁVĚR.....	107
Seznam pramenů a literatury.....	109
Seznam příloh.....	114
Přílohy	

## 1. ÚVOD

Při volbě tématu diplomové práce hrály důležitou roli regionální dějiny. Pocházím z malé vesničky Strašín, která se nachází blízko města Sušice. Proto jsem při výběru, v kterém mi byla nabízena řada témat, dala přednost zpracování osudů rodiny Josefa Ambrože Gabriela, významného sušického rodáka. Josef Ambrož Gabriel byl prvním významným historiografem Sušicka, přesto však o něm dodnes kromě menších prací neexistuje monografie, která by shrnovala nové poznatky o jeho životě a díle. Života jeho dcer se tyto práce dotýkají jen okrajově. Zaměřila jsem se především na životní příběh dcer Josefa Ambrože Gabriela, avšak jeho strhující osud jsem rovněž nemohla vynechat. Důvodem zvolení tématu byla také relativní úplnost písemné pozůstalosti Gabrielových, ač roztroušená a provenienčně nejednotná.

Cílem této diplomové práce, kterou jsem po dlouhém rozhodování nazvala *Příběh tří neprovdaných žen za časů tří režimů (Příspěvek ke studiu dějin každodennosti let 1850-1950)*, bylo tedy především sepsání příběhu dcer J. A. Gabriela. Pokusila jsem se ukázat, v čem byly jejich problémy a v čem spočívalo jejich řešení. Osud těchto tří žen přibližuji na pozadí jejich každodenního života, všedních rituálů a běžných starostí. Nedílnou součástí jejich života byla práce, ale i zábava. Snažila jsem se též vypracovat přehled příbuzenských a přátelských vazeb, které sestry Gabrielovy měly.

Časový rámeček, do něhož jsem příběh zasadila, víceméně odpovídá délce života sester Gabrielových. Všechny tři se dožily vysokého věku, poslední z nich zemřela v roce 1943. Klíčovými mezníky této práce se však stala jiná data. V roce 1850 se konala svatba jejich rodičů a v roce 1950 byl jejich hrob prodán novému majiteli.

Jelikož o sestřích Gabrielových nevznikla dosud žádná práce, pracovala jsem s literaturou komparativní, která se zabývá jejich otcem, ženskou problematikou a obdobím druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století.

Ačkoliv je Josef Ambrož Gabriel v Sušici stále považován za osobnost velice významnou především pro své zásluhy na rozvoji kulturního života Sušicka druhé poloviny 19. století, nebyla mu dosud věnována žádná rozsáhlejší monografie.

První a zatím jedinou publikovanou monografií o něm napsal Kajetán Turek.<sup>1</sup> Odtud jsem rovněž čerpala první informace o rodině Gabrielově. Orientaci v tématu mi také poskytly diplomové práce, které v průběhu minulých třinácti let vznikaly a zabývaly se osobností Josefa Ambrože Gabriela.<sup>2</sup> Klíčovou se pro mne stala diplomová práce Libuše Fialové, která zpracovává život J. A. Gabriela. Na tuto práci navázala Jitka Matyášová, a vytvořila komentovaný přehled Gabrielova rozsáhlého díla. Práce Pavly Šťastné je zaměřená na rodinné vazby, vychází však pouze z korespondence uložené v pozůstalosti J. A. Gabriela v SOKA Klatovy. Tato studie, pokud mohu soudit, nepřilíš důkladně pracuje s prameny, mnohdy chybí zdroje, z nichž autorka čerpala.

Při psaní své diplomové práce jsem se setkala také s doc. Ing. Zdeňkem Papešem, CSc. Tento dlouholetý předseda spolku Pražský Sušičan se zabývá všemi významnými osobnostmi Sušicka a spolupracuje s Muzeem Šumavy v Sušici. Doufá, že snad v budoucnu bude publikovat knihu o životních osudech J. A. Gabriela napsanou podle zásad moderní historické vědy.

Pro pochopení problematiky spojené s ženskou emancipací, dívčího vzdělání a ženy v 19. století jsem čerpala poznatky především z prací Mileny Lenderové.<sup>3</sup> Velmi přínosné pro mne byly také práce a studie další významné české historičky Pavly Horské.<sup>4</sup> Dále jsem se inspirovala studii a knihami

---

<sup>1</sup> Kajetán TUREK, *Dr. Josef Ambrož Gabriel- životopisný nástin*, Sušice 1921.

<sup>2</sup> Libuše FIALOVÁ, *Josef Ambrož Gabriel (Příspěvek k dějinám Sušicka v druhé polovině 19. století)*, Diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 1994. Jitka MATYÁŠOVÁ, *Josef Ambrož Gabriel. Zakladatel české regionální historiografie na Sušicku*, Diplomová práce, Karlova Univerzita v Praze, Pedagogická fakulta, katedra historie a didaktiky dějepisu, Praha 2006. Pavla ŠŤASTNÁ, *Josef Ambrož Gabriel, starosta města Sušice*, bakalářská práce, Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, Plzeň 2002.

<sup>3</sup> Milena LENDEROVÁ – Tomáš JIRÁNEK – Zdeněk BEZECNÝ, *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*, Pardubice 2005. Milena LENDEROVÁ (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2003. Milena LENDEROVÁ, *Chvála deníků a dopisů*, in: Milena LENDEROVÁ - Jiří KUBEŠ (edd.), *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of humanities, Supplement 9, 2004, Pardubice 2004, s. 21-31. Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999. Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách v dějinách devatenáctého století*, Praha 2006. Milena LENDEROVÁ, *Reflexe identity v ženských denících 19. století*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě druhé poloviny 19. století*, Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24.11.2006 Národním archívem ve spolupráci s Archívem hlavního města Prahy, Praha 2007, s. 157-174. Milena LENDEROVÁ, *Úsilí o vyšší dívčí vzdělání v Čechách v 19. století*, in: *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, 5. Supplementum, *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělání*, Semily 2000, s. 49-60.

<sup>4</sup> Pavla HORSKÁ, *K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století. Příklad českých*



Marie Bahenské,<sup>5</sup> Marie Neudörflové-Lachmanové,<sup>6</sup> či Evy Uchalové.<sup>7</sup> Pro poznání celkové dobové atmosféry v českých zemích v 19. století a na počátku 20. století výborně posloužily práce Pavly Vošahlíkové<sup>8</sup> a Otty Urbana.<sup>9</sup>

Při práci na kapitole zabývající se dívčím vzděláním, jsem vycházela kromě již zmíněných také z diplomové práce Moniky Grünové,<sup>10</sup> prací Františka Morkese,<sup>11</sup> Jana Šafránka,<sup>12</sup> Zdenky Veselé,<sup>13</sup> či Otakara Kádnera.<sup>14</sup> Z novějších prací jsem používala sborník *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*.<sup>15</sup>

Hlavní těžiště heuristiky diplomové práce *Příběh tří neprovdaných žen za časů tří režimů (Příspěvek k dějinám každodennosti let 1850-1950)* spočívalo v archivním výzkumu. Bádala jsem v Literárním archívu Památníku národního

---

zemí, ČSČH 31, 1983, č.5, s. 711-743. Pavla HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999. Pavla HORSKÁ, *Tři století evropského feminismu*, Historický obzor, 2, 1995, s. 36-40. Pavla HORSKÁ, *Žena v dějinách Prahy na přelomu 19. a 20. století*, Documenta Pragensia 13, *Žena v dějinách Prahy*, Praha 1996, s. 195-201. Pavla HORSKÁ, *Ženy v evropských dějinách*, Dějiny a současnost 16, 1994, č. 6, s. 4-8.

<sup>5</sup> Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005. Marie BAHENSKÁ, *Spolupráce, nebo rivalita? Vztahy mezi ženskými spolky a jejich představitelkami ve 40.-70. letech 19. století*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě druhé poloviny 19. století*. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24. 11. 2006 Národním archívem ve spolupráci s Archívem hlavního města Prahy, Praha 2007, s. 29-49.

<sup>6</sup> Marie L. NEUDÖRFLOVÁ, *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999.

<sup>7</sup> Eva UCHALOVÁ, *Česká móda 1780-1870. Pro salon i promenádu*, Praha 1999.

Eva UCHALOVÁ, *Česká móda 1870-1918. Od valčíku po tango*, Praha 1999.

Eva UCHALOVÁ, *Česká móda 1918-1939. Elegance první republiky*, Praha 1996.

<sup>8</sup> Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I*, Praha 1996. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Umělecká tvorba-cesta k ženské emancipaci na přelomu 19. a 20. století*, in: *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy ve dnech 11. a 12.10.2005, Roztoky u Prahy 2005, s.11-20. Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Zábava a rozptýlení českých žen v 19. a 20. století*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě druhé poloviny 19. století*, Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24.11. 2006 Národním archívem ve spolupráci s Archívem hlavního města Prahy, Praha 2007, s. 341-352.

<sup>9</sup> Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.

<sup>10</sup> Monika GRÜNOVÁ, *České vyšší dívčí vzdělání na jihu Čech v letech 1850-1914 (Čtyři příspěvky k jeho poznání)*, Diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2006.

<sup>11</sup> František MORKES, *Nezapomenutelná vyšší dívčí škola. Ke 140. výročí 1863-2003*, Praha 2003.

<sup>12</sup> Jan ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, I, II*, Praha 1913, 1918.

Jan ŠAFRÁNEK, *Vývoj soustavy obecného školství v království Českém 1769-1895*, Praha 1897.

<sup>13</sup> Zdeňka VESELÁ, *Vývoj českého školství*, Praha 1988.

<sup>14</sup> Otokar KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství IV*, Praha 1938.

<sup>15</sup> Kateřina BLÁHOVÁ, *Vzdělání a osvěta v českém 19. století*, in: Kateřina Bláhová–Václav Petrbok (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 24. symposia k problematice 19. století, Plzeň 2004, s. 7-12.

písemnictví na Strahově (detašované pracoviště Staré Hradky). Prostudovala jsem fond Josefa Ambrože Gabriela v rozsahu čtyř kartonů. Fond zahrnuje jednak archiválie z osobní pozůstalosti J. A. Gabriela, jednak z pozůstalosti jeho ženy Marie a tří dcer z období 1837-1941, má inventární číslo 1173.

Svou práci jsem koncipovala především na základě studia pramenů narativních. Ve fondu J. A. Gabriela se nacházejí deníky, jejichž autorkou je Anna Gabrielová. V této pozůstalosti se nacházejí čtyři, které vznikaly v rozmezí let 1898, 1898-1899, 1907-1908 a 1914-1915. Tyto deníky jsou psány do sešitků slovníkového typu, jsou linkované a zápisy jsou prováděny většinou tužkou. Někdy se objevují i zápisy perem, či dodatečné podtržení. Je také patrné, že zápisy občas prováděla i druhá osoba. Jde však jen o myšlenky, či drobné citáty, nikoliv o pravidelné zápisy. Deníky jsou psány česky, téměř bez gramatických chyb, písmo je čitelné, vcelku úhledné, mnohdy se objevují francouzské citáty. Styl psaní je stručný, prováděn formou jednoduchých krátkých vět. Frekvence psaní je prakticky každodenní, někdy mají záznamy přeházenou chronologii, objevuje se více zápisů k jednomu dni, či zpětné poznámky. To může znamenat, že Anna přepisovala deníky z konceptů. Deníky nemají vysloveně deníkový charakter, obsahují menší množství deníkových zápisů, bez sebezpytování, úvah a reflexí. Pisatelka byla velmi důsledná, zapisovala si ceny dáreků, vstupenek do divadla, jídla, látek, knih či honoráře lékařů. Z deníků vystupuje její záliba v číslech. Objevují se zde také výpisky z českého tisku, historické údaje a denní úkoly. V denících jsou zaznamenány i intimity, například zdravotní problémy, uvádění tělesné hmotnosti, či nákup spodního prádla.

V literárním památníku Národního písemnictví jsem též pracovala s fondem Bedřicha Frída, v němž se nacházejí ve složce cizích rukopisů Paměti jeho ženy Boženy Frídové. Tato složka čítá pouze jeden karton a má inventární číslo 574. Na pracovišti ve Starých Hradech jsem se též seznámila s deníky Sofie Podlipské, jež jsou uloženy ve fondu Sofie Podlipské. Pozůstalost Podlipské obsahuje dvacet kartonů, v pátém jsou uloženy deníky, které mapují období 1852-1863. Fond má inventární číslo 1207.

Další částí pozůstalosti Josefa Ambrože Gabriela disponuje Státní okresní archiv v Klatovech. Tyto archiválie (4 kartony) však nejsou zpracovány. Možnost projít pozůstalost se mi naskytla především díky ochotě tamějších

archivních pracovníků, kteří mi fond poskytli k nahlédnutí. Jeden karton obsahuje pouze fotografie, jeden je věnován písemnostem Josefa Ambrože Gabriela, další korespondenci sester Gabrielových a v posledním jsou uloženy deníky. Jejich autorkou je opět Anna Gabrielová, tyto deníky mapují období let 1929-1931 a 1939-1941. Jsou psány tužkou, výhradně česky a jsou jen velmi obtížně čitelné. Frekvence psaní je téměř každodenní. Velmi časté jsou poznámky o nákupu zboží, placení složenek a návštěvách lékařů. Stejně jako deníky uložené v Literárním archívu, rovněž tyto nejsou klasickými osobními deníky, jejichž hlavní náplní by byla sebe prezentace.

Poslední část pozůstalosti Josefa Ambrože Gabriela se nachází v Muzeu Šumavy v Sušici. Tato složka je označená signaturou P 49, obsahuje několik dopisů a spisy J. A. Gabriela z období 1840-1919.

Rodinná korespondence Gabrielových, se kterou jsem měla možnost pracovat ve všech zmíněných archívech, je psána poměrně úhledně. Především matčiny dopisy jsou velmi dobře čitelné. Ve většině dopisů se objevují gramatické chyby, často chybí též interpunkce. U některých chybí datace, lokace, či podpisy. Dopisy rodině mají dvojí funkci, jednak informovat o tom, co je nového mimo místní a časový dosah adresáta. Dále jsou lékem proti samotě, stesku, vyjadřují iluzi blízkosti pisatele a adresáta. Obsah dopisů nabízí fakta objektivní (válka, špatné počasí) i subjektivní (četba, nemoci, osobní problémy). Korespondence je jakousi sondou do pravidelných životních rituálů, vytváří též obraz celé společnosti, či konkrétní skupiny obyvatel, kterou v mém případě tvoří ženy učitelky.

Bádala jsem také v Archívu hlavního města Prahy na Chodovci. Zde jsem pracovala s fondem Vyšší dívčí školy v Praze, konkrétně s hlavními katalogy žákyň z let 1866-1886, fond má signaturu NAD 624.

Dále jsem jako pramene použila Paměti Josefa Václava Friče<sup>16</sup> a knihu vzpomínek *Dětství a mládí s Vrchlickým* od Evy Vrchlické.<sup>17</sup>

Při líčení osudů sester Gabrielových vycházím především z deníků. Důležitost deníků pro mou práci je značná. Pro zkoumání vytipovaných osob jsou prvořadým pramenem, jenž vhodně doplnila také rodinná korespondence Gabrielových. Výsledný obraz jsem doplnila o informace z pramenů úřední

---

<sup>16</sup> Josef Václav FRIČ, *Paměti, I-III*, Praha 1886, 1953, 1960.

<sup>17</sup> Eva VRCHLICKÁ, *Dětství a mládí s Vrchlickým*, Praha 1988.

povahy, které se dochovaly v rámci pozůstalosti. Nebylo tedy nutné provádět důslednou sondáž v příslušných fondech institucí.

Svoji diplomovou práci jsem rozdělila na sedm dílčích kapitol. První z nich jsem nazvala *Počátky emancipace žen v Čechách*, zabývám se v ní emancipačními procesy nejprve v Evropě, poté také v českých zemích. V Čechách se ženské hnutí začalo formovat ve čtyřicátých letech 19. století, na rozdíl do západoevropských zemí mělo pozvolný a nenásilný průběh. Zvláštností českého emancipačního hnutí, byla jeho spolupráce s muži. Dalším typicky českým rysem ženské emancipace byla její provázanost s národní programem. Hlavní náplní české ženské otázky v 19. století nebyl boj za rovnoprávnost, ale snaha zajistit ženám přístup ke vzdělání.

Další kapitola nazvaná *Dívčí vzdělání v „dlouhém“ 19. století* se věnuje problematice dívčího vzdělání. Popisuji zde jeho cestu od reformy Marie Terezie až po vstup českých žen na univerzitu. K vypracování obou úvodních kapitol jsem použila metodu přímou.

Kapitola *Sušický vlastenec Josef Ambrož Gabriel a ženy* je rozčleněná na čtyři podkapitoly. V této části jsem se snažila přiblížit osobnost J. A. Gabriela a jeho poutavý životní příběh na pozadí jeho vztahů k ženám.

Čtvrtou kapitolou *Život sester Gabrielových* se začínám věnovat životnímu příběhu hlavních protagonistek. Je rozdělena na dvě podkapitoly, které podávají přehled nejdůležitějších životních mezníků sester Gabrielových od narození přes výběr povolání, profesní uplatnění až po smrt.

Následující kapitola nese název *Sestry Gabrielovy a společnost*. Ve třech dílčích podkapitolách přibližuji společensky významné příbuzenské a přátelské vazby hlavních protagonistek. Při sepisování této kapitoly jsem pracovala s metodou komparativní. Do příloh jsem také přidala tři schémata příbuzenských vztahů, aby vynikla souvislost Gabrielova rodu s významnými osobnostmi dané doby, která pro svou komplikovanost nemusí být z textu jasná. Zvláštní pozornost věnuji vztahům sester Gabrielových s muži, která tvoří jakýsi protipól s kapitolou *Sušický vlastenec Josef Ambrož Gabriel a ženy*. V této části si též všímám zájmu slečen Gabrielových o umění, především o divadlo, které tvořilo nedílnou součást společenského života. Při sestavování kapitoly jsem uplatňovala přístupy historické antropologie a strukturalismu.

Ve dvou posledních kapitolách nazvaných *Sestry Gabrielovy a zdraví*, *Sestry Gabrielovy a móda* se zaměřuji na realitu každodenního života hlavních akterek, přičemž zvláštní zřetel kladu především na oblasti zdraví a módy, které jsou pro ně typické. Kromě již zmíněných metod jsem využívala metodu biografickou, jak individuální biografii tak také biografii skupinovou.

Při zpracování všech dostupných materiálů jsem použila kombinaci několika metodologických přístupů, neboť teprve jejich propojení mi poskytlo dostatečně uspokojivé odpovědi na kladené otázky.

## 2. POČÁTKY EMANCIPACE ŽEN V ČECHÁCH

Snaha českých žen o emancipaci byla od počátku srovnatelná s obdobnými pokusy žen v ostatních evropských zemích. Toto hnutí mělo v každé zemi své výrazné rysy, vyrůstalo z odlišných podmínek vlastního národa a mělo též jiné cíle, požadavky a nároky. Klíčovou myšlenkou byla snaha o rovnoprávnost a rovnocennost lidí, která se postupně stala hybnou silou emancipačního úsilí žen v celé Evropě.

Počátky feministického úsilí můžeme najít už v 17. století. Za první průkopnice feminismu můžeme považovat hnutí francouzských „*Précieuses*“, které vrcholilo v letech 1650-1660. Bylo sice omezeno na šlechtu a městskou buržoazii, zasáhlo však jak Francii, tak také Anglii. Podle zásad „*preciosity*“ žena, která chtěla ve společnosti něco znamenat, předala své dítě hned po porodu do péče chův a vychovatelů. Některé přívrženkyně tohoto hnutí šly dokonce tak daleko, že odmítaly sňatek a rodinu. Jiné považovaly manželství za přechodný svazek, jenž může skončit, jakmile se jim narodí požadovaný dědic, kterého ponechají na starost otci. Samy se poté budou věnovat intelektuálním zálibám. Považovaly též za samozřejmost nárok na přístup ke stejnému vzdělání jako muži. V jejich představách o životě nechyběla volná láska, ideálním vztahem s mužem byl však svazek platonický, v němž byl muž zcela vydán na milost a nemilost ženě.<sup>18</sup>

Avšak „*preciozita*“ nezůstala jen jakousi hrou na opak tehdejšího stavu věcí. I když se jen velmi málo mužů přihlásilo k zásadám „*preciozity*“, jistý druh „*zženštilosti*“ ve způsobu oblékání, chování či vyjadřování se dostal do módy nejen ve Francii, ale též v Anglii. Sociolog Michael Kimmel, který se zabýval historií maskulinity v Anglii, došel dokonce k názoru, že období 1688-1714 je možno považovat za jakousi *krizi maskulinity*. Usuzoval tak podle bohaté pamfletové literatury, která zachycovala nejen posměšky z mužů s ženským chováním, ale i vážné obavy mravokárců z homosexuality a z vymizení tradiční anglické chrabrosti v důsledku opičení se po změkčilosti a pochybných mravech Francouzů.<sup>19</sup>

---

<sup>18</sup> P. HORSKÁ, *Tři století feminismu*, Historický obzor, II, 1995, s. 36-37.

<sup>19</sup> Táž, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999, s. 10.

Feminismus v moderním slova smyslu přišel na svět v březnu 1772. V této době totiž vyšla v Paříži kniha abbého Antoina Léonarda Thomase *Essai sur le caractère, les mœurs et l'esprit des femmes dans différents siècles (Esej o povaze, mravech a duchu žen v rozličných stoletích)*. Práce katolického duchovního byla založena výhradně na literárních pramenech a chtěla dokázat, že ženy jsou v podstatě schopné všech mužských aktivit, pokud jim to však společnost umožní. Thomasova kniha rozdělila vzdělanou francouzskou společnost. Ve francouzském salonu tak vznikly zárodky dvojí, zcela odlišné filosofické koncepce ženské otázky. Jedna z nich pojímá ženu pouze jako lidskou bytost s duchovním a fyzickým potenciálem, který se od mužského téměř neliší, a druhá, jež staví na „věčném ženství“, chápe ženu jako bytost od muže diametrálně odlišnou a akceptuje pouze její předurčení pro mateřství. Obě tyto teorie se konsolidovaly a dotvořily v průběhu 19. století.<sup>20</sup>

Větší zájem žen o svá práva, potřeby a především rovnoprávnost vyvolala Francouzská revoluce. Začaly vznikat ženské noviny i různé ženské kluby. V roce 1791 vydala Olympe de Gouges *Deklaraci práv ženy a občanky*. Tato první velká francouzská feministka se svými plamennými projevy stavěla proti Konventu a vyvolávala obecné pohoršení. Konvent poté neváhal a dopřál Olympe de Gouges rovnost s muži jak na řečnické tribuně, tak na popravišti, jak o to ve svých projevech tak důrazně žádala. Byla obviněna z touhy po státnické moci a z opomenutí ctností náležitých jejímu pohlaví. Tato žena byla popravena roku 1793, když se Konvent rozhodl rázně skoncovat s účastí žen v revolučních institucích.<sup>21</sup> I když se feminismus ve francouzské revoluci neprosadil, ženám se dostalo přece jen určitých práv. Právo na rozvod, které získaly v roce 1792, bylo totiž považováno především za ústupek ženám, které se ho dožadovaly bouřlivěji než muži již v předrevolučním období. Rozvod se velmi rychle vžil, přesto bylo právo na rozvod zrušeno v období restaurace v roce 1816.

Léta 1871-1914 byla ve Francii považována za období „Velikého strachu z žen“. Nešlo přitom jen o konkurenci žen v dosud výlučně mužských povoláních, nýbrž i úděsnou představu nevratitelné vývojové úchyvky celého lidstva. Dodnes se často opakuje výrok Barbeyho d'Aurevilly z roku 1878,

---

<sup>20</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, s. 229-230.

<sup>21</sup> P. HORSKÁ, *Naše prababičky*, s. 12.

který se týká tehdejších slavných feministek: „*Jednoho dne Marie d' Agoult bude v Akademii politických věd, Georgie Sand ve Francouzské akademii, Rosa Bonheur v Akademii výtvarného umění a my muži budeme dělat zavařeniny a nakládat okurky.*“<sup>22</sup>

Zatímco ve Francii zůstalo u strachu a obav ze zvrácenosti ženského a mužského světa, v německé oblasti vyvolalo vystoupení žen, které uplatňovaly požadavek na stejný přístup ke vzdělání, k povoláním a k občanským právům, paniku. Toto zděšení se týkalo především toho, že ve světě mužů nebude moci muž rozvíjet své tradiční ctnosti. Tato obava vyprovokovala dokonce otevřené misogynství německých filosofů, především Nietzscheho, Schopenhauera a Weiningera. Freudův objev bisexuality, který převzal Weininger, byl prezentován jako vědecké odhalení, jenž mělo potvrdit až dosud nepředstavitelnou zaměnitelnost mužských a ženských rolí, bude-li mít žena stejné vzdělání a povolání jako muž. Jediné, co mohlo zachránit nutnou polarizaci obou pohlaví, byl však neuskutečnitelný návrat žen k výlučné feminitě. Ozývaly se také obavy, že ve světě položen se nemůže stát muž plnohodnotným mužem.<sup>23</sup>

V Čechách strach z žen mnoho nepůsobil. Protagonistky českého ženského hnutí, jakými byly především Karolína Světlá, Eliška Krásnohorská či Tereza Nováková, se hrdě hlásily k názvu *emancipistky*, pojem feministky vlastně neznaly.<sup>24</sup> Avšak vraťme se na počátek 19. století, do doby, kdy se české ženské hnutí začíná teprve krůček po krůčku formovat.

První oblastí, ve které se ženy, nejprve šlechtičny, začaly uplatňovat, zpočátku jen po boku svých manželů, byla filantropie.<sup>25</sup> Podílely se na vzniku vrchnostenských špitálů a chudobinců, podporovaly chudá náboženská bratrstva. Tak i první ženská sdružení, která v Praze vznikla, měla dobročinný charakter. Zřejmě nejstarším spolkem vzniklým v Praze v roce 1813 byla „*Jednota ku podporování ženské umělosti*“.<sup>26</sup> Dobročinné snahy se staly pro ženu z měšťanského prostředí kolem poloviny 19. století jedinou možností, jak alespoň na chvíli uniknout těsným okovům manželského života. Muži

---

<sup>22</sup> Táž, *Ženy v evropských dějinách*, Dějiny a současnost, 16, č. 6, 1994, s. 6.

<sup>23</sup> P. HORSKÁ, *Tři století*, s. 37.

<sup>24</sup> Tamtéž, s. 37.

<sup>25</sup> Filantropií a emancipačním procesem v Praze se podrobně zabývá H. VOLET-JEANNERET, *La femme bourgeoise à Prague. 1860-1895. De la philanthropie e l'émancipation*, Genève 1988.

<sup>26</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 231.



filantropické úsilí svých žen podporovali. Ženy těmito svými snahami nikterak neohrožovaly manželovu dominantní roli v rodině ani ve společnosti. Dobročinnost, provozovaná šlechtičnou, manželkou či dcerou významného politika, platila všeobecně za činnost hodnou dámy. Nejvýznamnější z pražských filantropek byla od šedesátých let 19. století Marie Riegrová.<sup>27</sup> Tuto ženu můžeme rovněž považovat za první pražskou filantropku, jejíž působení bylo filosoficky podloženo. Vždyť právě ona byla dcerou „otce národa“ a manželkou velikého politika 19. století.<sup>28</sup>

Filantropie však nebyla ženskou emancipací, byla jen prvním drobným nakročením k tomu, aby si ženy uvědomily vlastní lidské hodnoty, možnosti a potřeby. V Čechách měl tento jev některé zajímavé zvláštnosti. Specifikem českého ženského hnutí je jeho sepjetí s národním programem,<sup>29</sup> zatímco například ve Francii či ve Velké Británii se od počátku jednalo o vlastní proces boje za rovnoprávnost žen. To také vysvětluje, proč došlo ke zpomalení a zpoždění požadavků českých žen oproti zemím západní Evropy.<sup>30</sup> Emancipační snahy u nás rovněž začaly ve spolupráci s mužským světem, nikoliv zaměřením proti němu, jak to v této době můžeme sledovat v zemích západní Evropy. Po polovině třicátých let začali čeští muži vnímat ženu jako spolupracovnici potřebnou ve snahách o probuzení národa. Rozhodující sférou ženy stále zůstává domácnost, avšak domácnost vlastenecká, v níž zní čeština. V tomto směru se ženské snažení může projevit i veřejně. Do této doby tedy spadá úsilí o českou kuchařskou terminologii,<sup>31</sup> rovněž odtud pramení pokusy o českou školu<sup>32</sup> či snahy o stvoření české spisovatelky.<sup>33</sup> Ve veřejné práci, politice či ekonomii zůstávají ženy nadále mimo mužský svět. Model ženy poplatný českému vlasteneckému feminismu přetrval do posledních desetiletí 19. století.<sup>34</sup>

---

<sup>27</sup> Marie Riegrová (1833-1891), dcera Františka Palackého, manželka F. L. Riegra, významná česká filantropka, zakladatelka první dívčí průmyslové školy.

<sup>28</sup> Více viz M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 231-236.

<sup>29</sup> Otázka emancipace žen je v českých zemích součástí snahy o emancipaci národa.

<sup>30</sup> M. BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 10.

<sup>31</sup> Za první českou feministku někdy bývá považována Magdalena Dobromila Rettigová (1785-1845), rozená Artmannová. Ve srovnání s následující generací žen byly však její názory na muže a manželství velmi konzervativní. M. L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999, s. 12-20.

<sup>32</sup> Viz níže.

<sup>33</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 237.

<sup>34</sup> Tamtéž, s. 238.

První etapa ženské emancipace v Čechách je spojena s kroužkem okolo Karla Slavoje Amerlinga a Antonie Weissové.<sup>35</sup> Amerlingova zásluha spočívá především v tom, že jako první vytrhl Češky z jejich dosavadní strnulosti a pokusil se dát jejich životu hlubší smysl. Nešlo mu o vyrovnání rozdílů mezi mužem a ženou, ale především o intelektuální povznesení ženy, které jí umožní plnit lépe její dosavadní úkoly.

Po obnovení ústavnosti došlo počátkem šedesátých let 19. století k výraznému oživení společenského života. Začal vycházet první český politický deník, světlo světa spatřila také první česká encyklopedie, rovněž přibývalo spolků s rozličným zaměřením.<sup>36</sup> V roce 1871 bylo v Praze 427 spolků a asociací, ovšem jen osm z nich bylo ženských.<sup>37</sup>

V tomto přehledu však nebyl uveden nejvýznamnější český feministický spolek- *Americký klub dam*, jehož stanovy nebyly nikdy úředně schváleny. Tento spolek vznikl v Praze přesně v polovině šedesátých let 19. století. Největší zásluhu na jeho vzniku můžeme přičíst především Vojtěchu Náprstkovi<sup>38</sup> a Karolíně Světlé. U zrodu *Amerického klubu dam* stály Náprstkovy přednášky z let 1862-1863, kterými Vojta Náprstek poukazoval na rozmanité aktivity žen nejen ve Spojených státech, ale též ve Francii a ve Velké Británii. Ohromoval přítomné též tvrzením, že žena je stejně schopná jako muž a může tedy vykonávat nejrůznější profese mimo vlastní domácnost. Za třicet let působení klubu, tedy v letech 1865-1895,<sup>39</sup> se konalo téměř 500 přednášek na nejrůznější témata, jakými byly - astronomie, medicína, psychologie, historie, filosofie, literatura či náboženství. Spolek se podílel na všech počinech, které měly zlepšit ekonomické a sociální postavení žen. Kromě vzdělávací, kulturní a osvětové činnosti se klub věnoval také dobročinným a charitativním aktivitám.<sup>40</sup>

V sedmdesátých letech 19. století dospěl emancipační proces v českých zemích do etapy, v níž začaly ženy samostatně zakládat a řídit své vzdělávací

---

<sup>35</sup> Viz níže.

<sup>36</sup> O tom blíže O. URBAN, *Česká společnost 1848-1914*, Praha 1982.

<sup>37</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 239.

<sup>38</sup> Vojtěch Náprstek (1826-1894), významný český filantrop, mecenáš, cestovatel a obchodník.

<sup>39</sup> Činnost klubu na čas ochromila Náprstkova smrt, byl však už pevně spjat s pražským společenským životem, že nezankl. Překonal též obě světové války. Americký klub dam definitivně ukončil svou činnost 3. března 1948.

<sup>40</sup> Více viz. M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace*, s. 75-97, M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 239-244, M. L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy*, s. 55-65.

či charitativní spolky nebo organizace. Ženská otázka neznamenal jen možnost či nemožnost založit spolek, časopis či vzdělávací kurz, ale nabývala též sociálního aspektu. Cílem ženského hnutí sedmdesátých let bylo tedy založit takovou školu, která by byla přípravou na zaměstnání, především pro dívky z méně majetných rodin.<sup>41</sup>

V osmdesátých letech 19. století pokračuje zájem o ženské vzdělání, který je spojen se vznikem dalších spolků. Jejich zakladatelkami jsou už výhradně ženy. Aktivně se projevuje mladší generace žen,<sup>42</sup> které se narodily po polovině 19. století, ale stále se ještě zapojovaly i ženy starší mající zkušenosti s vedením spolků z dřívějších let. V ženském hnutí se znovu objevují tendence související s národními požadavky a zájmy. Pozvolna se vrací ideál ženy-hospodyně, který před více než padesáti lety prosazovala Magdalena Dobromila Rettigová. Tuto etapu emancipace můžeme označit také jako návrat ke kořenům ženského hnutí. Žena se vrací zpět do domácnosti, je jí připomínána nezastupitelná úloha při výchově dětí a utváření pohodlného měšťanského způsobu života, vše jakoby podle vzoru *biedermeieru*. Ideál ženy představuje vzorná matka, dobrá hospodyně, ušlechtilá společnice manžela a zdárná zástupkyně národa, jak ve svých spisech připomíná Věnceslava Lužická-Srbová.<sup>43</sup> Prosadit tyto zásady nebylo snadné především ve městech. Už od šedesátých let hledá mnoho dívek naopak uplatnění mimo domácnost. Pokusem vrátit práci v domácnosti vážnost a povýšit ji na rovnocennou úroveň s jinými ženskými povoláními bylo založení ženského spolku *Domácnost* a stejnojmenné kuchařské školy. Stanovy spolku byly přijaty v roce 1885,<sup>44</sup> jednou ze zakladatelek byla též Věnceslava Lužická-Srbová. Tento směr ženského hnutí zřejmě znamenal zklamání pro Vojtu Náprstka. Věnoval více než dvacet let odborným přednáškám a po uplynutí této doby se zájem žen opět obrátil ke kuchyni, rodině a domácnosti.

Přelom osmdesátých a devadesátých let 19. století znamená částečné dosažení cílů ženského hnutí v otázce přístupu ke vzdělání. Největší zásluhy

---

<sup>41</sup> Viz níže.

<sup>42</sup> Šlo například o Zdenku Braunerovou (1858-1943), Annu Lauermannovou –Miskchovou (1852-1932), Renátu Fügnerovou-Tyršovou (1854-1937) či Marii Červinkovou-Riegrovou (1854-1894). M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 249.

<sup>43</sup> M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace*, s. 122.

<sup>44</sup> Spolek zanikl na počátku padesátých let 20. století. Tamtéž, s. 130.

patří v tomto ohledu Elišce Krásnohorské<sup>45</sup> a jejímu spolku Minerva. Boj za rovnoprávnost vstoupil do své poslední etapy, etapy úsilí o rovnoprávnost politickou. Účast žen v politice znamená jejich podíl na věcech veřejných, tedy i na vládě. Hnutí žen za politická práva mělo v 19. a 20. století podobu úsilí o získání volebního práva a možnosti podílet se na moci zákonodárné. Toto hnutí se odvíjelo od všeobecného boje za občanská práva, který u nás neměl téměř žádnou tradici. K volebním urnám přistoupily ženy v Předlitavsku poprvé v roce 1908, ne však všechny, pouze ty, které platily nejméně osm korun přímých daní. Všeobecné volební právo získaly ženy až v roce 1919. První českou poslankyní se stala v roce 1912 Božena Kunětická-Viková.<sup>46</sup>

Intelektuální i fyzickou rovnocennost obou pohlaví potvrdila první světová válka. Muži odešli na frontu, ve školách, úřadech, obchodech, továrnách a nemocnicích je nahradily ženy. Skončilo „dlouhé 19. století“, během něhož ženy pronikly téměř do všech profesí.<sup>47</sup>

Bylo by však omylem se domnívat, že „ženská otázka“ v evropské společnosti vymizela z pořadu dne, když po první světové válce feministky jakoby už neměly o čem bojovat. Po krátké epizodě revalorizace manželství a rodiny v období babyboomu v padesátých letech 20. století nastal na Západě prudký odklon od hodnot tradiční rodiny. Od poloviny šedesátých let začalo rychle přibývat rozvodů a soužití nesezdaných párů. Ženy „samoživitelky“, ženy opuštěné partnerem či ženy váhající mezi povoláním a rodinou se staly zájmem oživujícího se feministického hnutí. Znovu se objevil problém vztahů obou pohlaví. V šedesátých letech tak definitivně skončil zdánlivý „klid zbraní“ v západoevropském feministickém hnutí a feministky opět vyrazily do boje za svá práva.<sup>48</sup>

Ženské hnutí v českých zemích prošlo v období čtyřicátých až devadesátých let 19. století obdobím velkých změn, které však měly pozvolný a nenásilný průběh, na rozdíl od jiných západoevropských zemí.

---

<sup>45</sup> Eliška Krásnohorská (1847-1926)- vlastním jménem Alžběta Pechová, spisovatelka, redaktorka *Ženských listů*, překladatelka, zakladatelka prvního dívčího gymnázia v Rakousku-Uhersku, více viz níže.

<sup>46</sup> Více viz M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 264-272; M. L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy*, s. 255-298.

<sup>47</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 271.

<sup>48</sup> P. HORSKÁ, *Tři století*, s. 38.

Zpočátku byly jedinými možnostmi žen, jak se na veřejnosti projevit, dobročinné a charitativní činnosti. Tyto aktivity však vykonávaly ženy jen po boku svých manželů. Spolupráce s muži je jednou ze zvláštností českého emancipačního hnutí, která trvá už od čtyřicátých let 19. století. Mužský element zprvu představoval hybnou sílu a zkušenost, kterou muži ženám předávali při zakládání prvních ženských spolků a škol. Od okamžiku, kdy byly ženy schopné se na veřejnosti prezentovat samy, tedy zhruba od sedmdesátých let 19. století, hráli muži roli rádců, spolupracovníků a často též zajišťovali finanční podporu. Dalším typicky českým rysem ženské emancipace, při kterém docházelo ke spolupráci mužů a žen, byla její provázanost s národním programem.

Od šedesátých let 19. století docházelo společně s rozvojem žurnalistiky k otevření nových možností, jak představit ženské spolky a šířit myšlenky ženského hnutí mezi širší veřejností, která až doposud nebyla o této problematice příliš informována. Ženské aktivity se odehrávaly v úzkých pražských kroužcích a formujících se salonech. Významnou roli zde sehrály typicky ženské časopisy, které začaly vznikat od sedmdesátých let.<sup>49</sup>

Významný mezník na cestě k emancipaci představuje vznik a činnost ženských spolků. Ženské spolky jsou v českém prostředí fenoménem spjatým především s druhou polovinou 19. století. K hlavní náplni ženských spolků patřilo vzdělávací a osvětové působení na ženskou veřejnost, avšak roli nejdůležitější hrála charitativní činnost. Mezi nejvýznamnějšími spolky v Praze<sup>50</sup> se v této době nesetkáme s výraznější rivalitou. Tyto spolky byly personálně provázané, nelze však mluvit o přímé spolupráci ženských spolků, která by se projevovala například pořádáním společných akcí. České ženské spolky se měly společně vymezovat proti spolkům německým. Jistá rivalita existovala na úrovni osobní, často i v rámci jednoho spolku. Nejvýraznějším

---

<sup>49</sup> Šlo především o Ladu (1861-1865), Ženské listy, které vycházely od 1872, či Ženský svět a Ženský obroz, které začaly vycházet na konci 19. století. J. MATYÁŠOVÁ, *Josef Ambrož Gabriel. Zakladatel české regionální historiografie na Sušicku*, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, pedagogická fakulta, katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2006, s. 28. Více viz. M. L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy*, s. 164-198.

<sup>50</sup> Těmi nejvýznamnějšími pražskými spolky byly Spolek Slovanek, který byl založen v roce 1848 Honorátou Zapovou, dále Spolek svatě Ludmily existující již od roku 1851, v roce 1865 se jeho jednatelkou stala Marie Riegrová-Palacká, pod záštitou Vojty Náprstka vznikl v roce 1865 Americký klub dam a posledním ze zmiňovaných spolků je Ženský výrobní spolek založený v roce 1871 Karolínou Světlou. M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace*, s. 53-122; M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 239-251; M. L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy* s. 38-97.

příkladem soukromé rivality mezi představitelkami ženského hnutí jsou vztahy mezi Karolínou Světlou a Sofií Podlipskou na straně jedné a Věnceslavou Lužickou-Srbovou na straně druhé.<sup>51</sup>

K průkopnicím a představitelkám českého ženského hnutí, kterým se v druhé polovině 19. a počátkem 20. století podařilo výrazně změnit možnosti žen a uplatnit se v zaměstnání a ve společnosti, patřily často malířky, spisovatelky a hudebnice. Vedle relativně početné skupinky učitelek, z nichž se značná část věnovala hudební a výtvarné výchově, našly ženy příležitost k veřejnému působení právě v oblasti umělecké tvorby. Základy uměleckého vzdělání, které často poskytoval soukromý učitel, patřily tradičně k přijatelné a mnohdy vyžadované součásti dívčího vzdělání v šlechtickém, či měšťanském prostředí.<sup>52</sup>

Hlavní náplní české ženské otázky v 19. století nebyl boj za politickou rovnoprávnost, ale snaha zajistit ženám přístup ke vzdělání a umožnit jim důstojné živobytí, pokud se neprovdají. Heslem ženského hnutí v 19. století se stalo zvýšení kvalifikace žen pro budoucí povolání.

---

<sup>51</sup> Více viz M. BAHENSKÁ, *Spolupráce, nebo rivalita? Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě v druhé polovině 19. století*, in: Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24.11. 2006 Národním archívem ve spolupráci s Archívem hlavního města Prahy, Praha 2007, s. 29-49.

<sup>52</sup> Znamou dívčí malířskou školu otevřela v roce 1843 Amálie Mánesová, aby se jí po smrti otce Antonína Mánese podařilo zabezpečit své bratry Josefa a Quidona. Podařilo se jí získat žačky z aristokratických rodin, což k ní přivedlo i mnohé dcery měšťanské, mimo jiné Marii Riegrovou, vnučku Františka Palackého, provdanou Červinkovou. Více viz P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Umělecká tvorba-cesta k ženské emancipaci na přelomu 19. a 20. století*, Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století, in: Sborník příspěvků z mezinárodní odborné konference ve Středočeském muzeu v Rožtokách u Prahy ve dnech 11. a 12. 10.2005, Rožtoky u Prahy 2005, s. 11-20.

### 3. DÍVČÍ VZDĚLÁVÁNÍ V „DLOUHÉM“ 19. STOLETÍ

Přestože rozvoj dívčího školství v našich zemích bývá spojován především s druhou polovinou 19. století, je možné vidět první pokusy o vzdělávání dívek již v době vlády Marie Terezie, v sedmdesátých letech 18. století. Vydáním dokumentu, jehož český název zněl *Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy v dědičných zemích*, dne 6. prosince 1774 byla pro všechny země monarchie zavedena povinná školní docházka a byl vytvořen pevný systém nižšího školství. Podle tohoto dokumentu, pro který se vžil název *Schulpatent*, začala probíhat reforma rakouského nižšího školství.<sup>53</sup>

Patent vešel v platnost k 1. lednu 1775. Vzdělávací povinnost platila pro všechny děti od šesti do dvanácti let, pro chlapce i dívky bez rozdílu sociálního postavení. Děti se učily triviu, tzn. základům čtení, psaní, počítání a katechismu. V roce 1775 byla též zřízena komise normálních škol v čele s hrabětem Clary-Aldringenem. Úkolem této komise bylo spravovat gymnázia a základní školy. Vzorem pro všechny základní školy se stala škola na Malé Straně, založená státem 15. listopadu 1775.

V letech 1790-1792, tedy za vlády Leopolda II, byly poprvé organizovány i speciální třídy pro dívky- „klassy pro dívky z lepších rodin“. Mimo Prahu se nacházely v Kutné Hoře, Bělé pod Bezdězem, Mladé Boleslavi, Jičíně, Vysokém Mýtě, Německém Brodě, Rychnově nad Kněžnou, Českých Budějovicích, Domažlicích a Klatovech. Některé z nich se v průběhu 19. století změnily v samostatné dívčí školy, často vedené řádovými sestrami. Tyto speciální třídy byly zaměřené především na základní vzdělání a ruční práce.<sup>54</sup>

Reformy školního systému vedly k viditelnému nárůstu počtu škol, a to i dívčích.<sup>55</sup> V roce 1786, tedy deset let po zavedení reformy, existovalo v Čechách více než 2200 triviálních (farních, filiálních), hlavních a normálních škol. Z tohoto počtu bylo však jen 36 škol dívčích, které navštěvovaly necelé

---

<sup>53</sup> M. LENDEROVÁ- K. RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006, s. 171-173.

<sup>54</sup> J. ŠAFRÁNEK, *Školy české, obraz jejich vývoje a osudů, I*, Praha 1913, s. 201.

<sup>55</sup> Počet škol vzrostl ze 38 v roce 1808 na 45 v roce 1847. M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 9.

tři tisíce žáků.<sup>56</sup> V Praze existovalo v roce 1787 pět dívčích škol, jejichž vyučovacím jazykem byla němčina a které navštěvovalo celkem 798 dívek.<sup>57</sup>

Dívky ze středních a vyšších vrstev do školy většinou nechodily, hojně využívaly služeb domácích učitelů, protože docházka do veřejných škol byla považována za cosi degradujícího. Doma se vzdělávaly i dívky z měšťanského prostředí.

V českých zemích existovaly také dívčí školy, jejichž zakladateli byly církevní řády.<sup>58</sup> Výjimkou nebylo ani to, že byly dívky ze šlechtického prostředí vzdělávány ve školách klášterních. Tento typ školy občas navazoval na domácí výuku. Třebaže liberální měšťanská společnost tento způsob vyučování dívek zcela odmítala, nebylo ani zde vzdělávání dívek v klášterní škole nijak výjimečné.<sup>59</sup> Častěji však na domácí výuku navázal některý soukromý vzdělávací ústav.

Soukromé dívčí školy však zanikaly od konce sedmdesátých let, protože nevyhovovaly pozdějším normám. Dívky tak začaly docházet do hlavních škol, kde setrvaly do svých dvanácti let. Navštěvovaly tak jen první dva ročníky hlavní školy, protože předměty třetích a čtvrtých ročníků byly prý velmi náročné a pro dívky zcela zbytečné.<sup>60</sup>

Z toho, co bylo právě uvedeno, je zřejmé, že výběr školního zařízení závisel na rozhodnutí a finančních možnostech rodičů. U všech společenských vrstev je patrné striktní rozdělení mužských a ženských rolí. Až v polovině bouřlivého 19. století se objevuje snaha provést řadu společenských změn. Lidé jsou náhle nuceni změnit zkonstatělý způsob uvažování i postoj k životu.

V době předbřeznové existovalo v Praze několik dívčích vzdělávacích ústavů, které se udržely až do reformy školního systému v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století. Do širšího povědomí vstoupil například dívčí ústav Hildweinův<sup>61</sup> v Nových alejích, soukromá dívčí škola manželů

---

<sup>56</sup> M. LENDEROVÁ, *Úsilí o vyšší dívčí vzdělání v Čechách v 19. století*, in: *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, 5. Supplementum, *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělání*, Semily 2000, s. 49.

<sup>57</sup> M. BAHENSKÁ, *Počátky*, s. 9.

<sup>58</sup> Šlo o anglické panny (v Čechách od roku 1747), školské sestry de Notre Dame (1854) a sestry sv. Kříže (1860). M. LENDEROVÁ, *Úsilí*, s. 3.

<sup>59</sup> M. LENDEROVÁ- T. JIRÁNEK- Z. BEZECNÝ, *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice 2005, s. 45.

<sup>60</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 45.

<sup>61</sup> Tento ústav neposkytoval dívkám všeobecné, ucelené vzdělání, důraz byl kladen především na výuku cizích jazyků (němčina, francouzština, italština) a dále dovednosti jako hra na klavír,



Svobodových, která byla založena v padesátých letech 19. století, či oblíbený vzdělávací ústav slečny Henriety Ritterové z Rittesbergu. V Praze se v této době nacházela celá řada škol, většina však byla spravována církevními řády, nebo se na nich nevyučovalo v češtině.<sup>62</sup>

Ve druhé fázi vzniku moderní české společnosti si začíná druhá generace českých buditelů uvědomovat, že na národně obrozeneckém programu by se mohly podílet rovněž ženy. A to nejen jako spolupracovnice muže, ale především vychovatelky nové generace Čechů. Jako takové musí skvěle ovládat češtinu, musí mít nezbytné znalosti reálií, znát trochu zeměpis, trochu dějepis, vyznat se v botanice a zoologii. Kolem poloviny 19. století se objevují tři ryze české dívčí ústavy, které nabízely vyšší vzdělání.<sup>63</sup>

Podnět k realizaci prvního z nich, dívčí školy, která by dostála sílícímu sebevědomí národa, vyšel z kroužku dívek, které se scházely zřejmě od roku 1836 kolem Bohumily Rajské<sup>64</sup> v domě jejího švagra, lékaře Václava Staňka. V roce 1844 podala Rajská ke guberniu žádost o povolení otevřít vzdělávací ústav pro dívky od pěti do osmnácti let. Gubernium žádosti vyhovělo a Rajská začala vyučovat.<sup>65</sup> Dívky, které zde byly vzdělávané, se připravovaly nejen dostát svému ženskému údělu, ale měly být rovněž schopny stát se profesionálními učitelkami. Poté, co Rajská opustila školu, začal se tento původně český ústav pod tlakem bachovského režimu měnit na německý, škola zanikla v roce 1870.<sup>66</sup>

Nedlouhé trvání měl i další pokus o český dívčí ústav. Byl spojen se jménem Honoraty Zapové<sup>67</sup> a vzešel z prvního českého ženského spolku, jímž byl Spolek Slovanek. Škola, již Zapová otevřela na podzim roku 1855, byla určena pro dívky od pěti do šestnácti let. Platilo se zde však vysoké školné, což omezovalo její společenský dosah.<sup>68</sup> Ústav ale působil jen několik týdnů, vážně

---

umělecké vyšívání a kreslení. Tento ústav navštěvovala též Věnceslava Lužická (1835-1920), vlastním jménem Anna Srbová, spisovatelka, zakladatelka české červené knihovny.

Tamtéž, s. 55.

<sup>62</sup> Více Tamtéž, s. 55-57.

<sup>63</sup> M. LENDEROVÁ, *Úsilí*, s. 54.

<sup>64</sup> Bohumila Rajská (1817 - 1852), vlastním jménem Antonie Reisová, na jaře roku 1845 se provdala za Čelakovského a odchází s ním do Vratislavy.

<sup>65</sup> M. LENDEROVÁ- K. RÝDL, *Radostné dětství?*, s. 191.

<sup>66</sup> Více M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 59.

<sup>67</sup> Honoráty Zapová (1825 – 1856), celým jménem Honoráty z Wisniowských Zapová.

<sup>68</sup> Školné bylo od 400 – 600 zlatých ročně, zahrnovalo nejen poplatek za výuku, ale i za stravu, ubytování, učebnice, materiál ke kreslení. M. LENDEROVÁ- K. RÝDL, *Radostné dětství?*, s. 192.

nemocná Zapová nenašla nástupkyni a ústav uzavřela. Několik dnů nato zemřela.<sup>69</sup>

Na přelomu padesátých a šedesátých let 19. století v Praze působilo několik dívčích škol. Soukromých ústavů se v Praze nacházelo na čtyřicet, 21 z nich bylo francouzských. Tyto ústavy byly vedeny rodilými mluvčími z Francie, Belgie či Švýcarska. V šedesátých letech 19. století začínají dívky z bohatých nešlechtických rodin studovat v zahraničí, nejčastěji bývají posílány do Švýcarska.

Šedesátá léta byla obdobím velkého vzepjetí českého národního hnutí. Vznikají různé spolky a sdružení,<sup>70</sup> na scénu se dostává též Vojtěch Náprstek, který v prosinci 1862 zahájil pravidelné besedy pro ženy. Právě v této době se prosadila myšlenka na založení vyšší dívčí školy, která by poskytovala vzdělání dívkám z nejrůznějších sociálních vrstev.

Nejstarší vyšší dívčí škola byla založena v Písku v roce 1860. Hlavními iniciátory jejího vzniku byli Josef Soukup a Vojtěch Janota, vedle nich jsou zakladateli písecké vyšší dívčí školy také Matěj Havelka, Josef Pažout, angažovali se též Jan Krejčí a Vojtěch Lešetický. Zpočátku byl zájem o studium značný. Ve školním roce 1861/1862 se do prvního ročníku přihlásilo 42 žákyň, do druhého pak 21. Období největšího rozkvětu nastalo v roce 1865, od té doby docházelo postupně k úbytku žákyň, opadlo i původní nadšení. V roce 1872 se přihlásilo pouze 12 žákyň do obou ročníků a bylo zřejmé, že již není možné školu udržet a vyučování zde již nebylo obnoveno.<sup>71</sup>

O tři roky později, v roce 1863, byla otevřena vyšší dívčí škola v Praze. Ta byla nejprve tříletá, později čtyřletá a od roku 1887 byla rozšířena na šestiletou.<sup>72</sup> Postupem času vznikaly vyšší dívčí školy i v jiných městech: v roce 1866 Vesna v Brně, poté následovaly školy v Hradci Králové, Českých Budějovicích, Plzni, Táboře a Chrudimi. Absolvování tohoto typu škol nepřinášelo žádnou odbornost a kvalifikaci. Vyšší školy zůstaly vyhrazeny pro dcery z lepší společnosti. Dívky s pouhým talentem či nadáním sem nechodily, pro ty byl určen další typ dívčích škol.

---

<sup>69</sup> Ústav byl uzavřen 29.12.1855; M. LENDEROVÁ, *Úsilí*, s. 54.

<sup>70</sup> V roce 1861 vzniká pěvecký sdružení Hlahol, v roce 1862 Sokol.

<sup>71</sup> Více viz. M. GRÜNOVÁ, *České vyšší dívčí školství na jihu Čech v letech 1850-1914. Čtyři příspěvky k jeho poznání*, Diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, České Budějovice 2006, s. 48-58.

<sup>72</sup> J. ŠAFRÁNEK, *Školy II*, s. 340.

Šlo především o dívčí školy průmyslové, které měly doplnit hlavně praktické dovednosti dívek a zajistit tak ženám neprovdaným a ovdovělým důstojný způsob obživy a existence. První dívčí průmyslovou školu v Praze provozoval od roku 1865 spolek svaté Ludmily. Ten vznikl v Praze v roce 1851 s cílem podporovat chudé vdovy. Spolek měl i odpolední školu, kde se chudé dívky učily šít a plést. Průmyslová škola měla celkově širší koncepci. Chudé dívky zde získaly základy některé profese a současně si rozšířily základní vzdělání. Vyučování bylo bezplatné. Přes veškeré neshody ve výboru spolku přežila škola dvacet let. Krátce před jejím zánikem založila Karolína Světlá v roce 1871 Ženský výrobní spolek český, který podporoval vlastní průmyslovou a obchodní školu a otevřel též kurzy pro ošetřovatelky a vychovatelky.<sup>73</sup> V Praze roku 1884 vznikla městská dívčí škola průmyslová, kde se dívky učily šít prádlo a oděvy. Postupem doby se pro tento typ škol vžil název hospodyňská škola. Podobné školy vznikaly i v dalších městech - v Brně, Chrudimi, Lounech, Německém Brodě či Stěžerách u Hradce Králové.<sup>74</sup>

Pro další rozvoj středního vzdělání, dívčí školství nevyjímaje, měla rozhodující význam Hasnerova reforma, tedy říšský zákon ze 14. května 1869, který platil od školního roku 1870/1871. Umožňovala vznik veřejného dívčího učitelského ústavu končícího maturitou a příchod literních učitelek do laických škol, včetně škol koedukovaných a chlapeckých.<sup>75</sup> Velký ohlas měla rovněž novela platových předpisů navazující na Školní a vyučující řád z roku 1870. Zrovnoprávňovala platy učitelek s platy učitelů, až dosud dostávaly totiž ženy jen 80% běžného učitelského platu. Zrovnoprávnění žen v učitelském povolání s sebou však přineslo celibát pro učitelky literních předmětů.<sup>76</sup> Celibát učitelek byl zachován až do roku 1919, kdy byl zrušen Národním shromážděním.<sup>77</sup> V roce 1870 vzniklo v Praze na základě Hasnerovy reformy Dívčí pedagogium, jež umožňovalo dívkám z nepříliš majetných rodin získat plnou kvalifikaci a zajišťovalo možnost obživy a částečnou nezávislost.

---

<sup>73</sup> Více viz M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace*, s. 104-122.

<sup>74</sup> M. LENDEROVÁ- T. JIRÁNEK- Z. BEZECNÝ, *Dějiny II*, s. 47.

<sup>75</sup> M. LENDEROVÁ, *Úsilí*, s. 59.

<sup>76</sup> Toto nařízení se netýkalo tzv. industriálních učitelek vyučujících ruční práce.

<sup>77</sup> Více k problematice celibátu viz. O. KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství IV*, Praha 1938, s. 383-384.

Dalším důležitým bodem v dějinách dívčího vzdělávání bylo založení dívčího gymnázia. Nebyl to však krok lehký, neboť gymnaziální vzdělávání bylo chápáno jako příprava pro studium na univerzitě, kam dívky neměly přístup. Ojedinelé dívčí maturity se odehrávaly na chlapeckých ústavech. Přesto byl z iniciativy Elišky Krásnohorské založen v roce 1890 Spolek pro ženské studium Minerva. V témže roce bylo založeno soukromé dívčí gymnázium Minerva, které se tak stalo nejstarším dívčím gymnáziem v Rakousku – Uhersku. Ústav však získal právo maturity až v roce 1907.<sup>78</sup> Do prvního ročníku se zapsalo 52 dívek, z prvních třinácti absolventek se jedenáct rozhodlo pokračovat v dalším studiu, přestože se tímto rozhodnutím téměř odsoudily ke staropanenství.

Dalším pokusem o vytvoření samostatného středního dívčího školství se stala šestitřídní lycea, která byla zřizována na základě Prozatímního organizačního statutu, vydávaného v roce 1900. Tento dokument umožňoval přetvoření vyšších dívčích škol v jednotný typ, poskytující všeobecné vzdělání a zároveň připravující na samostatné povolání. Zpočátku se zdálo, že dívky z lyceí se budou moci po složení maturity a zkoušek z latiny hlásit na vysoké školy. Maturitní zkouška byla na lyceích nově upravena 31. března 1908. Lycea, která vyhovovala a splňovala všechny požadavky, dostávala od ministerstva kultu a vyučování „právo veřejnosti“. Absolventky se mohly přihlásit k mimořádnému studiu na filosofické fakultě, či po složení doplňujících zkoušek z latiny studovat farmacii. Dívky, které maturovaly na lyceu, mohly také poté, co složily doplňující zkoušky, vyučovat na obecních i městských školách. Děvčata také mohla opustit školu již ve čtvrtém ročníku a odejít do zaměstnání. Pracovní příležitost pro ně skýtala především praxe poštovní, telegrafická a telefonní.<sup>79</sup>

První lyceum vzniklo v Brně v roce 1900. Postupně se jejich počet zvyšoval a ve školním roce 1911/1912 se již na území Čech a Moravy nacházelo podobných ústavů devět: v Praze u Voršilek, na Smíchově, v Praze-Holešovicích, Českých Budějovicích, Chrudimi, Jičíně, Hradci Králové, na Královských Vinohradech a v Brně. Ministerský výnos ze 14. června 1912 definitivně stanovil statut a osnovy lyceí tak, že už více neumožňoval dívkám

---

<sup>78</sup> M. LENDEROVÁ- T. JIRÁNEK- Z. BEZECNÝ, *Dějiny II*, s. 48.

<sup>79</sup> Z. VESELÁ, *Vývoj českého školství*, Praha 1988, s. 53-54.

přihlásit se ke studiu na vysoké škole a vyučovat na učitelských ústavech. Tímto tedy skončilo zakládání dalších lyceí a jejich případný rozvoj.<sup>80</sup>

Studium na univerzitě bylo dívkám dlouho odpíráno. Podmínkou k zápisu na vysokou školu bylo složení maturitní zkoušky, dívky se proto zprvu mohly zapisovat pouze jako hospitantky, které neměly právo vykonávat zkoušky. Po dlouhých jednáních vydalo ministerstvo kultu a vyučování tyto výnosy:

- 1) ze dne 23. března 1897 o přípuštění žen na filosofickou fakultu
- 2) ze dne 3. září 1900 o přípuštění žen k lékařským studiím a doktorátu veškerého lékařství
- 3) ze dne 3. září 1900 o přípuštění žen k povolání lékařskému.<sup>81</sup>

Před první světovou válkou mohou dívky studovat také technické fakulty a umělecko-průmyslové fakulty, avšak právnická fakulta se dívkám otvírá až po první světové válce.

Roku 1901 byly uděleny první dva doktoráty z filosofie dívkám. První získala Marie Zdenka Baborová 17. června a druhý 13. listopadu Marie Fabiánová. První doktorát z medicíny byl udělen 17. března 1902 Anně Honzákové.<sup>82</sup> Prvními českými lékařkami však byly Anna Bayerová a Bohuslava Kecková. Bayerová lékařský titul získala po studiu v Ženevě v prosinci roku 1881.

Vývoj českého dívčího vyššího školství v 19. století lze rozdělit do tří základních etap. V první polovině 19. století je potřeba připsat podíl na vzniku vzdělávacích zařízení pro dívky především soukromým osobám. Snahy těchto jedinců byly vždy spojeny s vlasteneckým úsilím. Z hlediska dívčího vzdělání jsou třicátá a čtyřicátá léta 19. století spojena se jménem Karla Slavoje Amerlinga<sup>83</sup> a Bohuslavy Rajske. V první fázi bylo především požadováno, aby bylo ženám přiznáno právo na kvalitní výuku, srovnatelnou s možnostmi, požadavky a nároky mužů. První vzdělávací instituty s promyšlenou koncepcí vzdělání vznikají již v šedesátých letech. Tento typ škol měl dívkám umožnit,

---

<sup>80</sup> Více viz. M. LUKÁŠOVÁ, *Vstup žen na trh práce*, Diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, České Budějovice 2004, s. 58.

<sup>81</sup> M. ŠTEMBERKOVÁ, *Doktorky filosofie a medicíny na pražské univerzitě od roku 1901 do konce 1. světové války*, Documenta Pragensia 13, Žena v dějinách Prahy, Praha 1996, s. 214.

<sup>82</sup> Více Tamtéž, s. 213-234.

<sup>83</sup> Karel Slavoj Amerling (1807- 1884 ), český pedagog, spisovatel, lékař, zakladatel Budče.

aby si prohloubily vzdělání a dostatečně se připravily na rodinný život. Jen zřídka měly dopomoci dívkám k získání samostatné obživy.

Druhou etapu vývoje lze zařadit zhruba do osmdesátých let 19. století. Tato doba je charakteristická zakládáním prvních ústavů, které byly zaměřeny především na praktickou výuku. Instituty tohoto typu byly zakládány a vedeny širšími zájmovými sdruženími a spolky, specializovaly se na typicky ženské práce, tedy šití a vaření. V porovnání s předešlým typem zařízení měly průmyslové školy poskytnout dívkám určitou kvalifikaci a možnost pracovního uplatnění. V tomto období však nenacházelo vyšší dívčí vzdělání odezvu nejen u mužů, ale ani u žen samotných, které se pojmu emancipace obávaly jako neznámé novoty. Mezi ženami nepanovala v otázce vyššího vzdělání přílišná solidarita. Dívka měla být, podle převládajícího názoru, připravena pro život jako dobrá hospodyně, měla být vedena k pílí a pracovitosti. Zejména na venkově byly snahy po vědomostech považovány za nadbytečné, ne-li přímo škodlivé.<sup>84</sup>

Počátek třetího období spadá do devadesátých let 19. století. V oblasti dívčího vzdělání dochází k zefektivnění výuky, nárůstu počtu vzdělávacích zařízení, rovněž i počtu dívek, které toužily po studiu. Možnosti vzdělání se poměrně široce rozvírají. Koncem století mohly dívky zakončit střední školu maturitou a dále pokračovat ve studiu na vysoké škole. Hlavním úkolem bylo poskytnout dívkám ucelené, všeobecné a teoretické znalosti, které by jim umožňovaly další studium na vysoké škole, či vykonávání náročnějších povolání. Původ těchto snah můžeme najít již u prvního dívčího gymnázia Minerva, ale k největšímu rozkvětu teoretického dívčího středního vzdělání dochází po roce 1900 společně se vznikem dívčích lyceí.

---

<sup>84</sup> M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace*, s. 31.

## 4. SUŠICKÝ VLASTENEC JOSEF AMBROŽ GABRIEL A ŽENY

### 4.1 Josef Ambrož Gabriel v uniformě Svornosti

Při uvedení příběhu rodiny Gabrielovy se nabízelo několik možností. Mohla jsem začít vyprávět historii tří „bezvýznamných“ žen, jeho dcer. Mohla jsem též započít toto dílo dalekosáhlým povídáním o jejich velmi významném otci. Pravdou zůstává, že Josefa Ambrože Gabriela zkrátka nemohu ve svém příběhu vynechat. Pokusila jsem se tedy o kompromis, při kterém nasytím vlka, přestože koza zůstane celá. Zvolila jsem postup, při kterém představím J. A. Gabriela nejen jako vlastence, politika a spisovatele, ale především jako muže. Muže krásného, plného představ, tužeb, plánů, věčného snílka a blouznivce. K vytvoření představy o něm mi pomohl obraz, na němž je zachycen jako mladý muž v plné síle.<sup>85</sup>

Josef Ambrož Gabriel na tomto obraze je oblečen do uniformě Svornosti, jejíž stejnokroj byl první formou „*národního oděvu*“. Vznikl z iniciativy české inteligence jako akt národní demonstrace. Vzhledem k tomu, že sbor byl tvořen různými sociálními vrstvami, existovala již v okamžiku vzniku stejnokroje přímá možnost jeho přijetí a kladných ohlasů také v sociálně slabších vrstvách českého obyvatelstva. Což bylo významným momentem pro další rozšíření myšlenky národního odívání.<sup>86</sup>

Uniformu Svornosti tvořil šedomodrý kabát, jež byl vyztužen korzetem, a černé kalhoty. Stejnokroj měl šňůrové zapínání rozložené po celé délce kabátu v počtu deseti párů a ozdobné šňůrování i na výložkách a rukávech. V pase byl kabát opatřen zlatým řetízkem a měl zdobný stojáček. Součástí uniformy byla také pírka, kterou drží Gabriel v jedné ruce, a čapka, již portrétovaný svírá v druhé ruce. Čapka byla ozdobená beránkovým lemem, červeným dýnkem, stříbrným štrápcem a červenobílým pérem. Českým motivem na čapce, který

---

<sup>85</sup> Tento obraz se nachází v budově Muzea Šumavy v Sušici. Pavla Šťastná ve své práci uvádí, že autorem tohoto obrazu je Eduard Dřevíkovský (1818-1878). Mě se však nepodařilo najít žádný materiál, který by tuto výjimku potvrdil, či vyvrátil; viz. Příloha č. 1.

<sup>86</sup> M. MORAVCOVÁ, *Národní oděv roku 1848. Ke vzniku národně politického symbolu*, Praha 1986, s. 30.

tvůrci stejnokroje použili, byla forma kožešinového lemu. Přímý vzor pro lem této čapky, která byla nazývána „*poděbradka*“, našli tvůrci ve vydrovce, čapce oblékané na českém a moravském venkově po celou první polovinu 19. století.<sup>87</sup> Různé varianty této uniformy se lišily především v počtu zdobných šňůr na kabátě.<sup>88</sup>

V polovině 19. století byly uniformy, a to nejen vojenská a policejní, ale i úřednické či univerzitní, stále čtější a diferencovanější. Odlišovaly se tak hodností, nadřízeností či podřízeností. V tomto období, tedy v polovině 19. století, souvisely uniformy velmi těsně s civilním oblečením.<sup>89</sup> Ludmila Kybalová ve své práci uvádí rovněž návrhy na úřednické uniformy z roku 1849 a také návrh Josefa Vojtěcha Hellicha na oděv pro Národní obranu od Slovanské lípy, rok 1848. Oba tyto návrhy jsou uniformě, kterou má na sobě Josef Ambrož Gabriel, velmi podobné, liší se jen v ozdobných detailech a také pokrývkách hlavy. Zatímco součástí úřednické uniformy byl dvourohý klobouk, návrh stejnokroje pro členy Národní obrany měl být doplněn o buřinku s neširokou krepou.<sup>90</sup> Velká pozornost byla také věnována vousům. Muži dbali na to, aby jejich úprava byla v souladu s účesem a tvořila s ním jeden celek. Mladý Gabriel má na portrétu hustý a mohutný plnovous spojený s knírem. Stejný typ vousů si oblíbil také spisovatel Stendhal. Bylo vůbec časté, že se napodobovaly účesy a střihy vousů známých vládců a umělců,<sup>91</sup> šlo vlastně o stereotyp doby, o věc, s kterou se setkáváme dodnes. V čem se liší kopírování stylu osobností 19. století a osobností 21. století? Těžko říct, snad jen v tom, že my dnes méně dáme na styl politiků a určující je pro nás způsob oblékání a chování jiných hvězd. Tato změna také souvisí s úpadkem politické kultury a zájmu lidí o politiku.

---

<sup>87</sup> Tamtéž, s. 22-33.

<sup>88</sup> Uniforma J. A. Gabrielova na obraze se však liší nejen počtem ozdobných šňůr, ale i barvou kabátce. To svědčí o tom, že autor obrazu zřejmě neznal přesný návrh uniformy Svornosti. Tamtéž, s. 166.

<sup>89</sup> L. KYBALOVÁ, *Od empiru k druhému roko*, Praha 2004, s. 202- 204.

Autorka zde uvádí rovněž návrhy na úřednické uniformy z roku 1849 a také návrh Josefa Vojtěcha Hellicha na oděv pro Národní obranu od Slovanské lípy, rok 1848.

<sup>90</sup> Buřinka se objevila kolem poloviny 19. století v Anglii, měla být kompromisem mezi měkkým kloboukem a cylindrem, nebyla ani radikální, ani konservativní, i když jejím předobrazem byl asi „kulatý klobouk“, který byl již dříve přijatý jako symbol svobody. Byla původně vyztužena šelakem, její úzká krempa byla snadno tvarovatelná.

<sup>91</sup> L. KYBALOVÁ, c.d., s. 154- 155.



Zadíváme-li se na portrét důkladně, zjistíme, že je postava předmalovaná a neznámý autor domaloval hlavu nad tělo až druhotně. Jde rovněž o jakousi dobovou manýru, která souvisí se znázorňováním významných osobností. Tehdejší doba znázorňovala jen své skutečné hrdiny, jen ty vskutku odvážné a zasloužilé. S podobnými příklady se setkáváme i dnes, změnil se však důvod této retuše či záměn těl a hlav významných osobností. Hlavním záměrem takové úpravy dnes bývá většinou zesměšnění, či zkompromitování dané osobnosti.

K popisu obrazu doplním ještě to, že v pozadí obrazu po pravé straně je znázorněn hrad Kašperk. Proč je zde vymalován právě tento hrad? Opět se v jeho vyobrazení skrývá symbolika. Hrad je jednak symbolem celého Sušicka a také je to jedno z hlavních témat, kterým se Gabriel zabýval a napsal o něm drobný spisek.<sup>92</sup>

Gabrielův portrét dokládá, že byl skutečně významnou osobností poloviny 19. století. Zde také musím souhlasit s Jitkou Matyášovou, která jeho popularitu a pozdější úspěchy nejen na politické scéně přičítá jeho aktivní účasti na událostech roku 1848.<sup>93</sup> Obraz dokumentuje také to, že mladý Josef Ambrož Gabriel byl krásný, charismatický muž. O kouzlu jeho osobnosti svědčí rovněž dopisy, přání či dary od ctitelek.<sup>94</sup>

Víme už, jak Gabriel vypadal, že se oblékal podle dobových zvyklostí, a známe rovněž jeho politický názor. Jaký byl však jeho vztah k ženám? Jak se choval ke své matce, manželce či ke své švagrové? Vztahu otce a dcer se budu věnovat v samostatné kapitole. Bral ženy jako rovnocenné partnery, či na ně ještě pohlížel s úkosem, přes prsty? Zastával snad názor, který převládal u většiny mužů jeho doby? Tedy, že ženská patří k plotně a k dětem? Byl snad ve

---

<sup>92</sup> J. A. GABRIEL, *Hrad Kašperk. Historicko – topografický nástin dra J. A. Gabriela*, Praha 1857.

<sup>93</sup> J. MATYÁŠOVÁ, *Josef Ambrož Gabriel. Zakladatel české regionální historiografie na Sušicku*, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2006, s. 28.

Gabriel se podílel na událostech roku 1848 hned v počátcích. Byl přítomen na schůzi pražských občanů, kterou svolal Repeal do Svatováclavských lázní na 11. března 1848, zde byl rovněž zvolen členem Svatováclavského spolku, později přejmenovaného na Národní výbor. 30. dubna 1848 byl v Praze rovněž za účasti J. A. Gabriela založen radikálními demokraty český politický spolek Slovánská lípa. V souvislosti se svým členstvím v obou zmiňovaných organizacích byl Gabriel po svatodušních událostech uvězněn, pro neexistenci důkazů byl však záhy propuštěn.

<sup>94</sup> V Muzeu Šumavy v Sušici je uložena dečka a krasopisně napsaná přání od ctitelek.

svých názorech pokrokový? Jakou roli v jeho vztahu k ženám hrálo příbuzenství se Sofií Podlipskou? Byl jejími názory ovlivněn?

Na následujících stránkách se pokusím na pozadí Gabrielova soukromého, veřejného, společenského a politického života popsat a přiblížit jeho vztah k ženám, ale i to, jak byl ženami vnímán, přijímán a hodnocen.

## 4.2 Josef Ambrož Gabriel a Anna Marie Gabrielová, rozená Eisnerová

První žena, se kterou Josef Ambrož Gabriel v životě setkal, byla bezesporu jeho matka. Gabrielovu otci Josefu Gabrielovi se ještě před narozením syna Josefa Ambrože narodilo deset dětí. Všechny však krátce po narození zemřely. Prvních pět dětí pocházelo z manželství s Annou Kremsovou, první ženou Josefa Gabriela. Druhou manželkou Josefa Gabriela a matkou Josefa Ambrože Gabriela<sup>95</sup> se stala Anna Marie, dcera Josefa Eisnera, skláře z Vogelsangu. Rovněž děti, které se narodily v tomto manželství, záhy zemřely.

Neboť chtěl otec předejít další tragedii, rozhodl se vyhledat nového kmotra, podle kterého by pak dítě pojmenoval. Kmotrem se měla stát osoba, kterou Josef Gabriel ten den první potkal. Stal se jím žebrák Josef, na kterého Josef Ambrož vzpomíná také ve svém článku Starý kmotr, který napsal do Nerudových Obrazů života a Neruda jej přejmenoval na České křtiny (Obrázek ze života).<sup>96</sup>

Josef Ambrož byl tedy jedenáctým dítětem,<sup>97</sup> narodil se 4. 12. 1820, vyrůstal však jako jedináček. Dětství měl jediný syn Gabrielových zřejmě krásné. Otec byl podle jeho slov: „[...] muž rázný, někdy však i příkrý[...] Na mne býval otec často i v maličkostech velmi přísný. Já ho ale z celého srdce

---

<sup>95</sup> Tímto se připojuji k názoru Jitky Matyášové, neboť tento údaj uvedl v autobiografickém článku, České křtiny, sám Gabriel. Zdeněk Papeš však uvádí, že J. A. Gabriel byl synem Josefa Gabriela z prvního manželství s Annou Kremsovou. (viz. Zdeněk Papeš, Rod JUDr. Ambrože Gabriela. Zprávy Svatobor VIII, 2001, č.1, s. 31.). Z téhož článku vychází i Pavla Šťastná. Oba autoři připojili ke svým pracím též rodokmen rodiny Gabrielovy, z kterého je však patrné, že Josef Ambrož pochází skutečně až z druhého manželství s Annou Marií Eisnerovou. Tyto dvě skutečnosti si tedy odporují.

<sup>96</sup> Josef Ambrož GABRIEL, *České křtiny. Obrázek ze života*, Obrazy života 2, 1860, č. 9, s. 378 - 380.

<sup>97</sup> Skutečnost, že byl J. A. Gabriel skutečně jedenáctým dítětem, nelze bohužel ani potvrdit ani vyvrátit.

*miloval a ctil po celý čas jeho života. Měl mne rád, o tom jsem přesvědčen, avšak nedával to najevo[...]* Již jako malému studentu říkával, že já v Loučové nezůstanu. Otec byl bohabojný křesťan, všem pravdu pověděl, ať to byl kdokoliv.“<sup>98</sup> A jak viděl svou matku, která toho v životě tolik vytrpěla a prožila? „*Matka měla tak dobré srdce, že by byla všechno rozdala, kdyby jí otec nebránil. Byla výtečnou kuchařkou. Ke všem lidem se chovala velice vlídně.*“<sup>99</sup> Můžeme tedy usuzovat, že právě po matce získal Gabriel dobré srdce a ochotu každému pomoci. O matce se však Gabriel příliš nezmiňuje. Vyčítal jí snad přílišné němectví? Frič ve svých Pamětech uvádí, že Gabrielovi mluvili s německou čeládkou německy, a dále také píše, že: „[...]jediný syn z rodiny zpola poněmčilé stal se myslím horlivcem pro věc národní.“<sup>100</sup> Či byl podobný vztah v mateřské rodině běžný? Bylo snad obvyklé neprojevat city? Neslušelo se snad vyjádřit matce lásku, úctu či náklonnost? Projevovaly se snad city jen otci? Podíváme-li se opět do Pamětí Josefa Václava Friče, najdeme zde momenty, kdy na maminku vzpomínal: „*První tři dny trávil jsem výhradně v kruhu rodinném, vždyť měl jsem si s bratřími a sestrami, zvláště pak s matinkou tolik co povídati. Mé tehdejší rozmluvy s rodičkou rozhodny byly pro směr celého mého dalšího života.*“<sup>101</sup> Fričova matka, podle vzpomínek, dovedla vždy dobře poradit. Oprávněně projevovala strach z toho, že bude Josef Václav uvězněn, proto se snažila vší svou mateřskou láskou ho z cesty, kterou se vydal, alespoň drobně odchytil.<sup>102</sup> Frič svou matku miloval a ctil, jak těžce snášel matčinu smrt po porodu páté dcery, dokazují tato jeho slova: „*Byla to pro mne první, neodvratně zlá, ba nejkrutější rána osudu, jež mne do duše drtila. Pocítil jsem bolesti palčivou i mrazivou zároveň, co to znamená, doopravdy a nezvratně osiřeti.*“<sup>103</sup> Otázkou však zůstává, zda Fričovu otevřenost ve vztahu k matce můžeme brát jako vzorový příklad. Nebo byl Frič jen světlou výjimkou mezi syny, kteří dovedli projevit své city?

V sedmi letech, na podzim roku 1828, byl Gabriel rodiči poslán do městské školy v Sušici.<sup>104</sup> Po čtyřech letech odešel Josef pokračovat ve studiu na

<sup>98</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Gabrielův rukopis, kart. č. VIII 2a.

<sup>99</sup> K. TUREK, *Dr. Josef Ambrož Gabriel – životopisný nástin*, Sušice 1921, s. 29.

<sup>100</sup> J. V. FRIČ, *Paměti I*, Praha 1886, s. 179.

<sup>101</sup> J. V. FRIČ, *Paměti I*, s. 104.

<sup>102</sup> Tamtéž, s. 105.

<sup>103</sup> Tamtéž, s. 116 – 117.

<sup>104</sup> J. A. GABRIEL, *Královské město Sušice a jeho okolí*, Praha 1868, s. V.

gymnázium v Klatovech. Podle vysvědčení, která se dochovala v archivních sbírkách,<sup>105</sup> můžeme usuzovat, že byl Josef Ambrož dobrým žákem. Roku 1837 odešel J. A. Gabriel do Prahy studovat filosofii. Dvouletou filosofii absolvoval na akademickém gymnáziu a poté pokračoval ve studiu práv. V sedmadvaceti letech, tedy v roce 1847, byl Gabriel povýšen na doktora veškerého práva. Brzy po příchodu do Prahy se seznámil s Josefem Kajetánem Tylem (1808 – 1856) a to prostřednictvím herce Jana Kašky (1810 – 1869). Coby Tylův blízký přítel se dostal do české vlastenecké společnosti a jeho dalšími přáteli se stali především Josef Václav Frič (1829 – 1890) a Karel Havlíček Borovský (1821 – 1856).

#### 4.3 Josef Ambrož Gabriel a Marie Gabrielová, rozená Podlipská

Jaké byly další ženy v životě doktora Gabriela? První žena, o které se z korespondence dozvídáme, byla Marie Gabrielová, sestra Gabrielova přítele, poslance MUDr. Josefa Podlipského, jehož prostřednictvím se Gabriel s Marií seznámil.

V době, kdy se seznámili, prožívala Marie bolestné zklamání, skončil totiž její vztah s první láskou Josefem Václavem Fričem. K seznámení Marie s Fričem došlo v roce 1844 v Ovčárech, kde rodina Podlipských žila. Marie Podlipská se narodila 18. března 1830, bylo jí tedy teprve čtrnáct let, když se s Fričem seznámila. Oba se setkali znovu až po třinácti měsících, ale vzájemné city stále trvají, Frič chce dokonce vědět, zda ho Marie miluje. Na toto mu Marie odpovídá v dopise z 19. října 1845, že sice nikomu jinému ještě slovo nedala, ale přesto nemohou být spolu. Tímto dopisem jejich vztah neskončil, vyměňovali si dopisy plné lásky a něhy dokonce i v době, kdy byl Josef Václav Frič na útěku do Záhřebu. Ve stejné době však udržoval pohledný Frič v Praze ještě vztah s Annou Ullmanovou. Jak píše ve svých Pamětech, po návratu do Prahy se chtěl rozhodnout mezi Marií a Anuškou, především podle toho, která

---

<sup>105</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, vysvědčení z roku 1832, kart. VIII 2a, či LA PNP, Staré Hrady, Fond J. A. Gabriela, vysvědčení z klatovského gymnázia 1837, kart. I.

z obou dívek bude více chápat jeho životní cíle a ideály.<sup>106</sup> Na rozdíl od Marie psala Anna Fričovi i do vězení. Mariin bratr jejímu vztahu s Fričem nepřál, byl to také on, kdo odhalil Marii, že kromě ní má její milý v Praze ještě jinou dívku. Pro mladičkou Marii muselo být toto první zklamání v oblasti lásky skutečně bolestné. Získala adresu Anny Ullmanové a šla si svou sokyni v lásce osobně prohlédnout, nakonec se však smířila s nastalou situací.

V té době ji bratr seznámil s Josefem Ambrožem Gabrielem. Zpočátku byl jejich vztah poznamenán Mariinou předchozí známostí: „*Vaše srdce svírá tajný bol, to mému oku neušlo, vy se trápíte, vaše duše a vaše srdce zná jen jednu lásku – lásku k Fričovi a láska nedá se svléknout jako nějaký šat – pravá láska zůstane věčná. Vy jste mi nakloněna, přátelsky nakloněna, to jste sama vyřknula, to já také věřím, – ale vy mne nemilujete! Vy máte ušlechtilé, jemné srdce, s vámi sňatek stoupiti považoval bych za štěstí s přesvědčením, že mne skutečně milovat budete, bez vaší lásky – byl bych já i vy nešťastní. Já však doufám v nebe, že vše dobře dopadne a že po bouři se opět obloha mého života rozjasní, a že hvězda má – a to jste vy, Marie – osvětlovat bude budoucí dráhu mého života[...]*“<sup>107</sup>

Mladý doktor však na Marii nespěchal, projevil se jako muž chápající a tolerantní, zahrnoval ji svou milou vřelou láskou: „*Dnes v noci jsem měl krásné sny. Zdálo se mi o tobě, já byl úplně šťastný a jsem velmi i ve skutečnosti jako ve spaní šťastným. Na tebe si pomyslím tak často, že dnes ani paragrafy ani do hlavy pořádně nejdou, není pomoci, musím se o to všemožně zasaditi, abych na vždy po tvém boku dlíti, bdíti a znáti mohl[...]*“<sup>108</sup> Marie mu lásku začala brzy oplácet: „*Po tvém odchodu jest tak prázdno, tak teskno v duši mé, neb Ty mne všude, všude chybíš. Chodím bez všeho účelu, bez vsí radosti. Jaká změna když Ty zde jsi! Slíbila jsem Ti, že před Tebou nic nezatajím, že Ti nejtajnější stránky duše mé odhalím, že Ti všecko svěřím a jak bych také nesvěřila? Vždyť Ty jsi jedinký můj přítel, má duše, která se mnou stejně cítí, jedinká, která mne miluje[...]*“<sup>109</sup>

---

<sup>106</sup> J.V. FRIČ, *Paměti I.*, s. 105.

<sup>107</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis J. A. Gabriela Marii Podlipské z Prahy ze dne 29.1.1850, kart. č.1, VIII 1b 1- 8.

<sup>108</sup> Tamtéž, Dopis J. A. Gabriela Marii Podlipské z Prahy ze dne 7.2.1850, kart. č.1, VIII 1b 1-8.

<sup>109</sup> Muzeum Šumavy Sušice, Dopis Marie Podlipské J. A.. Gabrielovi ze dne 12.2.1850, P49.

Marie se konečně zamilovala do správného muže, ryzost a stálost svých citů odkrývá i otci, který tomuto vztahu zpočátku nepřál a představoval si pro dceru jiného, snad lepšího ženicha: „*S otcem jsme zase dnes o tobě mluvili, on se mně opět ptal zdali se mi po Tobě stýská, když jsem řekla, že velmi, pravil, že se mi nediví, a že on to všechno též pocítil, tu jsem mu padla okolo krku a vše jsem mu vypravovala, že mne jen smrt od Tebe odloučí a prosila jsem ho pro Boha, aby o Hlavsovi více nemluvil. On plakal a řekl, že mne nikdy více trápit nebude a že mu moje štěstí a spokojenost velmi na srdci leží. Nyní jsem zase šťastná, Ty mne miluješ, tedy co mi chybí? [...]*“<sup>110</sup> Z dopisů je též patrné, že Marie mluvila s otcem o Gabrielovi poměrně často, někdy též o docela choulostivých tématech: „*Tedy Ti musím říct, že jak jsi odjel, tak jsem s otcem o tobě mluvila. Tys pravil, že Tě můj otec rád nemá, ach má a jak! neb přes tebe držel velkou chvalořeč. Pak ale ještě něco řekl, ach Ty se budeš smát, již Tě vidím – jestli jsme se prý líbali, to víš, že se hned ze všeho vyznám, řekla jsem tedy, že ano. Vidíš, ti staří musejí hned všechno vědět a nemají již žádný pojem o tom. To je všechno dobře, mé dítě, pravil, jen všechno z mírou, aby pak doktor – tak tě vždy nazývá, neřekl, že dotíravá jsi. Vid', že si to ani nepomyslel? [...]*“<sup>111</sup>

V únoru roku 1850 slíbila Marie Josefu Ambrožovi, že si bude psát deník, který má být dokladem její skutečné lásky. Chvilky, které trávili mladí milenci spolu, byly příliš krátké, Marie si dokonce dělala čárky a odpočítávala, kdy že to Josef konečně přijede.<sup>112</sup> Vše zkrátka neodvratně šlo ke svatbě. Před uzavřením sňatku chce však Gabriel nejprve získat místo notáře, jak se můžeme dočíst v dopisech z jara a léta 1850. V Sušici mělo být zřízeno nové notářství a J. A. Gabriel doufal, že by mohl toto místo získat: „*Dej Bůh, aby to notářství brzo v život vstoupilo, abych tě mohl udělat paní notářovou a do Sušice odvezl.*“<sup>113</sup> Dne 15. května napsal Marii, že zažádal o místo notáře, snad už koncem června měl by je dostat: „*[...]jest-li ho právě v tomto místě obdržím, to nevím, ale[...] „vedremo.*“<sup>114</sup>

---

<sup>110</sup> Tamtéž, Dopis Marie Podlipské J. A. Gabrielovi ze dne 13.2.1850, P49.

<sup>111</sup> Tamtéž, Dopis Marie Podlipské J. A. Gabrielovi ze dne 12.2.1850, P49.

<sup>112</sup> Tamtéž, Dopis Marie Podlipské J. A. Gabrielovi ze dne 14.2.1850, P49.

<sup>113</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové ze dne 23.3.1850, kart. č. 1, VIII 1b 1 - 8.

<sup>114</sup> Tamtéž, Dopis J. A. Gabriela Marii Podlipské ze dne 15.5.1850, kart. č.1, VIII, 1b 1 - 8.

Svatba se tedy konala dne 22. října 1850 v Nových Dvorech.<sup>115</sup> Nevěsta byla krásná, ale zdála se býti trošku pobledlá. Ženich si zachovával vážnou tvář a snažil se působit seriózně, třebaže se mu lehce třásl hlas. Vždyť Josef Ambrož Gabriel, v té době již doktor veškerých práv a známá osobnost pražského společenského dění, byl též starostou Akademického čtenářského spolku založeného roku 1849. U takovýchto jedinců se vážnost a disciplína zkrátka předpokládá a vyžaduje.

Svatba nebyla jen vyústěním cituplného vztahu, o němž svědčí mimořádně bohatá korespondence mezi snoubenci, ale měla být rovněž lékem na Gabrielův neúspěch při vyřizování notářského osvědčení do nově vzniklého notářství v Sušici.<sup>116</sup> Důvodem k dočasnému neudělení notářského vysvědčení bylo to, že byl po svatodušních svátcích roku 1848 policejně vyšetřován.<sup>117</sup> O místo notáře nežádal pouze v Sušici, ale rovněž v Písku a v Prachaticích. Ani na jedno místo však nenastoupil. Notářem se stal až v roce 1878 v Bechyni, v době své životní krize, které už nemohl dále čelit, a proto svůj život sám ukončil.

O svatbě samotné píše Gabriel svému příteli do Sušice: „*Včera v půl dvanácté jsem měl oddavky. Páter Schmidinger se najednou objevil zde a nás kopuloval. Svatba nebyla hlučná, ale přece veselá, Havlíček a Mnouček byli svědky. Paní Mnoučková a Kaška zde byli také.*“<sup>118</sup> Karel Havlíček, redaktor Slovana v Kutné Hoře, jako dobrý přítel rodiny Podlipských byl svědkem Marie. Zprávu o svatbě zapsal si do svých Pamětí rovněž dlouholetý Mariin přítel Josef Václav Frič: „*Na podzim 1850 Marie provdala se naštěstí za muže právě nejšlechetnějšího, jakého jsem kdy poznal, totiž za dr. Gabriela, mého a Mariina bratra Josefa dávného a důvěrného přítele.*“<sup>119</sup>

Hned týden po svatbě odjela mladá dvojice do Loučové. J. A. Gabriela již k Praze nic nepoutalo, vyhověl tak i přání svého starého otce, který ho žádal, aby se vrátil a připravil se na převzetí statku Loučová.<sup>120</sup> Gabrielovi se však 25. listopadu 1850 přestěhovali do Sušice, kde zůstali až do roku 1856, poté se

---

<sup>115</sup> Tamtéž, Sňateční list, kart. VIII 1a 10.

<sup>116</sup> Tamtéž, Dopis J. A. Gabriela Marii Podlipské ze dne 7. 2. 1850, kart. VIII 1a 23.

<sup>117</sup> Tamtéž, Dopis J. A. Gabriela Marii Podlipské ze dne 12. 6. 1850, kart. VIII 1a 28.

<sup>118</sup> Muzeum Šumavy Sušice, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis J. A. Gabriela z Ovčar u Kutné Hory ze dne 23. 10. 1850, P 49.

<sup>119</sup> J. V. FRIČ, *Paměti II.*, Praha 1960, s. 401.

<sup>120</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis J. A. Gabriela Marii Podlipské ze dne 5. 8. 1850, kart. VIII 1a 40.

opět vrátili na statek v Loučové, aby stárnoucímu otci pomohli s hospodářstvím. Po smrti otce, 23. ledna 1859,<sup>121</sup> se Gabriel stal majitelem statku a zámečku v Loučové.<sup>122</sup> Hodnotím –li období Gabrielova pobytu v Sušici, musím uznat, že J. A. Gabriel se stal skutečným zakladatelem českého veřejného života ve městě.

Další zlomový rok, jako byly předtím roky 1848 a 1850, nastal v roce 1861. V tomto roce se totiž Gabriel stal nejprve purkmistrem královského města Sušice, a to přesně 2. března 1861. Ve funkci setrval šest let a za dobu svého působení na tomto postu se Gabriel zasloužil o nebyvalý rozkvět češtiny ve městě. Prvním politickým krokem bylo zavedení českého jazyka do kanceláří sušické radnice, kde se od této doby veškerá jednání vedla pouze česky. Hned po uplynutí Gabrielova volebního mandátu došlo na radnici k znovuzavedení němčiny, čímž byla jaksi demonstrována ztráta důvěry voličů ve svého zástupce. Když byla v roce 1865 na základě říšského zákona zřízena okresní zastupitelstva, byl Josef Ambrož Gabriel zvolen okresním starostou. Souběžně s funkcí okresního starosty zastával Gabriel až do konce roku 1867 úřad purkmistra královského města Sušice.

Na podzim roku 1867 se konaly obecní volby. Gabriel získal od voličů potřebné hlasy, byl zvolen do městského zastupitelstva jako radní a starší radní. Byl však zklamán výsledkem voleb a uvažoval o rezignaci na volbu. Tato zpráva však otřásla i nově zvolenými členy sboru, ti požádali Gabriela, aby vzal rezignaci zpět.<sup>123</sup> V dopisech z této doby se odráží Gabrielova uražená hrdost, zklamání a rozmrzelost z obecních voleb ve městě: „[...] *sušičtí věru nejsou hodni, aby se člověk obětoval*[...]”<sup>124</sup> Naléhání občanů nakonec vyhověl, pokračoval v práci starosty okresu, avšak ne nadlouho. 22. srpna 1868 podepsal v zemském sněmu Deklaraci českých poslanců, kterou sepsal František Ladislav Rieger.<sup>125</sup> Podpis na této listině se poté stal hlavním důvodem, proč 28. srpna 1868 císař nepotvrdil Gabriela okresním starostou.<sup>126</sup> Nové volby pro

---

<sup>121</sup> Tamtéž, Smuteční oznámení Josefa Gabriela, kart. č.1, VIII 1a 28.

<sup>122</sup> Loučová – zastrčená vesnička vzdálená 10 kilometrů od Sušice, ležící mezi Petrovicemi a Hartmanicemi. Dnes jen několik trvale obydlených domků, sloužících převážně k rekreaci. Dominantou zůstává zámeček, který je v současnosti opět v soukromých rukou; viz příloha č. 2.

<sup>123</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, List s podpisy ze dne 10.10.1867, kart. VIII 2a.

<sup>124</sup> Muzeum Šumavy Sušice, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové ze dne 16.10.1867, P49.

<sup>125</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Deklarace poslanců, kart. č. VIII 2a.

<sup>126</sup> Tamtéž, Protokol vynesení ministerstva vnitra ze dne 28.9.1868, kart. č. VIII 2a.



volební okres venkovských obcí okresu sušicko – kašperskohorského se podle rozhodnutí zemského výboru měly konat 4. července 1870.<sup>127</sup> Funkci okresního starosty pak Gabriel podle Kajetána Turka zastával až do roku 1871.<sup>128</sup>

Jen několik dnů po získání funkce purkmistra sušického byl zvolen poslancem zemského sněmu pro okres sušicko-kašperskohorský, a to přesně 18. března 1861. Ve svých politických názorech byl umírněným, přestože před rokem 1848 byl spíše radikálním demokratem. Názorově měl blízko k liberální české národní straně, tzv. straně pokroku. V čele tohoto seskupení stáli František Palacký (1798 – 1876), František Ladislav Rieger (1818 – 1903) a František August Brauner (1810 – 1880). Zejména se však Gabriel sblížil s Palackým, jehož politické názory přijal za své. Za poslance zemského sněmu byl také zvolen Gabrielův švagr dr. Josef Podlipský. V roce 1867 skončil Gabrielovi rovněž poslanecký mandát v poslanecké sněmovně. Za volební okres Sušice – Kašperské Hory kandidovaly dvě významné osobnosti; JUDr. Josef Ambrož Gabriel, starosta okresu Sušice, a MUDr. Josef Klostermann, otec spisovatele Karla Klostermanna, okresní starosta Kašperských Hor. Klostermanna navrhla rada německých poslanců zemského sněmu. V tomto souboji zvítězil Gabriel. Stal se vítězem i ve volbách v březnu téhož roku, neboť v únoru roku 1867 byl český sněm rozpuštěn. Důvodem byla nespokojenost většiny českého sněmu s rakousko – uherským vyrovnáním. Rozpuštění sněmu bylo reakcí vlády na četné protesty poslanců. Po následujících volbách v dubnu roku 1867 se situace v zemském sněmu změnila natolik, že pod vedením Františka Ladislava Riegra čeští poslanci, včetně J. A. Gabriela, ze sněmu vystoupili. Nastalo období tzv. úplné pasivní rezistence.<sup>129</sup> Pro rok 1872 byly vypsány další volby, voliči Gabrielovi opět vyjádřili důvěru a ten byl již počtvrté zvolen poslancem zemského sněmu, do sněmu však nenastoupil. Čeští liberálové, mezi něž patřil, trvali na své pasivitě. Obdobná situace nastala rovněž v roce 1873, kdy se opět konaly parlamentní volby, tentokrát však podle nového volebního řádu. Přestože volby proběhly bez obtíží a Gabriel byl opět zvolen za zástupce, 10. prosince byl s ostatními

---

<sup>127</sup> K. TUREK, *Dr. Josef Ambrož Gabriel – životopisný nástin*, Sušice 1921, s. 36.

<sup>128</sup> Tamtéž, s. 33.

<sup>129</sup> O. URBAN, *Česká společnost 1848 – 1914*, Praha 1982, s. 220 – 221.

poslanci říšskou radou svého mandátu zbaven, liberální poslanci stále trvali na své pasivitě a odmítali vstup do říšské rady.<sup>130</sup> V parlamentních volbách roku 1874 Gabriel již nechtěl kandidovat. Politickou scénu sledoval už jen prostřednictvím zpráv v českých novinách.

S povinnostmi poslance byly spojeny časté pobyty v Praze, při nichž J. A. Gabriel navštěvoval rodinu bratra své manželky a s Podlipským také chodíval do pražské společnosti. Toto dokumentují dopisy, které posílal manželce a v nichž popisoval, s kým se setkal, co dělal a kdo ho navštívil. Libuše Fialová se ve své práci hlouběji zabývala Gabrielovým společenským a politickým životem. Pokusila se na základě studia Gabrielovy korespondence sledovat Gabrielův pobyt ve sněmu či kulturní a společenský život, který J. A. Gabriel vedl v době svého působení v Praze<sup>131</sup>.

S manželkou si dopisoval pravidelně, sám psal dvakrát týdně, v pondělí a v pátek, po Marii chce, aby psala třikrát, pokud to šlo, tak spíše čtyřikrát týdně.<sup>132</sup> Gabriel manželku informoval o zasedání zemského sněmu, o jeho průběhu se však příliš nerozepisoval, odkazoval na noviny, kde se vše objevilo.<sup>133</sup> Často si stěžoval na náročnost sněmovních zasedání: „*Milá, Márinko, včera jsem strávil 10 1/2 hodin bez přerušení dílem v komisi, dílem na sněmu, tak že mě již hlava bolela[...]*“<sup>134</sup> Trpěl také velkým steskem po rodině a dlouhým odloučením: „*Sněm bude trvati až do konce února, na masopust však přijedu na každý pád domů, neb by to bylo pro mne dlouho, abych tebe a děti tak dlouho neviděl[...]*“<sup>135</sup> V každém dopise oslovoval manželku něžně „*Milá Márinko*“, v závěru pak nezapomněl políbit všechny děti a svěřit je do ochrany Boží. Podepisoval se jen jako „*Tvůj Josef*“.

Život rodiny se i po skončení aktivní politické kariéry ubíral ve stejných kolejích. Manželství bylo plné lásky, porozumění a tolerance. Rodinu okrádala o spánek jen jedna starost. Chyběly peníze! Veřejná a spolková činnost Gabriela finančně zcela vyčerpala. Na rodinu dolehl hmotný nedostatek. První známky finanční krize se objevily na konci šedesátých let. O nastalé situaci

---

<sup>130</sup> Tamtéž, s. 297.

<sup>131</sup> L. FIALOVÁ, c.d., s. 54 - 55.

<sup>132</sup> Muzeum Šumavy Sušice, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové ze dne 12.1.1863, P 49.

<sup>133</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové z Prahy ze dne 8.4. 1861, kart. VIII 1a.

<sup>134</sup> Muzeum Šumavy Sušice, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové ze dne 2. 3. 1866, P 49.

<sup>135</sup> Tamtéž, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové ze dne 12.1.1863, P 49.

informovala Marie Gabrielová svou švagrovou Sofii Podlipskou: „*Můj muž nyní nejvíce tráví doby mezi námi. Říká, že kdyby neměl rodiny, již dávno by jej omrzela život. Snad to v Praze máte lepší, svobodnější živobytí, nežli zde v malém městě, a zvláště zde, kde jsou obyvatelé o padesát let zpátky. Věřu lidé z vůkolních vesnic jsou uvědomělejší, nežli sušický měšťan[...]*“<sup>136</sup> Složitá situace vyvrcholila v roce 1870, kdy byl Gabriel nucen prodat Loučovou, milované rodinné sídlo<sup>137</sup>. Prodej usedlosti a záležitosti s ním spojené Gabriela silně poznamenaly. Již zde můžeme hledat počátky jeho pozdější duševní nemoci. Dva roky žila rodina J. A. Gabriela z peněz z prodeje Loučové. Od roku 1872 začal Gabriel pracovat jako koncipient, tuto práci bral jako východisko z nouze, neboť měl vyšší ambice, chtěl se stát samostatným notářem. Rodina žila ve skromných poměrech, vydělával pouze Gabriel coby koncipient u notáře. Dalším důležitým rokem v životě Gabrielovy rodiny se stal rok 1875. V tomto roce měl Gabriel vykonat dvě notářské zkoušky, bez nichž nemohl provozovat samostatnou notářskou činnost. Po úspěšném složení obou zkoušek snažil se Gabriel získat vlastní notářský úřad. Bylo mu přislíbeno místo v Bechyni. Za to, že obdrží místo notáře, měl krajskému soudu zaplatit kauci ve výši 1300 zlatých<sup>138</sup>. Z hotovosti nemohl takovou částku zaplatit, proto požádal o půjčku. Jak obrovskou oporu měl ve své manželce, dozvídáme se z Mariina dopisu Josefovi: „*Bůh snad dá, že záležitost Tvá se dobře skončí, já se jen bojím, abys o to místo nepřišel, to by Ti to zde lidé přáli, prosím Tě, můj drahý Josefe, nečekej už na nic a starej se, ať jest to na jakýkoliv úrok, budeme šetřit, jak budeme moct, aby se to zaplatilo.*“<sup>139</sup> Ředitelství První občanské záložny v Praze Gabrielovi vyhovělo a poskytlo mu půjčku v požadované výši. V dubnu se konečně dočkal přísahy. Postupně si zvykal na práci, nemohl si však zvyknout na nové prostředí. V květnu se za ním přestěhovala jeho rodina.<sup>140</sup>

Přestěhováním do Bechyně se odkrývá poslední kapitola Gabrielova života. Na tomto místě nebyl šťastný. Neměl chuť zapojovat se do veřejného života,

---

<sup>136</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 10.3.1869, kart. VIII 2a.

<sup>137</sup> Viz níže.

<sup>138</sup> L. FIALOVÁ, c.d., s.70.

<sup>139</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové J. A. Gabrielovi ze dne 12.3.1876, kart. VIII 2a.

<sup>140</sup> L. FIALOVÁ, c.d., s. 71.

žil jen ze vzpomínek na minulost, nepracoval už se záplem, ale z povinnosti uživit rodinu. Jediným rozptýlením mu byla manželka a děti. To, že byl skutečně nešťastný a trápil se už dlouho, dokládá též dopis z roku 1870, kde Marie Gabrielové popisovala dceři otcovu životní krizi: „[...] *jak málo spokojen Tvůj otec byl, neb neštěstí, které jej pronásledovalo, bylo ohromné. Ať začal cokoliv chtěl, se mu nedařilo, trápilo ho pomyšlení, že darebáci a špatní lidé kolem něho štěstím oplývají a on muž nejšlechtnější mezi všemi jen v samé svízeli živ byl.*“<sup>141</sup> Josef Ambrož Gabriel ukončil dobrovolně svůj život 7. července 1880. O jeho smrti učinil ve svých Pamětech poznámku také Josef Václav Frič: „*Otrávil se Gabriel.*“<sup>142</sup> Frič sice hovořil o tom, že se Gabriel otrávil, ten se však ve skutečnosti oběsil v lesíku nedaleko Bechyně. Frič mohl tuto informaci záměrně poopravit, protože byl stále citově podjatý vůči Marii a tím pádem k celé rodině, nemusel však o způsobu sebevraždy vůbec vědět. Způsob sebevraždy oběšením byl v době, kdy Gabriel svůj čin spáchal nejčastější.<sup>143</sup>

Josef Ambrož Gabriel byl pohřben v Bechyni. Pohřeb byl tichý, konal se pouze za účasti nejbližších přátel a rodiny. Krátce poté se rodina odstěhovala do Prahy. Marie Gabrielová svého muže dlouho nepřežila, zemřela v Praze 22. prosince 1883.<sup>144</sup> Mariina pohřbu se kromě tří dcer a syna zúčastnil také Mariin bratr Jindřich Podlipský, švagrová Sofie Podlipská, její syn Prokop, dále Jaroslav Vrchlický, jeho bratr Bedřich Frída a v neposlední řadě také Josef Václav Frič, Mariin první ctitel.<sup>145</sup>

---

<sup>141</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 3.6.1870, kart. VIII 2a.

<sup>142</sup> J.V. FRIČ, *Paměti III*, Praha 1963, s. 302.

<sup>143</sup> T. G. MASARYK, *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, Praha 1926, s. 131-136.

Masaryk zde uvádí, že na volbě druhu sebevraždy má kromě pohlaví, ženy se častěji topí, tráví či volí skok z okna, věku, v mládí se vyskytuje oběšení častěji, stejně jako u starců, má vliv také národnost. Francouzi či Italové se více střílejí, Skandinávci, Němci a Slované se nejčastěji věší. V Rakousku se od roku 1861 užívá cyanálí. Rozeznávají se sprosté a ušlechtilé druhy sebevražd. Provaz obecně platí za sprostý prostředek.

<sup>144</sup> K. TUREK, c.d., s. 49.

<sup>145</sup> Tamtéž, s. 50.

#### 4.4 Josef Ambrož Gabriel a Sofie Podlipská, rozená Rottová

Spisovatelka Sofie Podlipská<sup>146</sup> byla manželkou MUDr. Josefa Podliského, což byl Gabrielův blízký přítel a bratr jeho manželky. Obě rodiny mezi sebou udržovaly přátelství, které se projevovalo jak bohatou korespondencí, tak také častými návštěvami<sup>147</sup>.

Podlipská oceňovala Gabrielův literární talent a dar slova: „*Velectěný pane švagře[...]Vaše České křtiny jsou psány tak svěžím citem, celý originelní děj byl vylíčen tak prostě a srdečně, že by byl člověk chtěl obejmout každou jednotlivou postavu, již Jste vylíčil.*“<sup>148</sup> Podlipská nešetřila chválou ani na Gabrielovy politické úspěchy: „*[...]Je to tak dobrý muž, ten sušický purkmistr. Až sem vniká pověst o jeho účinkování. I dnes jsem zas mnoho slyšela o něm mluvit. Že byl duší velkolepé Kašperské slavnosti, že stojí co paris co do smýšlení a co do charakteru atd[...]*“<sup>149</sup>

V době, svého nejšťastnějšího období, tedy v časech, kdy byl zemským poslancem a pobýval často v Praze, chodíval k Podlipským téměř každý den: „*[...]šel jsem o 10 hodině k Pepinu s gratulací švagrové, kdež jsem pak i byl na obědě. Švagrová i Pepi dobře vypadají, děti jsou milé. Prokop se mne na počátku bál, později pak když slyšel o našich holčičkách, o kterých mu jeho matka často povídali musí, se skamarádil. Lidmila se ale na mne hned usmála a dala mi taky hned hubičku.*“<sup>150</sup> Na těchto návštěvách jistě promýšleli též studium Gabrielových dcer v Praze a společně plánovali jejich budoucnost, která odkrývala tolik nových příležitostí.

O tom, že byl Josef Podlipský skutečným Gabrielovým přítelem, svědčí také to, že se mu Josef Ambrož svěřoval se svými trudnými myšlenkami. Zde se také objevily první náznaky Gabrielovy psychické choroby, na něž Podlipský reagoval: „*[...]A Tobě švagře ke dni 40tému přeju, abys pozbyl své melancholie, já bych měl mnohem více příčin býti melancholickým zato by mě ten svět nestál. Co má přijíti, musí přijíti, většího se domýšleti zla nežli možno*

---

<sup>146</sup> Viz příloha č.3

<sup>147</sup> Viz níže.

<sup>148</sup> LA PNP Staré Hrady, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské J.A. Gabrielovi ze dne 1.12.1860, kart. II.

<sup>149</sup> Tamtéž, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové ze dne 12.9.1861, kart. II.

<sup>150</sup> Muzeum Šumavy Sušice, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové ze dne 16.5. 1862, P 49. Ludmila(1861) a Prokop(1859) jsou děti Sofie Podlipské a Václava Podliského.

*jest, jest bohaprázdnou frivolností. Kdybys byl lékařem, musel bys v samé melancholii utonouti.*<sup>151</sup> Na Gabrielovy problémy reagovala rovněž Podlipská: „[...]Avšak jak spokojena jsem s Českými křtinami, tak nespokojena jsem s několika řádky, jež Jste psal mému muži. Řekněte mi, jak můžete při svém fyzickém zdraví, při Vašich šťastných poměrech a při Vašem krásném talentu trpět v sobě podobných nápadů? Je to hříšné, neb Vy tím zarmucujete hluboce nás všechny, již náležíme k Vaší rodině. Nemějte za drzost můj malý sermon, drahý pane švagře, ale věřte, že jsem Vám a Vaší rodině z celého srdce oddána.“ Poté pokračovala v dopise adresovaném Marii: „Nyní když jsem se jak se patří vyvadila s tvým mužičkem, za to, že se opovažuje myslet na smrt a proč? to pán bůh ví, se obracím k Tobě[...]<sup>152</sup> Podlipské na Gabrielově rodině velmi záleželo, Marii Gabrielovou dokonce důvěrně oslovovala „drahá sestro“, těžce proto snášela všechny problémy a starosti milované rodiny.

Na závěr této kapitoly zařadím jednu ze vzpomínek Sofie Podlipské na Gabriela, která dokládá jejich vzájemný vztah a více přibližuje osobnost Gabrielovu: „[...]A mne kdyby byli, takhle řekli: Vidíš ten vážný doktor, který s Tebou teď ani nemluví a tančí-li s Tebou, hledí svýma zlatýma brejlema vždycky do modra, jakoby mu tanuly na mysli důležité otázky člověčenstva a tanou mu na mysli opravdu, vždyť víš, že on je redaktorem Slovanské lípy a ten muž je Tobě určený, tak bych byla jistě omdlela! Neboť jsem se učených lidí hrozně bála a vím, že bych od té doby nebyla vzala román více do ruky, byla bych se spíš učila matematice, kdo ví? A což jsem já tenkrát dbala?“<sup>153</sup>

---

<sup>151</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Josefa Podliského J.A.Gabrielovi ze dne 2.12.1860, kart.II.

<sup>152</sup> Tamtéž, Dopis Sofie Podlipské J. A. Gabrielovi ze dne 1.12.1860, kart. II.

<sup>153</sup> Tamtéž, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové z února 1859, kart. II.

## 5. ŽIVOT SESTER GABRIELOVÝCH

### 5.1 Dětství a mládí sester Gabrielových (1853 – 1871)

Ze šťastného manželství manželů Gabrielových se narodilo celkem šest dětí. Informace o počtu Gabrielových dětí se v literatuře velice různí a pravdivou skutečnost přináší až korespondence a matriční záznamy. Nejstarší Věnceslava Marie Josepha přišla na svět 6. dubna 1853, která však zemřela za necelých pět let 19. února 1858. Jako druhá se narodila dcera Marie Theresia Božena 8. prosince 1854. Anna Jaroslava Františka se narodila 2. dubna 1856 a poslední dcerou manželů Gabrielových byla Věnceslava Žofie Johana narozená 15. května 1859.<sup>154</sup> Pátým dítětem byl chlapec Josef Georg Martin, který se narodil 12. listopadu 1862, zemřel ale za necelé tři roky - 23. října 1865.<sup>155</sup> Posledním dítětem byl Josef Viktor Václav, ten přišel na svět 5. září 1868.<sup>156</sup>

Děti vyrůstaly v dobrém rodinném zázemí. Sledovaly harmonický a láskyplný vztah otce a matky. K otci dcery vzhlížely, milovaly ho a ctily. O lásce k otci svědčí dopisy a přání k jmeninám či narozeninám, která pravidelně od dcer dostával. Například pohlednice od Věnceslavy: „*Milovaný tatínku, k Tvému svátku přijmi ode mne nejsrdčejší přání. Nechť štěstěna Tě obsypá vším, čeho si Tvé laskavé srdce přeje, zdraví a spokojenost, nechť se stanou nerozlučnými společníky Tvými na cestách tohoto života. Pro sebe vyprosím si i nadále Tvoji lásku, kterou si mne až doposud obdařil. Ještě jednou svá přání opakuji a Tvé ruce líbám.*“<sup>157</sup> Podobný dopis, v němž otci gratuluje k narozeninám, psala také Anna: „*Drahý, vroucně milovaný, Tatínku můj, den narození Tvého, jest dnem největší radosti mé. O jak je Bůh dobrotivý, že mne tak dobrého otce daroval. A jak mne bude mít rád ten nejmilejší otec nad hvězdami, když mne zachová, Tebe drahý Tatínku, na zemi ještě dlouho*

---

<sup>154</sup> Kmotrou malé Věnceslavy byla, jak naznačuje druhé jméno, Sofie Podlipská. V roce 1858 se provdala za MUDr. Josefa Podlipského.

<sup>155</sup> SOA Plzeň, Matrika narozených farnosti Sušice z let 1852 – 1865, SM 2006.

<sup>156</sup> P. ŠTASTNÁ, *Josef Ambrož Gabriel. Starosta města Sušice*, bakalářská práce, Západočeská univerzita Plzeň, Fakulta humanitních studií, katedra filosofie, Plzeň 2002, s. 29 – 30.

<sup>157</sup> LA PNP, Staré Hrady, Fond J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové J. A. Gabrielovi ze dne 18. 3. 1876, kart. II.

*zdravého a šťastného.*<sup>158</sup> Podobných pohledů či dopisů však dostával mnoho i od svých známých a přátel. Jednalo se spíše o dobový topoi, o jistá pravidla, která určovala, co je vhodné do určitého typu dopisu napsat. S oněmi zásadami také souvisely přesně stanovené obraty. Přílišná formálnost těchto gratulací mne také přivádí na myšlenku, že sice existovala citová vazba mezi otcem a dcerami, ale tento vztah byl vyjádřen spíše poslušností dětí a otcovou přísností. Oč vřelejší a upřímnější byl vztah Jaroslava Vrchlického s jeho dětmi, ale především s nejmilejší dcerou Evou? Ve své „memoárové“ knize Eva vzpomíná na dětství a mládí prožité s Vrchlickým. V této knize autorka barvitě vykresluje láskyplný vztah, který s otcem měla. Vzpomíná na to, kterak ji tatínek dovedl uchlácholit, když pocítovala obrovské příkoří a hořce plakala, jak ji rozmazloval drobnými dárky a nejrůznějšími zvířátky, jak se o ni strachoval, když onemocněla zápallem plic a pohrudnice, rovněž nezapomíná na to, jak se na ni také dokázal rozzlobit. Kniha však není autentickou výpovědí dítěte, ale stylizovanými vzpomínkami dospělé ženy, které jsou zasazeny jak do prostředí rodiny, tak společnosti na sklonku 19. století.<sup>159</sup>

Matka byla dobrou duší celé rodiny. Ohromnou silou své osobnosti držela rodinu pohromadě i v nejtěžších chvílích. Mám na mysli především roky 1869 a 1870, kdy se dr. Gabriel dostal do velmi složité finanční situace a byl nucen prodat zámeček v Loučové a přestěhovat se do Sušice, do domu číslo 60. Na začátku roku 1870 požadoval Gabriel za sídlo v Loučové nejprve 68 000zł.,<sup>160</sup> tato částka však byla pro zájemce příliš vysoká, proto slevil ze svých nároků a nakonec Loučovou prodal za 59 151zł. Novým majitelem se stal sládek Šafařík z Písku společně s pražským obchodníkem. Vyskytly se však potíže s placením a k finančnímu i právnímu vyrovnání došlo až na sklonku roku 1870.<sup>161</sup> Můžeme se jen domnívat, že po uhrazení všech pohledávek rodině moc prostředků nezůstalo. Matka proto často dívky nabádala, aby působily otci radost a pilně studovaly: „*Jen se mé dobré dítě pilně uč, ačkoliv Tebe*

---

<sup>158</sup> Tamtéž, Dopis Anny Gabrielové J. A. Gabrielovi, bez datace, kart. II.

<sup>159</sup> E. VRCHLICKÁ, *Dětství a mládí s Vrchlickým*, Praha 1988.

<sup>160</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové ze dne 27.1.1870, kart. VIII, 1b 34.

<sup>161</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 22.12. 1870, kart. VIII 1b 34.



*nepotřebuji nabádat k tomu, aby náš dobrý tatínek aspoň u svých dětí oporu našel.*<sup>162</sup>

Matka starostlivě dohlížela na všechny členy rodiny a na dálku pravidelnými dopisy, které přicházely minimálně dvakrát týdně, kontrolovala i nepřítomné rodinné příslušníky. Rovněž dbala na to, aby dívky chodily čistě oblečené a upravené: „[...]*Bud' vůbec pořádná na svoje věci a srovnej si Tvé šuple.*“<sup>163</sup> Též se starala o špinavé prádlo a jeho praní, a to nejen o svršky členů rodiny, kteří byli přítomni doma, ale nechávala si posílat špinavé prádlo rovněž od dívek, které zrovna pobývaly v Praze: „*Posílám Ti Tvoje prádlo a sice: 4 povlaky na postel, 2 košile, 2 p. kalhot, 1 noční lajblík, 1 ručník, 1 čepec, 2 šatky na nos, 2 šátky na krk, 1 pár punčoch a 3 límečky. Prostěradlo na posteľ si as zapomněla poslat? Pošli mně Aninko zase prádlo a to sice, aby sem přišlo tuto neděli aneb v pondělí neb v úterý budeme prát. Tohle prádlo by si zde už dávno měla, ale my prali skrze ty svátky za 3 neděle, a teď to tak špatně schne, že to celý týden na půdě viselo a ještě jsme to museli na pavlači dosoušet. Až teď budeš prádlo posílat, pošli též jednu z tvých futrbarchetových barevných sukni*<sup>164</sup>, ty už budou as též hodně špinavé, zkrátka, co máš špinavého pošli.“<sup>165</sup> S praním jí kromě dcer doma přítomných pomáhaly také dvě služebné.<sup>166</sup> I u méně zámožných městských rodin byly služebné samozřejmostí, pomáhaly s vedením domácnosti a hlavně s fyzicky náročnými činnostmi, jakými bylo například praní prádla a také jeho žehlení. Z toho vyplývá, že samostatné vedení domácnosti znamenalo pro chudé rodiny, které si služebnou nemohly dovolit, obrovskou fyzickou zátěž.<sup>167</sup>

Matka si velice dobře uvědomovala nepříznivou finanční situaci rodiny. Na zlepšení finančních podmínek svého manžela se chtěla také sama přičinit: „*Tento rok je pro nás tak nepříznivý[...] To víš, jak ráda bych se sama přičinila, pokusila jsem se o to, že bych snad opisováním něco přivydělala, ale zde je to holá nemožnost[...] A s šitím jest to zde též tak, neb je tu tolik švadlen, že bude pomalu jedna pro druhou šítí. Pokoušela jsem se Tvou laskavou radou*

---

<sup>162</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 24.2.1870, kart.VIII 1b 34.

<sup>163</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Věnceslavě Gabrielové ze dne 29.5.1878, katr. VIII 1b 34.

<sup>164</sup> Jedná se o silnou teplou sukni, zpravidla bavlněnou, opatřenou podšívkou.

<sup>165</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 8.1.1874, kart. VIII 1b 34.

<sup>166</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 23.2.1869, kart. VIII 1b 34.

<sup>167</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, s.122.

*mně nabídnutý obchod vésti. To jsem ale zle pochodila[...] Ať přemýšlím tak neb jinak, nikam to nepřivedu. Kdybychom v Praze byli, nebála bych se, jak jsme spolu mluvili, jídelnu pro ženské zařídit. Já cítím, že by to byl vlastně ten obor, v kterém bych se nejraději pohybovala, a kterým bych i mojí rodině prospěla.“<sup>168</sup>*

Matka byla ve svých postojích a názorech na vzdělání žen na svou dobu velmi pokroková: „*Nejlíp jest, když se ženská v nynější době na někoho nespolehá a učí se už od mladosti, by jí to trpké nebylo, kdyby tomu potřeba kázala, chléb svůj vydobýti.“<sup>169</sup>* Jedním z důvodů, proč se Marie Gabrielová tolik zajímala o ženské vzdělání a také ho, ačkoliv to nebyla vůbec levná záležitost, nechala poskytnout všem svým dcerám, byl nepochybně fakt, že její švagrovou byla právě Sofie Podlipská. Tuto vzdělanou ženu velmi obdivovala a v dopisech, které si dlouhá léta vyměňovaly, nešetřila Gabrielová slovy díků, chvály a uznání. Matka dívek Gabrielových si také velmi cenila vzdělání Podlipské a přála si, aby dcery dosáhly alespoň polovičního vzdělání jako ona.<sup>170</sup>

Matka zastávala také roli důvěrníka, dívky se jí svěřovaly a sdílely s ní všechny své radosti, smutky, úspěchy i prohry. Ona sama však dívky upozorňovala, aby byly opatrné a o intimních věcech nepsaly jí, ale spíše sestřím, aby se o nejrůznějších trápeních, ale i potěšeních nedozvěděl otec.<sup>171</sup>

O všechny děti se s láskou starala také chůva Marjánka, která se poté, co se Gabrielovi odstěhovali do Bechyně, stala paní v domácnosti.<sup>172</sup> Dá se rovněž usuzovat na to, že Marjánka byla u Gabrielů nejprve kojnou a poté u nich zůstala i jako chůva. Bylo totiž velmi rozšířeným zvykem, že po celé 19. století byla k novorozenci vybírána kojná nejen ve šlechtických kruzích, ale také ve středních vrstvách.

Jen co dívky dosáhly odpovídajícího věku, začal k nim docházet domácí učitel. To, že je vzdělával otec, mohu vzhledem k jeho obrovské zaneprázdněnosti zcela vyloučit. „*Našli jsme dětem dobrého učitele – upřímně*

---

<sup>168</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 22.9.1873, kart. VIII 1b 36.

<sup>169</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 13.5.1869, kart. VIII 1b 36.

<sup>170</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 13.5.1869, kart. VIII 1b 36.

<sup>171</sup> Viz níže.

<sup>172</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopisy Marjánky, dále nezjištěné, Marii Gabrielové, z let 1879 – 1886, kart. II.

se stará o jejich vědomosti.“<sup>173</sup> Do rodiny docházel pan učitel Tichý, který poskytl domácí vzdělání Marii, Anně i Věnceslavě.<sup>174</sup> Věnceslavu však doma navštěvoval jen krátce, ve školním roce 1868/1869 nastoupila Venda do 3. třídy dívčí samostatné hlavní školy v Sušici, dívek v této třídě bylo 99, jejich učitelem byl zpočátku právě pan Tichý, brzy jej však nahradil pan učitel Šoltys.<sup>175</sup>

V druhé polovině šedesátých let 19. století, tedy v době, kdy všechny tři dívky již dosáhly věku, v kterém je vhodné započít se vzděláváním, bylo ještě běžné, že dcery úředníků, právníků či lékařů měly domácího učitele a to i ty

---

<sup>173</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 31.1.1865, VIII 1b 40.

<sup>174</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 10.1.1869, kart. VIII 1b 34.

<sup>175</sup> Budivoj ze dne 21.1.1869.

Na stránkách těchto novin se dozvídáme o „*Strašném hospodaření ve školách*“. Takto nazvaný článek poslal do redakce Budivoje rozhořčený občan Sušice, pod krycím jménem -n-. Jak zjišťujeme z korespondence mezi členy rodiny Gabrielovy, (Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 12.11.1868, kart VIII 1b 34), tímto záhadným člověkem byl blízký přítel Gabrielových, pan Klicpera.

Ten tedy informuje čtenáře o tom, že v roce 1865 byla v Sušici velkým nákladem postavena školní budova. Od roku 1866 však radní usilovali o to, aby byla tato městská škola přeměněna na školu samostatnou hlavní. Učitelům bylo tedy hned zvýšeno služné a byl rovněž jmenován prozatímní ředitel. Dále se ale o tuto problematiku městská rada nestarala.

V roce 1866 byla tedy zřízena hlavní škola, byl také vypsán konkurz na místa nových učitelů. Tato otázka byla však odložena ad acta až do roku 1868. V tomto roce proběhly komunální volby a vznikla nová městská rada, tvořili ji téměř sami noví členové. Ti se opět, plni počátečního zápalu, pustili do projednávání školní otázky. Byl vypsán nový konkurz na místa učitelů a došlo též na přezkušování stávajících pedagogů. Přezkoušení byli všichni, kromě dvou nejstarších kantorů, těm ještě staré zastupitelstvo vymohlo dispens od zkoušek na místodržitelství a to proto, aby jim mohla obec vyplácet penzi. Nové zastupitelstvo však tento dispens nebralo v úvahu, a tak byli přezkoušeni rovněž pan učitel Kratochvíl a pan učitel Tichý. Byli však zkoušeni jen pro 3. třídu, což znamenalo, že pokud se najde někdo lepší, oni padnou.

Rada skutečně vybrala učitele nového, jednalo se o mladíka bez učitelských zkušeností, který však tři čtvrtě roku suploval v Reálném gymnáziu v Chrudimi. Městská rada mu také hned přiznala roční plat ve výši 500 zlatých. Panu učiteli Kratochvílovi byl tudíž plat snížen a byl sesunut na místo 2. učitele, z tohoto místa byl sesazen pan učitel Tichý a rovněž jemu byl snížen plat. Přičemž Kratochvíl v Sušici učil 42 let a Tichý 35 let. Svržen byl i pan učitel Šafránek, který byl podučitelem už 15 let, místo něj byl dosazen rovněž nový učitel, který měl pouze dvouletou praxi.

O tomto jednání rady se dozvěděl pan děkan, který byl jediným zákonným ředitelem školy, a šel poručit učitelům, aby se vrátili do svých původních tříd, protože nové volby ještě nebyly úředně potvrzené. Tímto jednáním byl však hluboce dotčen pan Kamenický, jehož rada určila jako učitele pro 4. třídu chlapeckou. Běžel si tedy stěžovat na radnici, purkmistr hájil jeho práva a vykázal pana Kratochvíla ze 4. třídy chlapecké. Ten se oddal úřední moci a odebral se do 4. třídy dívčí, kde do té doby učil pan Tichý. S tímto jednáním byl pan děkan značně nespokojen a vzdal se dosavadního vlivu ve škole. Konaly se tedy nové volby ředitele, jímž byl ustanoven pan Kratochvíl, městská rada však toto neakceptovala a sama určila ředitelem mladého pana Kamenického. Toto jednání mělo za následek, že pan učitel Kratochvíl onemocněl duševní chorobou.

Tímto svým neuváženým jednáním přivedla městská rada školu na mizinu a 4. třída chlapecká zůstala prázdná, jelikož pan Kratochvíl onemocněl a nikdo se nestará o jeho nástupce. Rovněž ostatní učitelé jsou uraženi a nespokojeni. Výuku v dívčích třídách převzal pan učitel Šoltys.

dívky, jejichž bratři navštěvovali některou z veřejných škol. Posílat dcery do veřejných škol znamenalo pro rodiny středních a vyšších vrstev cosi degradujícího. Hasnerův školský zákon, který začal platit od školního roku 1870/1871, se tedy týkal až nejmladšího syna Josefa. Tato školská reforma položila základy vzdělávacímu systému, prodloužila vzdělávací povinnost o dva roky - ta tak trvala až do čtrnácti let. Uvedla v praxi systém obecných škol a iniciovala vznik měšťanských škol. Zákon neznal rovněž rozdíl mezi vzděláním hochů a dívek, jelikož osnovy byly jednotné.<sup>176</sup> Otázkou však zůstává, nakolik byla veřejnost, byť i vzdělaná, mám na mysli třeba právě rodinu Gabrielových, seznámena se změnami ve školní legislativě.

Jakmile dívky získaly základy všeobecného vzdělání, začali je rodiče posílat do Prahy, aby zde své stávající vzdělání doplnily a rozšířily. V Praze byly ubytované u tetičky Sofie Podlipské. Vztahy mezi rodinami Podlipských a Gabrielových by se daly dnešní terminologií označit jako nadstandardní. Sofie Podlipská celé rodině často a ráda psala a těšila se na odpovědi. Její syn Prokop byl stejně starý s Věnceslavou a dcera Ludmila jen o málo mladší, narodila se v roce 1861.<sup>177</sup> Obě rodiny, bylo-li to možné, se rády navštěvovaly. Prokop Podlipský měl všechny své sestřenice velmi rád, také je však škádlil a trápil, ale vše jen z lásky: „*Těšíme se na Aninku, že se k nám po prázdninách vrátí. Jmenovitě Prokop ji bude pohřešovati, spřáteliltě se s ní nad míru.*“<sup>178</sup> Také Ludmila Podlipská měla se svými sestřenicemi dobrý vztah a s dívkami se rychle spřátelila.

Jako první začala v Praze studovat Anna. Vzdělávací pobyty svých neteří byly dávným plánem Podlipské, o jeho realizaci zpravovala svou švagrovou: „*Myslívám často na budoucnost, jak nám ty děti rostou a dělávám už teď plány, jak k sobě dostanu Tvoje dcerušky jednu za druhou.*“<sup>179</sup> To, že dívky odcházely do Prahy k tetičce postupně, bylo způsobeno především tím, že výdaje spojené se vzděláváním, byly velmi vysoké a ubytovací možnosti tetičky malé. Zde uvedu jako příklad vyúčtování, které zaslala v dopise svému švagrovi Sofie

---

<sup>176</sup> M. LENDEROVÁ- T. JIRÁNEK- Z. BEZECNÝ, *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice 2005, s. 42.

<sup>177</sup> J. HOLEČKOVÁ – HEIDENREICHOVÁ (ed.), *Sofie Podlipská ve vzpomínkách, dopisech a memoárech*, Praha 1940.

<sup>178</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové ze dne 31.7. 1869, kart. II.

<sup>179</sup> Tamtéž, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové ze dne 1. 11. 1860, kart II.

Podlipská, jedná se o náklady spojené se studiem prostřední dcery Anny: „*Velectěný pane švagře! S poděkováním jsem od Vás obdržela 70 zl. Vydala jsem od posledního účtu: za piano za měsíc prosinec: 4 zl., leden a únor 8 zl., školní plat únor 4 zl., za léky na ucho 40 kr. Celkem: 16 zl., 40 kr. Zbývá mi tedy 54 zl. 60 kr. Těším se, že jste všichni zdrávi. Též Aninka je již úplně zdráva, výborně vypadá a je velmi veselá*“.<sup>180</sup> S Annou je také spojeno nejvíce dokladů, které souvisejí se studiem sester Gabrielových. Byla to asi právě Anna, kterou si Sofie Podlipská nejvíce oblíbila a která se těšila její největší pozornosti.

To, že je velká pozornost věnovaná především studiu Anny, může být také způsobeno tím, že pro nejstarší dceru Marii, jako asi pro jedinou, bylo připraveno věno a počítalo se s tím, že se Marie provdá. Tyto kalkulace manželů Gabrielových souvisely se špatnou finanční situací rodiny, kterou způsobovala především obrovská Gabrielova dobrota a vlídnost, laskavost a silné vlastenecké cítění. Po celé desetiletí byl bezplatným purkmistrem v Sušici, poslancem a platil také zedníka od počátku stavby Národního divadla až po jeho dokončení.<sup>181</sup>

Důvodem, který mne vede k tomu, abych se domnívala, že pro Marii byl přichystán odlišný osud než pro sestry, může být také to, že v době, kdy Anna pobývala na studiích v Praze a Věnceslava navštěvovala obecnou školu v Sušici, chodila se Marie učit šít košile a vyšívat abecedu. Mimoto ji ještě pan učitel Tichý navštěvoval doma: „*Marinku bude p. učitel vyučovat doma a v úterý půjde ponejprv k Štögrům. Bude tam obrubovat šátky bílé třírohé*“.<sup>182</sup> V tomto konání můžeme vidět snahu připravit nejstarší dceru pro manželství a úsilí zaměřit pozornost především na praktické stránky jejího vzdělání. Zcela prostým vysvětlením situace může být také fakt, že Marie byla z dívek jednoduše nejstarší a možné též méně učeníčtivá. V jednom dopise, který matka psala Sofii Podlipské, prosila svoji švagrovou o radu: „*Jen Mařinčina budoucnost mně leží na srdci. Přála bych, bys Ty drahá sestro, bys jí viděla, by Jsi o ní pronesla úsudek svůj. Tak krásnou příležitost má naše pohlaví teď, se*

---

<sup>180</sup> Tamtéž, Dopis Sofie Podlipské J. A. Gabrielovi ze dne 7. 2. 1869, kart. II.

<sup>181</sup> L. FIALOVÁ, *Josef Ambrož Gabriel. Příspěvek k dějinám Sušicka v druhé polovině 19. století*, diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 1994, s. 52.

<sup>182</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 10.1.1869, kart. VIII 1b 34.

všemu vyučit, co za našich mladých let nikdy nebylo. O, jen ať se žena stane samostatnou, neodvislou, a nebude jí ani zapotřebí, čekat na muže, aby jí zaopatřil.“<sup>183</sup>

V rodinné korespondenci lze však nalézt zmínky o tom, že v Praze krátce, ale zato několikrát, pobývala také Marie: „Tatínkovo, též i moje vroucné přání je, abysme mohli Márinku aspoň na půl léta do Prahy dát, aby se též, jak my říkáme, obrousila.“<sup>184</sup> O dva roky později v dopise Podlipské nacházíme další narážku na Mariinu touhu pobývat v Praze: „Moje drahá Marie! Vidím z některého listu Tvého, že hodláte Márinku na nějaký čas do Prahy opět poslati. Bude mi to velevítané, najde zde dosti příležitosti, aby na svém vzdělání pracovala, jak to u ní okolnosti vyžadují.“<sup>185</sup>

Z dopisů je také patrné, že i Věnceslava u tetičky pobývala: „Vencinka asi touží také již do Prahy a my se na ni i na naši Andulku mnoho těšíme. Hned zas nastane ten školní rok a všechno bude pracovat dál.“<sup>186</sup> Věnceslava velmi pilně studovala, přestože byla o 3 roky mladší než Anna, snažila se jí ve svých dovednostech a výsledcích přiblížit, neboť jí rodiče Annu dávaly příkladem: „Vencinka šla do školy jako voják do boje. Doufám, že ona v učení v té míře vykonávati bude jako ty, má dušinko.“<sup>187</sup> Její touha dosáhnout dobrých výsledků a soupeřit s Annou, je patrná také na tomto příkladě: „Venca Tě nechá líbat, a vzkazuje Ti, že byla ze všech šestá a v krasopisu první. První v učení byla Mirvaldová, která již třetí rok do 4. třídy chodí. V předu vesměs žákyně byly, které už druhý rok do 4. třídy chodějí, tedy byla Venca předce z těch nováčků první.“<sup>188</sup>

Věnceslava kromě pilného studia také jistý čas chodila na hodiny tělocviku, který od roku 1870 vedl v Sušici pan učitel Trávníček. Cvičit chodila dvakrát týdně a tyto hodiny byly placené, osoba na měsíc platila 30 kr.<sup>189</sup> Její záliba o rozvoj těla netrvala však déle než čtvrt roku: „Vencinka už nebude chodit na tělocvik, jakož i málokterá z křesťanských dívek, protože ten jejich učitel dává

---

<sup>183</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 13.5.1874, kart. VIII 1b 36.

<sup>184</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 11.11.1869, kart. VIII 1b 34.

<sup>185</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové ze dne 17.3.1871, kart.II.

<sup>186</sup> Tamtéž, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové ze dne 10. 9. 1874, kart. II.

<sup>187</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis J. A. Gabriela Anně Gabrielové ze dne 12.11.1868, kart. VIII 1b 34.

<sup>188</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 3.3.1870, kart. VIII 1b 34.

<sup>189</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové 24.2. 1870. kart. VIII 1b 34.

*patrně přednost židovkám, a potlačuje kde může i z jiných rodin dívky.*<sup>190</sup> Otázkou zůstává, zda skutečně může být pan učitel Trávníček obviněn z podjatosti vůči křesťanským slečnám nebo jestli hlavním důvodem nespokojenosti rodičů nebyla tělesná výchova samotná. V této době už sice existoval Sokol<sup>191</sup> a postupně se rozšiřovala informace o neškodlivosti cvičení pro dívky, přesto u laické veřejnosti převládal názor, že tělovýchova škodí ženskému organismu a je velmi nebezpečná pro budoucí mateřství.<sup>192</sup> Na druhé straně bylo velmi vlastenecké podobné organizace navštěvovat, tudíž pro Gabriela a jeho rodinu znamenalo docházení do této instituce jistou patriotskou výzvu. Důvodem, proč Věnceslava přestala na tělocvik docházet, mohla být tedy opět špatná finanční situace rodiny. Nejpravděpodobnějším vysvětlením ukončení návštěv hodin tělocviku zůstává fakt, že Gabriel skutečně neměl Židy v lásce, jelikož v jeho očích se Žid rovnal Němci.<sup>193</sup> Přes tuto nelásku zaměstnával ve svém domě dlouhá léta židovského sluhu Matese Krause, který se dožil úctyhodného věku 105 let. Jeho dobré vlastnosti popsal a zdůraznil ve svém vůbec posledním článku, který ve svém životě publikoval.<sup>194</sup>

Z informací, které se dozvídáme o studiu Anny, vyplývá, že byla dobrou a pilnou žačkou. O jejím příkladném přístupu ke vzdělání také Podlipská pravidelně zpravovala její rodiče: *„Ve škole je Aninka pořáde vzorná, vykonává své práce zticha a bez hluku, jako by nic.“*<sup>195</sup> Psala rovněž: *„Moje drahá Marie! Nepochybujes zajisté, že nemohu být s Anouškem ani spokojenější. To bude někdy děvče, aby je pohledal. Její skvělá vysvědčení obdrželi jste. Klasifikace na dívčí škole je až nesmyslně přísná. Těším se, že bude Aninka doma pokračovat a zdokonalovat se ve všem, co zde tak výborně studuje.“*<sup>196</sup>

Vzdělávacích institutů, které mohly dívky v Praze v šedesátých letech 19. století navštěvovat, se zde nabízí hned několik. Jednalo se především o studium na Vyšší dívčí škole v Praze. Ta byla založena roku 1863 a jejím zřizovatelem

---

<sup>190</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové, 29.6.1870, kart. VIII 1b 34.

<sup>191</sup> Tato tělovýchovná národní organizace byla založena v roce 1862 Miroslavem Tyršem a Jindřichem Fügnerem, Sokol se neuzavíral ani pro ženy.

<sup>192</sup> M. LENDEROVÁ- T. JIRÁNEK- Z. BEZECNÝ, *Dějiny*, s. 134 – 137.

<sup>193</sup> L. FIALOVÁ, c.d., s. 39.

<sup>194</sup> Muzeum Šumavy Sušice, Pozůstalost J. A. Gabriela, výstřižek z časopisu Šumavan, není uvedena datace, P49.

<sup>195</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské J. A. Gabrielovi ze dne 7. 2. 1869, kart II.

<sup>196</sup> Tamtéž, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové ze dne 17. 3. 1871, kart. II.

bylo město Praha. Škola byla částečně prakticky orientována, důraz byl však kladen též na akademické vzdělání, výuku cizích jazyků a na všeobecný přehled. Škola byla určena především pro dívky z měšťanských rodin, školné bylo dosti vysoké, ale přesto kapacita nepostačovala. Tento typ školy byl prvním svého druhu v celém Rakousku a stal se vzorem pro podobné školy nejen v českých zemích.<sup>197</sup> První učitelský sbor tvořili Vilém Gabler, Josef Auštěcký, Petr Mužák, Václav Nykles, Karel Starý, Emanuel Tonner a Leopold Zvonař.<sup>198</sup>

Děvčata mohla také studovat na 1. dívčí průmyslové škole, která byla založena v roce 1865 a provozoval ji spolek sv. Ludmily, založený v roce 1851. Jeho hlavním cílem byla podpora chudých vdov. Spolek měl i odpolední školu, kterou mohly chudé dívky třikrát týdně bezplatně navštěvovat. Vypracování projektu a koncepce výuky se účastnilo mnoho politiků a odborníků, byli jimi především František Ladislav Rieger, Petr Mužák, Antonín Mayer, Antonín Skřivan či Vincenc Náhlavský. Škola měla jak praktické, tak umělecké využití. Nejdůležitějšími předměty bylo šití prádla, šatů, vyšívání, malování na sklo či zhotovování stříhů. Škola byla zaměřena na potřeby dívek z nižších vrstev, ale její možnosti nedokázaly pokrýt zájem.<sup>199</sup>

V roce 1866 byl založen Ústav pro vzdělávání učitelek. Existovaly rovněž soukromé vzdělávací instituty. Obecně mohu tedy prohlásit, že možnosti dívčího vzdělání se v šedesátých letech 19. století podstatně zvýšily. Od této doby se trvale rozšířil přístup dívek ke vzdělání, a to především zásluhou průmyslových škol.<sup>200</sup> Problematice dívčího vzdělání v druhé polovině 19. století věnuji v této práci samostatnou kapitolu.

Vyšší dívčí škola v Praze II. ve Vodičkově ulici 2/683 byla tedy školou, kterou skutečně navštěvovala Anna Gabrielová.<sup>201</sup> K tomu, abych usuzovala právě na tuto školu, mne vedly nejen informace o vysokém školném, které činilo 2 – 4 zl. měsíčně, ale rovněž přísné nároky, které byly na Annu kladeny: „Aninka hrála by na piano znamenitě, kdyby jí zbývalo jen trochu víc času.

---

<sup>197</sup> M. L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy v 19. století*, Praha 1999, s. 44.

<sup>198</sup> M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 47.

<sup>199</sup> M. L. NEUDORFLOVÁ, *České ženy*, Praha 1999, s. 46.

<sup>200</sup> M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace*, Praha 2005, s. 28 – 37.

<sup>201</sup> Archív hlavního města Prahy Chodovec, Fond Vyšší dívčí školy, Hlavní katalogy žákyň pro roky 1868-1871, NAD. 624. Viz. příloha č. 4.



*Ale ty nemáš pojmu o tom dření v té škole. Anna učí se přece pořád a pořád.*<sup>202</sup> To, že Anna studovala právě tuto školu, naznačuje také deník, který je nadepsán Anna Gabrielová, žákyně městské vyšší dívčí školy v Praze 1868, I.B.<sup>203</sup> Dalším dokladem jejího studia dané školy, je společná fotografie všech žákyně III. B ve školním roce 1870/1871.<sup>204</sup>

Do školy Anna nastoupila ve školním roce 1868/1869. V I.B, tedy ve třídě, kterou navštěvovala, bylo 56 žákyně, 31 z Prahy a 25 z venkova. Hlavní katalogy žákyně Vyšší dívčí školy, které jsou uloženy v Archívu města Prahy na Chodovci, obsahují jména žákyně, jejich věk, jméno jejich otce či pěstouna, náboženské vyznání, počet zameškaných hodin, počet zadaných a splněných úloh. Hlavní informací jsou však studované předměty a jejich hodnocení. V prvním roce studia měla Anna výbornou z českého jazyka, dějů a zeměpisu, přírodopisu a krasopisu. Velmi dobré pak měla náboženství, německý jazyk, francouzský jazyk, počty, kreslení, zpěv a ruční práce. Získala vyznamenání, rovněž zevnějšek byl vzorný.<sup>205</sup> Do II.B v roce 1869/1870 nastoupilo 51 žákyně, 25 z Prahy a 26 z venkova. V druhém roce studia si Anna polepšila na výbornou v náboženství a počtech. Výbornou měla též z fyziky. Naopak si pohoršila zpěv na dobrý. Ostatní známky zůstávají shodné.<sup>206</sup> V posledním ročníku, který Anna studovala, tedy ve III. B ve školním roce 1870/1871 bylo 31 žákyně, 14 z Prahy a 17 z venkova. V německém jazyce se Anna zhoršila na dobrý, oproti tomu si vylepšila zpěv na velmi dobrou. Z chemie a technologie má výbornou, stejně jako z dějů a zeměpisu, náboženství a českého jazyka. Chování měla vzorné a zameškaným 64 hodin, z nichž byly všechny omluvené.<sup>207</sup>

Bohužel se mi v katalozích nepodařilo najít jediný údaj, který by se týkal studia Věnceslavy či Marie. Anniny sestry pravděpodobně navštěvovaly nějaké kurzy či školu při Ženském výrobním spolku českém, které nebyly tolik finančně náročné a které si mohla rodina spíše dovolit.

---

<sup>202</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové ze dne 17. 3 1871, kart II.

<sup>203</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Denník Anny Gabrielové, kart.VIII 1b 19.

<sup>204</sup> Viz příloha č. 5.

<sup>205</sup> AHMP, Fond Vyšší dívčí školy, Hlavní katalog žákyně pro rok 1868/1869, NAD. 624.

<sup>206</sup> Tamtéž, Hlavní katalog žákyně pro rok 1869/1870, NAD. 624.

<sup>207</sup> Tamtéž, Hlavní katalog žákyně pro rok 1870/1871, NAD. 624.

Dívky byly v Praze po celý rok, domů odjížděly jen na Velikonoce a na prázdniny. Někdy také na Vánoce, ale většinou tyto svátky trávily v Praze u Podlipských. Loučení s rodinou bylo proto vždy těžké a plné slziček. Matka se pokaždé snažila co nejvíce se s dcerou, která byla celý rok v cizím městě, potěšit a užít si její přítomnost. Studijní pobyty a s nimi spojené finanční výdaje týkající se Anny skončily Gabrielům v roce 1871.

Dívky přejímaly mnohé otcovy koníčky, záliby a životní postoje. Byly stejně jako otec vášnivě zapáleny pro divadlo. Tato záliba však nebyla vlastní pouze otci, rovněž matka byla silnou oporou ochotnického sboru: „*Na posledním kuse „Po slunce západu“, v kterém jsem hrála Voršilu hospodyni, bylo opět nabito. Náš spolek divadelní se zmáhá[...] Přítelkyně zde žádné nemám. Já mám muže, děti a divadlo, to je má radost.*“<sup>208</sup> Gabriel se zasloužil o sepsání stanov sušického sdružení divadelních ochotníků v listopadu 1872.<sup>209</sup> Zájem o divadlo projevoval J. A. Gabriel i v Praze. Horlivě podporoval myšlenky o vytvoření samostatného českého divadla. Účastnil se všech akcí, které směřovaly k tomuto cíli. Především jeho zásluhou byl do Prahy dopraven kámen ze Svatoboru u Sušice jako jeden ze základních kamenů Národního divadla.<sup>210</sup>

To, že ochotnickému divadlu se věnovala rovněž nejstarší dcera Marie, dokládá její dopis otci: „*Musím Ti zdělit, že jsem včera hrála divadlo[...]*“<sup>211</sup> Také Gabriel je rád, že se divadlo stalo zálibou jeho dětí: „*Velmi mne těšila zpráva, že naše Mária dobře hrála a těším se též na vystoupení na divadle naší Aninky[...]*“<sup>212</sup> Se svojí přítelkyní Vilémou Melicharovou, provdanou Slámovou, pravděpodobně spolužačkou z Prahy, si Anna vyměňovala dopisy, které jsou plné informací týkajících se právě divadla: „*Litovala Jste, není tomu dlouho, že u Vás nehrají se divadla a teď již tak často hrajete. Kdo pak se toho tak rychle uchopil? U nás se hrálo 1. dubna „Fraška a basa“ a 14. dubna opět „Duch času“. V tomto jsem hrála Růženu komornou. Dopadlo to velmi dobře.*

---

<sup>208</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 31.1.1865, kart. VIII 1b 44.

<sup>209</sup> Tamtéž, Stanovy spolku divadelních ochotníků v Sušici, listopad 1872, kart. 2a.

<sup>210</sup> L. FIALOVÁ, c.d., s. 54.

<sup>211</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové ml. J. A. Gabrielovi, bez datace, kart. II.

<sup>212</sup> Muzeu Šumavy Sušice, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis J. A. Gabriela Marii Gabrielové ze dne 15.12.1868, P49.

*Obecenstvu se to mnoho líbilo.*<sup>213</sup> Láska k divadlu byla ostatně vlastní celé rodině.<sup>214</sup>

Všechny tři dívky byly už od mládí náruživými čtenářkami a po celý život si vedly záznamy o přečtených knihách<sup>215</sup> a knižnici, jakýsi čtenářský deník.<sup>216</sup>

Gabrielovy dcery také hrály na piano, což v Sušici bylo v té době poměrně zvláštní a ojedinělou aktivitou.<sup>217</sup> Základy získaly již od roku 1865, kdy je začal učit hrát pan Skobíček, který do rodiny pravidelně docházel a mimo jiné také učil na dívčí elementárce.<sup>218</sup>

## 5.2 Volba povolání, dospělost a konec života sester Gabrielových (1871-1943)

V roce 1871 dokončila Anna Vyšší dívčí školu. V červnu 1873 psala sestřám, že se byla podívat ve Výrobním spolku.<sup>219</sup> To tetička Sofie Podlipská domluvila Anně přijetí do Ženského výrobního spolku českého. O tomto svém počínu informovala 18. července 1873 matku Marii Gabrielovou: „[...]Víte snad též, že jsem jí zjednala přijetí ve výrobním spolku. Tento měsíc je úřednicí, příští měsíc má již slíbený honorář. Bude-li dobré myslí a statečná, může tak také přijít k dobrému postavení. Ty dámy ve spolku jednají s ní mateřsky a ona je velmi hodná, pilná a horlivá[...]“<sup>220</sup> Anna byla v nové práci spokojena, rovněž matka byla ráda, že si Anna našla dobrou práci, v níž se jí líbilo.<sup>221</sup> Dříve než nastoupila Anna ve spolku, pracovala krátce jako vychovatelka v Hutích u paní Fišerové. Byla však brzy propuštěna, roli zde zřejmě sehrála národnostní otázka, jelikož zaměstnavatelé byli Němci.

---

<sup>213</sup> Tamtéž, Dopis Vilémy Melicharové Anně Gabrielové ze dne 17. 4. 1872, kart.II.

<sup>214</sup> Viz níže.

<sup>215</sup> Tamtéž, Seznam naší knihovny, kart. II., obsahuje hlavně vlastenecké knihy českých autorů, nechybí však ani A. Dumas či W. Shakespeare.

<sup>216</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Knižnice sester Gabrielových, kart. VIII 1b 3.

<sup>217</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 31.1.1868, kart. VIII 1b 34.

<sup>218</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 12.11.1868, kart. VIII 1b 34.

<sup>219</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Anny Gabrielové sestřám z Prahy dne 28.6.1873, kart VIII, 1b 44.

<sup>220</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové z Prahy ze dne 8.7.1873, kart. II.

<sup>221</sup> Tamtéž, Fond J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 16.7.1873, kart. II.

Příčinou Annina propuštění mohla být také její sklíčenost a nesmělost, pravděpodobně si nemohla zvyknout na nové prostředí a paní nechtěla čekat na to, až se projeví dobré vlastnosti slečny vychovatelky.<sup>222</sup> Sofie Podlipská se svými dopisy snažila uchvátnout Anninu rodinu a přesvědčit je o tom, že Aniččin odchod z místa vychovatelky nebyl v žádném případě způsobem nedostatky či chybami její oblíbené neteře. Dále Podlipská psala také o tom, že se pro Gabrielovy situace nijak nezměnila, Anna měla práci, za kterou dostávala honorář, takže už nebyla na rodičích finančně závislá. Nebydlela u Podlipské, ale našla si podnájem, nejprve u Klicperů, později u slečny Hlavsové, kde bydlela společně se třemi dalšími dívkami, a byla velmi spokojená.<sup>223</sup>

Ve školním roce 1873/1874 měla Věnceslava podle mých propočtů navštěvovat a dokončit školu, z korespondence je však patrné, že tíživá finanční situace rodiny jí nedovolila ve studiu pokračovat. O samostudiu informovala Venda svou sestru Annu: „*Kačenka Karlova už k nám nechodí, neb ona se se mnou už učit nechce, neboť se učí u pana ředitele Tichého. Tedy se učím sama[...]*“<sup>224</sup> Zůstala společně s Marií doma a pomáhala mamince s vedením domácnosti, pilně se cvičila ve francouzštině a chodila se učit šít košile a prádlo. Společně se sestrou se také přihlásily do ženského pěveckého spolku, který v Sušici vznikl, a pravidelně ho spolu navštěvovaly.<sup>225</sup>

Další roky zůstávají částečně zahaleny v mlze, z několika málo dopisů se dozvídáme, že v roce 1875 byla společně s ostatními děvčaty doma rovněž Anna. Ve školním roce 1876/1877 vyšla řada na Marii a ta odešla do Prahy. Z dopisů, které se z této doby dochovaly, se dá předpokládat, že Marie nenavštěvovala Vyšší dívčí školu, ale Ženský výrobní spolek český. K tomu, abych usuzovala právě na výrobní spolek, mne vedou matčiny dopisy, v nichž dceři radila, aby si potřebné věci ušila ve spolku, či aby poděkovala Podlipské

---

<sup>222</sup> Tamtéž, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové z Prahy ze dne 8.7.1873, kart. II.

<sup>223</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 18.11.1873, kart.VIII 1b 44.

<sup>224</sup> Tamtéž, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 14.5.1874, kart VIII 1b 45.

<sup>225</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 21.3.1874, kart. VIII 1b 46.

a především paní Rottové<sup>226</sup> za to, že ji tak vlídně přijaly.<sup>227</sup> Pro Marii byl pobyt v Praze velmi prospěšný, poznala, co znamená svoboda, samostatnost a jak důležitá je rodina.

Od února 1877 se v dopisech začínáme dozvídat o jistém panu Parkosovi, učiteli z Bechyně. Nejprve se o něm psalo zcela bezděčně, poté jsou především matčiny dopisy vybaveny mnoha formulkami, kterými poučuje dceru, jak tajit svou lásku před otcem: „[...] *Bud' opatrná, neb by jsi si nevčasným prozrazením vaší lásky pokazila u tatínka vše. To víš, že to o prázdninách žádným tajemstvím více nebude, ale do té doby musíme zde půdu urovnávat, tatínek si musí začít Ludvička vážit, jak toho ten výtečný mladý muž zasluhuje* [...]“<sup>228</sup> Ovšem kdy a jak se Marie s Ludvíkem Parkosem seznámila, není možné z korespondence vyčíst. Mohli se seznámit na nějakém bechyňském plese, či divadelním představení. Mohli se též potkat na nádraží, nebo na procházce u řeky. Nejvíce pravděpodobné však je, že se seznámili při zkouškách bechyňského pěveckého kroužku, jehož byl mladý učitel jednatelem.

Během dubna 1877 začal Parkos více docházet do rodiny Gabrielových. Psal totiž knihu o Bechyni a okolí, se kterou mu Gabriel velmi rád pomáhal. Gabriel si ho velmi oblíbil, o tom psala matka Marii do Prahy: „[...] *On včera řekl: náš jediný přítel v Bechyni je Parkos.*“<sup>229</sup> Matka i sestry si mladého učitele zamilovaly a přály Marii štěstí. O to osobněji prožívala celá rodina Parkosovu nemoc, která ho postihla koncem dubna 1877. Z obyčejného nachlazení se v průběhu několika dnů vyklubal silný zápal plic. Naneštěstí mladý učitel této chorobě podlehl. Ludvík Parkos zemřel 25. května 1877 v 21:30. Jeho poslední slova patřila vlasti a milované Marii. Celá rodina byla touto událostí velmi zdrcena, události kolem úmrtí a pohřbu snášela těžce především paní Gabrielová. Matka nebyla schopna o celé události Marii do Prahy napsat, proto tento úkol převzala jedna ze sester, dopis však nepodepsaly: „[...] *Jak jsem děkovala Bohu, žes neúčastnila se pohřbu toho.*

---

<sup>226</sup> Johanna Rottová, dívčí jméno Karolíny Světlé(1830-1899), provdané Mužákové. Zakladatelka Ženského výrobního spolku ženského, spisovatelka, publicistka, sestra Sofie Podlipské.

<sup>227</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové starší dceři Marii Gabrielové z Bechyně ze dne 26.9.1876, kart.II.

<sup>228</sup> Tamtéž, Fond J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové starší dceři Marii Gabrielové z Bechyně ze dne 16.4.1877, kart.II.

<sup>229</sup> Tamtéž, Fond J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové starší dceři Marii Gabrielové z Bechyně ze dne 25.4.1877, kart.II.

*Ach bylo to hrozné[...]*<sup>230</sup> O hořké ztrátě psala paní Gabrielová také Sofii Podlipské a zároveň jí prosila, aby dohlédla na Marii a její duševní stav: „*Můj muž ví o její lásce, želí trpce Ludvíka a strašně jej dojíká zármutek jeho dítěte. Pročeš tě snažně prosím, kdyby Jsi pozorovala na ní nějaké stopy choroby, by Jsi mně dobrotivě o tom zpravila, by jsme ji hned domů vzítí mohli[...]*“<sup>231</sup> Touto událostí se pro rodinu otevřelo neveselé období.

Ve školním roce 1877/1878 se do Prahy odebrala opět Věnceslava, aby dokončila školu.<sup>232</sup> Venda zase bydlela u Podlipských a pilně se připravovala na závěrečné zkoušky. Anna byla s rodiči a sestrou Marií v Bechyni, kam se mezitím rodina přestěhovala, a neustále vzpomíná na Prahu a možnosti, které jí nabízela. Nezmeškala jedinou příležitost podívat se na divadlo a herce, kteří pravidelně v Bechyni vystupovali.<sup>233</sup> V roce 1878 se Anně přece jen podařilo tatínka přesvědčit a zamířila opět do Prahy: „*[...] Aninka půjde na čtvrt roku do Prahy, se naučit šít šaty, já jí to u tatínka vyprosila, půjde dne 15. září a přijde domů dne 15. prosince[...]*“<sup>234</sup>

Josef Gabriel i jeho žena se usilovně snažili sehnat pro Věnceslavu místo učitelky ručních prací. V době, kdy se Vencinka teprve připravovala na složení závěrečných zkoušek, psala jí matka: „*[...] pan řídící též řekl, že můžeš hospitovat ve škole za slečnu Teklu. Jen si neber do hlavy zbytečné starosti, vždyť víš, že sami rádi budeme, až místo dostaneš[...]*“<sup>235</sup> V dopisech z pozdějšího období nalézáme informace o tom, že už se rodině, za pomoci Gabrielových známých, podařilo najít pro Věnceslavu místo: „*[...] od Madiery<sup>236</sup> máme dopis, kde už Vencu jmenuje učitelkou v Záhoří[...]*“<sup>237</sup> Na podzim roku 1878 se Věnceslava velmi trápila, jelikož stále ještě nedostala

---

<sup>230</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis jedné ze sester Marii Gabrielové ze dne 29.5.1877, kart. II.

<sup>231</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis matky Marie Gabrielové Sofii Podlipské ze dne 29.5.1877, kart. VIII 1b 52.

<sup>232</sup> Tamtéž, Dopis J. A. Gabriela Věnceslavě Gabrielové ze dne 22.12.1877, kart. VIII, 1b 52.

<sup>233</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Věnceslavě Gabrielové z Bechyně ze dne 29.5.1878, kart. VIII 1b 52.

<sup>234</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Věnceslavě Gabrielové z Bechyně ze dne 16.6.1878, kart. VIII 1b 52.

<sup>235</sup> Tamtéž.

<sup>236</sup> Karel Antonín Madiera (1831-1899), vystudoval gymnázium v Mladé Boleslavy, poté klasickou filosofii, od roku 1860 působil jako učitel v Písku, od roku 1875 byl školním inspektorem v Karlíně. Byl také spisovatelem. Psal učebnice pro školy, ve své době byl velmi oblíben. Přispíval do časopisu Otavan i do ženských časopisů pod pseudonymem Boleslavský.

<sup>237</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové z Bechyně ze dne 23. 9. 1878, kart. VIII 1b 52.

oficiální dekret o přidělení místa industriální učitelky, pochybovala o svých znalostech a vědomostech, na začátku listopadu se však přece jen dočkala: „[...] právě obdržel od Madiery dopis, kde mu sděluje, že Venuše byla ze dne 30. října jmenována co učitelka v Záhoří a že v několika dnech dostane doručení. Vzkázal to p. Madiera tatínkovi s uctivým pozdravením.“<sup>238</sup> Se získáním touženého místa však Věnceslaviny starosti neskončily. V novém působišti si musela pronajmout pokoj, který si poté sama zařídila. O starostech, které rodina měla, psala matka Anně: „[...]S Vencou už je předce k obstání, ačkoliv zase skrze nábytek tatínka mořila [...]“ O tom, že se však zpočátku rodině finančně příliš neulevilo, informovala další část dopisu: „[...] Tatínek jí bude dávat 20 zl. měsíčně, než dostane služné, což se teprv až v červnu stane. Pak bude každý měsíc dostávat od tatínka 10 zl.“<sup>239</sup> Věnceslava byla velmi nadšená, že vytoužené místo dostala a svěřovala se sestře se svými pocity: „Pomyšlení, že trochu budu samostatná dodává mi síly a kromě toho co bych doma dělala. K vaření velkou chuť nemám[...]“<sup>240</sup>

V roce 1879 Věnceslava nastoupila v Záhoří u Písku jako by industriální učitelka. Nic bližšího o tomto místě jejího působení nevíme, jen v dopise z července 1879 tetička Sofie Podlipská kontrolovala a ptala se, zda Venda dokončila první rok vyučování úspěšně.<sup>241</sup> Z další korespondence vyplývá, že však na konci roku 1879 v Záhoří skončila a nastoupila na nové místo v Albrechticích.<sup>242</sup> V září roku 1880 už rodině psala z Netvořic u Benešova, kde právě dostala místo. Proč odešla z Albrechtic a začala vyučovat v Netvořicích, není jasné.

Důvodů se zde nabízí celá řada. Mohla mít problém s místními obyvateli, nemusela si rozumět s kolegy kantory, či mohla být také finančně nespokojená. Nejpravděpodobnější pohnutkou k tomuto činu, jak se zdá, byla smrt otce

---

<sup>238</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové z Bechyně ze dne 8.11.1878, kart.II.

<sup>239</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové z Bechyně ze dne 15.11.1878, kart. č. II, srovnání platů žen *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996, P. HORSKÁ, *K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století (Příklad českých zemí)*, ČSČH 31, 1983, č.5, s. 711-743.

<sup>240</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové Anně Gabrielové z prosince roku 1878, kart. II.

<sup>241</sup> Tamtéž, Dopis Sofie Podlipské Marie Gabrielové starší ze dne 11.9.1879, kart. č. II.

<sup>242</sup> Patrně se jedná o Albrechtice u Sušice, jelikož v dopisech se často objevuje zmínka o tom, že Věnceslava navštívila Sušici. Mohlo by též jít o Albrechtice na Vltavě, i odtud by mohla celkem pohodlně Sušici navštívit.

v červenci 1880. Na novém místě byla Věnceslava celkem spokojená, ovšem nebylo pro ní složité se rozhodnout odejít na jiné místo: „*Pan Stark učitel z Benešova pravil, že bych Bystřici obdržela. Slíbil mně že jak bude nějaké místo, že bude mé. V Bystřici má učitelka ovšem 200 zl., však povídal pan inspektor při konferenci, že jest tam lid se vším náramně nespokojen. Za čtyři léta se tam 3 učitelky vystřídaly. Nejraději bych byla ovšem v Praze, neboť bych se mohla vzdělávati.*“<sup>243</sup> Touha po vzdělání a chuť neustále se učit něčemu novému přivedla Věnceslavu do Vídně. Přijela do Vídně na začátku září 1881, bydlela u své tetičky Josefíny, pomáhala jí s domácností a učila se všemu, co se mohlo hodit pro budoucí život: „*[...]Jsem stále zaměstnaná, což velmi pro mne prospěšné jest. Dnes jsem vařila oběd zcela sama. Tetička si se mnou bere práci, abych se všemu naučila v domácnosti[...]*“<sup>244</sup> Matka i sestry chválily a obdivovaly sestřinu statečnost a vytrvalost. Možná právě pobyt ve Vídni ovlivnil Věnceslavu nejvýznamněji ze všech jejích dosavadních působení a dal jejímu povolání učitelky nový rozměr.

Po smrti, kterou si vlastní rukou přivodil Josef Ambrož Gabriel 7. července 1880<sup>245</sup>, se rodina ocitla ve velmi složité finanční situaci. Matka byla nucena prodat dům i veškeré jeho vybavení, aby splatila dluhy, které po manželovi zbyly. Pomoc nešťastným ženám nabídla Sofie Podlipská: „*Vím, že je každá chvíle nejistoty krutá a každý paprsek útěchy dobrý, proto píšu Ti hned, ačkoli jsem teprve pořídila s polovice[...]* Priknerová<sup>246</sup> *jeví nevšední soustrast a inters k Vám všem. V budově Výrobního spolku bude snad uprázdněný byt a ona by ho Vám zamluvila[...]* Kdyby se to podařilo zdá se mi, že byste byly zachráněny. Slibuje, že Vám bude dodávati strávnice a o tebe drahá Aninko, říká, že se nebojí. Dá Ti na každý pád práci[...]“<sup>247</sup> V září roku 1880 se tedy matka s dcerami a synem Josefem přestěhovali do Prahy. Nejprve bydleli u Podlipských, po Všech svatých se stěhovali do budovy Výrobního spolku, kde jim slečna Priknerová zajistila byt a dvě strávnice. Vybavení domácnosti

---

<sup>243</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové Marii Gabrielové starší z Netvořic ze dne 9.9.1880, kart. VIII 1b 68.

<sup>244</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové z Vídně matce Marii Gabrielové ze dne 9.9.1881, kart. VIII1b 69.

<sup>245</sup> Více viz výše.

<sup>246</sup> Emilie Priknerová, řídící učitelka školy při Ženském výrobním spolku českém, od roku 1885 byla též jeho ředitelkou.

<sup>247</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské Anně Gabrielové ze dne 14.7.1880, kart. II.



dostaly od Podlipské. Anna také získala práci, zastupovala nemocnou paní Possnerovou a vyučovala šití na stroji, za které dostávala 15zl. měsíčně. Josef Gabriel byl přijat na akademické gymnázium do druhého ročníku, předtím navštěvoval gymnázium v Táboře.<sup>248</sup>

V následujícím roce začala Anna chodit do Zbraslavského domu do opatrovny. Tam se jí velmi líbilo, hlavní opatrovnici zde byla slečna Šišková.<sup>249</sup> O dva roky později se však Anně otevřela nová cesta: „*Musím ti tu zprávu zvěstovat, že naše Aninka už nechodí do Zbraslavského domu, včera dne 14. září začala chodit do opatrovny na Uhelném trhu (u sv. Havla), kam byla farářem poslána. Řídící pěstounka je tam sl. Božena Studničková*<sup>250</sup>[...]“<sup>251</sup> Marie zůstala s matkou v domácnosti a společně s ní se starala o podnájemníky, jejichž počet se postupně rozšiřoval: „[...]*Hlásilo se do bytu a na celé zaopatření k nám as 8 holek, ale nedávaly mně více než 18-20 zl., tedy si myslím, že taková děvčata vždy dostanu, a když nemám mítí dívky s platem pořádným, nechci takové, při kterých bych ke vší mé práci, ještě škodu měla. Darmo dělat, darmo ležet!*“<sup>252</sup> Pokud si ženy Gabrielovy chtěly udržet nájemníky i přes vyšší ceny, musely nabídnout i některé doplňkové služby, mám na mysli například vyvařování nebo čištění obuvi.

Od 1. ledna 1883 nastoupila Věnceslava jako učitelka ručních prací ve Velkých Čakovcích. Od nového místa si slibovala trošku víc peněz: „[...]*Pan řídící učitel čakovský pravil, že jich mohu mítí 20 děvčat na privát. Budu brátí po 50 kr. měsíčně, neboť budu učit vždy jen 2-3 hodiny odpoledne po škole. Od 15. ledna chci započít. Již se mně jich několik přihlásilo. P. řídící mně laskavě propůjčil místnost ve škole, neboť doma bych přec tolik místa ani světla neměla*[...]“<sup>253</sup> To, že soukromé hodiny přinesly skutečně nějaké peníze navíc, dokládají Vendiny dopisy, ke kterým přikládala kromě milých pozdravů i

---

<sup>248</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J.A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové dceři Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 19.9.1880, kart. VIII 1b 70.

<sup>249</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové dceři Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 1.11.1881, kart. VIII 1b 70.

<sup>250</sup> Božena Studničková, narozena 1849, řídící učitelka v mateřské škole v Praze. Napsala mnoho dětských her, básniček a říkadel. Za svou činnost byla vyznamenána záslužným křížem s korunou a bronzovou záslužnou medailí královského města Prahy.

<sup>251</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové dceři Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 20.9.1883, kart. VIII 1b 85.

<sup>252</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Marie Gabrielové dceři Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 20.9.1883, kart. VIII 1b 85.

<sup>253</sup> Tamtéž, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové matce Marii Gabrielové z Velkých Čakovců ze dne 12.1.1883, kart. VIII 1b 79.

menší finanční hotovost na přilepšenou nejen matce, ale i bratru Josefovi: „*Kdyby Bůh dal a měla příjmy, jak bych Vám alespoň 5 zl. měsíčně a Pepovi zlatkou přispívala. Jest to sice slabá pomoc, však doufám, že by ste ode mne přijaly co z nejupřímnějšího srdce, bych podala. Později bych snad mohla dělat více[...]*”<sup>254</sup>

Na konci roku 1883, přesně 22. prosince, zemřela matka Marie Gabrielová. Před smrtí měla problémy s otoky nohou, tyto nesnáze zřejmě souvisely s její korpulentní postavou. Marie Gabrielová byla pochována na II. Olšanských hřbitovech, oddělení 9, číslo hrobu 36, v roce 1896 byla však přemístěna na VII. Olšanské hřbitovy, oddělení 18a, číslo hrobu 63<sup>255</sup>. V tomto hrobu byly pochovány i sestry Gabrielovy. V současné době vlastní hrob rodina Josefa Netíka. V roce 1952 byla do tohoto hrobu pohřbena Anna Buňatová. Jednalo se pravděpodobně o vzdálenou příbuznou sester Gabrielových, či o novou majitelku hrobu. Na Správě Olšanských hřbitovů existuje doklad o převodu rodinného hrobu na Annu Buňatovou z roku 1950.

Bez matky byl život v Praze velmi těžký. Dívčím chyběla nejen její přítomnost, ale také její rady, moudrost a dobrota. V několika následujících letech nebylo dopisu, v kterém by si neposteskly nad maminčinou nepřítomností. Vzpomínky a smutek nad ztrátou milované osoby byl také důvodem, proč se na jaře roku 1884 přestěhovaly do nového bytu: „*Konečně jsme se přestěhovaly. Líbí se nám zde nesmírně. Byt má sice některé vady, ale všude je něco, jináče ani být nemůže. Cítíme se zde jako na venkově. Vzduch je zde rozkošný. Místa máme dost a dost. Mimo to jsou Kuřákovi tak příjemní lidé a slečna Hlavsová též[...]*”<sup>256</sup> V témže roce psala Marii Gabrielové Karolína Světlá a informovala ji o tom, že by se v Ženském výrobním spolku českém měl otevírat kurs pro ošetřovatelky.<sup>257</sup> Zda šlo jen o informativní zmínku, či skutečně měla Marie zájem o tento kurs a navštěvovala-li ho, o tom prameny mlčí.

---

<sup>254</sup> Tamtéž, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové matce Marii Gabrielové z Velkých Čakovic za dne 21.1.1883, kart. VIII 1b 80.

<sup>255</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Kvitance o zaplacení za hrob nejprve do roku 1900, další do roku 1930, VIII 1c 25.

<sup>256</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Anny Gabrielové Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 10.5.1884, kart.VIII 1b 90.

<sup>257</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Karolíny Světlé Marii Gabrielové z Pasek ze dne 9.7.1884, kart. II.

V následujících letech působila Věnceslava stále ve škole ve Velkých Čakovovicích jako industriální učitelka, neučila však jen ve škole, ale dávala rovněž soukromé hodiny. Docházela též do školy v nedalekých Ďáblicích. Sestry se často navštěvovaly, přijela vždy ta, která ušetřila víc peněz, častěji však jezdila Anna za Věnceslavou, i když poté v dopisech naříkala, jak je dráha drahá.<sup>258</sup> Již v roce 1892 však projevila Věnceslava lítost nad tím, že nedostala místo v Karlíně. Je jí tedy školním inspektorem přislíbeno místo ve vznikající škole v Libni. Touha po odchodu do Prahy vrcholila kolem roku 1895: „[...]*Jak ráda bych po tolika letech, strádajíc Vaší nepřítomností, s Vámi byla. Kéž Bůh mne vyslyší!*”<sup>259</sup> Věnceslavě se však nedařilo v Praze nic sehnat, situace se změnila v roce 1896, kdy se do řešení problému vložila Sofie Podlipská: „[...]*Tetička Žofie byla u paní Lužické a ta jí řekla, že jsi od komitétu dam v návrhu. Teď to přijde do školního odboru a pak do městské rady. Paní Lužická řekla, že teď jen aby to městská rada schválila[...]* Paní Lužická pravila, že bys měla 7 hodin. Bylo by to pro začátek dost, neboť jak mi Prokop řekl, platí se za hodiny týdenního vyučování 30 zl. Teď jen jazyk za zuby! Nikomu ani slovo. Není to ještě městskou radou schváleno, proto se musí mlčet, ani muk!”<sup>260</sup> Věnceslavě se zřejmě podařilo z Velkých Čakovic odejít, protože dopis s touto informací byl poslední, který byl na tuto adresu poslán a také poslední, který se v pozůstalosti nachází a týká se vzájemné korespondence sester Gabrielových. Můžeme tedy předpokládat, že Věnceslava byla společně se sestrami v Praze a nebylo proto nutné, aby si dále vyměňovaly dopisy. Na nové místo pravděpodobně nastoupila od nového roku 1897.<sup>261</sup> Otázkou však zůstává, kam nastoupila. Byla jejím novým působištěm již zmiňovaná Libeň? Nebo úplně jiná škola?

Další informace, kterou se o Věnceslavě z pramenů dozvídáme, se týká jejího odchodu na trvalý odpočinek. V tabulce, která rekapituluje Věnceslavin učitelský život a je v ní rozepsáno, jak dlouho a kolik hodin na kterém místě vyučovala, je možné se dočíst, že celkem Věnceslava odučila 43 let, 11 měsíců

---

<sup>258</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové Anně Gabrielové z Velkých Čakovic ze dne 2.9.1888, kart. VIII 1b 91.

<sup>259</sup> Tamtéž, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové sestrám z Velkých Čakovic ze dne 25.1.1895, kart. VIII 1b 95.

<sup>260</sup> Tamtéž, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Anny Gabrielové Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 24.10.1896, kart VIII 1b 99.

<sup>261</sup> Tamtéž, Fotografie Věnceslavy Gabrielové asi kolem roku 1890, kart. VIII 1d; viz. příloha č. 9.

a celkem odučených hodin bylo 36 308. Bohužel zde nejsou uvedeny názvy škol a míst, ve kterých dotyčná působila. Jejich velký počet svědčí však o častém střídání místa působení. Podle této tabulky byla Věnceslavě stanovena výše výslužného, které po zvýšení v roce 1929 činilo 24 480 Kčs.<sup>262</sup>

Ještě než se Věnceslava přemístila do Prahy, Anna s Marií se opět přestěhovaly. Tentokrát našly útočiště u tetičky Podlipské.<sup>263</sup> Důvodem stěhování mohlo být opět úmrtí v rodině. Na počátku roku 1888 totiž zemřel jejich jediný bratr Josef. Na společné bydlení s tetičkami Gabrielovými vzpomínala ve své knize *Dětství a mládí s Vrchlickým* Eva Vrchlická: „*Dům čp. 1672 na Palackého nábřeží trčel z podskalské ohrady jako věž[...]* Obývali jsme celé nejvyšší patro a náš byt se vlastně skládal ze dvou spojených bytů, z nichž jeden patřil tatínkovi a druhý babičce. Babička měla ještě milé podnájemnice, své neteře, slečny Gabrielovy, strážné anděly našeho dětství: když se nám přihodilo něco zlého-šly jsme k „tetičkám“, když už s námi nebylo možná vydržet-poslaly nás k „tetičkám“, když jsme potřebovaly jakékoli pomoci nebo rady-honem k „tetičkám“, když jsme dostaly něco krásného-běžely jsme to ukázat „tetičkám“[...] Tetičky bývaly obyčejně dvě a někdy také tři, neboť jak jen mohla, dojížděla k nim jejich nejmladší sestra „tetička Vencinka“, která byla dlouho industriální učitelkou v menších obcích u Prahy[...].“<sup>264</sup>

V roce 1890 učila Anna stále na Uhelném trhu.<sup>265</sup> V denících, které si Anna vedla, jsem se dozvěděla, že 29. ledna 1898 získala Anna Gabrielová *ustanovací dekret* jako učitelka v mateřské škole.<sup>266</sup> Nastoupila v opatrovně a mateřské škole sv. Tomáše na Praze III. Tato školka byla založena v roce 1884 obcí pražskou a měla dvě oddělení. Další záznam v deníku vypovídá o tom, že 3. prosince 1898 získala Anna řád pěstounky v opatrovně sv. Tomáše.<sup>267</sup> V denících z let 1898 a 1898 až 1899 věnuje Anna své práci ve školce nejvíce

---

<sup>262</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Rozhodnutí Městského školního výboru hlavního města Prahy, ze dne 16.4.1931, kart VIII 1c 27, přibližně z té doby pochází též fotografie Věnceslavy Gabrielové v klobouku, tamtéž, kart. VIII 1d, viz příloha č. 13.

<sup>263</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové sestřím z Velkých Čakovic ze dne 25.1.1888, kart. II.

<sup>264</sup> E. VRCHLICKÁ, *Dětství a mládí s Vrchlickým*, Praha 1988, s. 26-27.

<sup>265</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Anny Gabrielové Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 19.11.1890, kart. VIII 1b 93.

<sup>266</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z roku 1898, s 1-70, kart. III.

<sup>267</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1898-1899, zápis ze dne 3.12.1898, s. 22, kart. III.

prostoru. Psala si seznamy dětí, věci, které byly potřeba do školky koupit, kolik jednotlivé předměty stály peněz a zapisovala si rovněž porady a jednání s vedením školky. V této školce se Anna stala řídící pěstounkou a později též ředitelkou.<sup>268</sup> Anna si též přivydělávala překlady z francouzštiny. V dubnu roku 1899 dostala od Jaroslava Vrchlického honorář 10zl. za překlad povídky Guy de Maupassanta *Vyplétač židlí*, která byla uveřejněná v časopise Česká Revue v dubnu 1899.<sup>269</sup> Na podzim roku 1917 obdržela Anna Gabrielová při příležitosti svého odchodu na odpočinek a rovněž za všestranně přínosnou práci v oblasti předškolního vzdělávání od Rady královského města Prahy velkou bronzovou medaili záslužní.<sup>270</sup> V roce 1919 vystoupila Anna z církve římsko-katolické a přihlásila se k církvi evangelické - českobratrské.<sup>271</sup>

Nejstarší Marie zůstávala, i podle vzpomínek Evy Vrchlické, v domácnosti: „[...]vařila, nakupovala téměř z ničeho, uklízela, prala, spravovala, látala a četla a četla, jsouc vášnivá čtenářka především literatury české: byla horoucí vlastenka.”<sup>272</sup> Všichni společně zde prožili mnoho krásných chvil. Když však v roce 1897 zemřela Sofie Podlipská a rodina Jaroslava Vrchlického se přestěhovala do nového bytu, kde z každého rohu nedýchaly bolestivé vzpomínky, rovněž sestry Gabrielovy se stěhovaly.

Nejprve jen o několik domů dále, na adresu Palackého náměstí 1897, Praha II. Později se přemístily na Prahu IV, do domu čp. 242, název ulice se však v korespondenci vyskytuje různý, ale číslo domu se nemění, tedy předpokládám, že šlo stále o ten samý dům.<sup>273</sup> Na této adrese zůstaly až do roku 1941, kdy si všechny společně podaly žádost do Domova pro platící při Sociálních ústavech hlavního města Prahy v Krči, do pavilonu „U“. Jejich žádosti bylo vyhověno a byly přijaty dne 20. června 1941. Ošetřování stálo 1400 korun měsíčně pro Věnceslavu a Annu a bylo hrazeno z jejich důchodu.

---

<sup>268</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Fotografie Anny Gabrielové s dětmi, kart. VIII 1d; viz příloha č.8.

<sup>269</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové, zápis ze dne 13.4.1899, s. 12, kart. III.

<sup>270</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis s blahopřáním od starosty hlavního města Prahy Anně Gabrielové ze dne 23.10. 1917, kart. VIII 1c 20; viz příloha 10.

<sup>271</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Anny Gabrielové na magistrát města Prahy, ze dne 20.5. 1919, kart. VIII 1c 34.

<sup>272</sup> E. VRCHLICKÁ, *Dětství*, s. 27.

<sup>273</sup> V pramenech můžeme najít názvy ulici jako na Baště sv. Jiří, na Baště sv. Ludmily, Kounicova či Charloty Masarykové.

Marie platila 1700 korun měsíčně a tato částka byla hrazena z jejich úspor a důchodů obou sester, které činily dohromady 4086 korun.<sup>274</sup>

Po celý život zůstaly sestry Gabrielovy věrné lásce k hudbě. Na Štědrý den roku 1907 jim bylo přivezeno pianino, které koupila slečna Pavle Vágnerová za 440 korun u Picha na Vinohradech. Se slečnou Vágnerovou se domluvily a každý měsíc jí splácely 10 korun. Staré piano, které zůstalo doma, nechaly odvést k truhláři Bradáčovi. Mužům, kteří přivezli nové pianino a odvezli to staré, dala Anna 30kr. na pivo.<sup>275</sup> Je také zvláštní, že přesto, že celý život žily sestry Gabrielovy velmi skromně a mnoho věcí si dovedly odepřít, ke konci života velmi intenzivně kupovaly losy ve výherní loterii. Los první třídy této loterie stál 30 korun. Zápisy o kupování losů byly v posledním deníku Anny Gabrielové velmi časté.<sup>276</sup>

V domově důchodců v Krči také všechny tři slečny Gabrielovy dožily. V pozůstalosti jsem sice našla dopis na rozloučenou od Anny Gabrielové<sup>277</sup> z roku 1937, ve kterém se se sestrami loučila a sdělovala jim své rozhodnutí spáchat sebevraždu a rovněž důvody, které jí k tomuto odhodlání vedly. Od činu, jak nasvědčují pozdější prameny, upustila sama, či od něj byla odrazena.<sup>278</sup>

V závěru života si slečny Gabrielovy dopisovaly se svými sestřenicemi, jejich dětmi a se svými žačkami. První ze sester zemřela Anna a to pravděpodobně na konci roku 1941.<sup>279</sup> Marie zemřela několik dní po své sestře 2. ledna 1942.<sup>280</sup> Z dopisů, které psala Milada Bezdíčková<sup>281</sup> Věnceslavě, se také dozvídáme, že obě sestry v posledních dnech života velmi trpěly. Nejdéle zůstala naživu Věnceslava, skonala někdy v první polovině února 1943,

---

<sup>274</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Rozhodnutí Ústředního sociálního úřadu hlavního města Prahy o přijetí do zaopatření do Domova pro platící při S.ú.v Krči pro Věnceslavu, Annu i Marii Gabrielovy ze dne 20.6.1941, kart. VIII 1c 32; viz příloha č. 15.

<sup>275</sup> LAPNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové, zápis ze dne 24.12.1907, s. 16, kart. III.

<sup>276</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové, zápis ze dne 2.4.1941, s. 97, kart. VIII 1c.

<sup>277</sup> O několik let dříve vznikla fotografie Anny Gabrielové v klobouku rok 1933. Tamtéž, kart. VIII 1d; viz příloha č. 12.

<sup>278</sup> LA PNP, Fond J.A. Gabriela, Dopis na rozloučenou Anna Gabrielová sestřím v Praze ze dne 13.1.1937, kart. II; viz příloha č. 14.

<sup>279</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Milady Bezdíčkové Věnceslavě Gabrielové ze dne 2.1.1942, kart. VIII 2a 47.

<sup>280</sup> Tamtéž, Úmrtní list Marie Gabrielové ze dne 2.1.1942, kart. VIII 1c 34.

<sup>281</sup> Milada Bezdíčková (1908), dcera dcera Milady Frídové, provdané Čáповé. V 4.11 1930 se provdala za pana Bezdíčka. Měla dceru Radku, SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1929-1931, zápis ze dne 28.1.1931, s. 147, kart. VIII 2a.

protože její pohřeb se konal 13. února 1943.<sup>282</sup> Všechny tři sestry Gabrielovy se tedy dožily velmi požehnaného věku okolo devadesáti let.

---

<sup>282</sup> Tamtéž, Fotografie z pohřbu Věnceslavy Gabrielové, kart. VIII 1d.

## 6. SESTRY GABRIELOVY A SPOLEČNOST

### 6.1 Sestry Gabrielovy a jejich příbuzní

Už v předcházejících kapitolách jsem se částečně dotýkala problematiky rodinných vztahů. V následující kapitole se pokusím rozplést složité sítě příbuzenských a přátelských vazeb, které sestry Gabrielovy měly a udržovaly po celý život.

O tom, že otec Josef Ambrož Gabriel (1820-1880) byl jediným dítětem, které se dožilo dospělosti, jsem se zmiňovala již v třetí kapitole.<sup>283</sup> Matka Marie Gabrielová (1830-1883), rozená Podlipská, měla tři bratry, Josefa (1816-1867), Huga (1825) a Jindřicha (1832).<sup>284</sup> Sourozenci Podlipských měli mezi sebou velmi silné a krásné pouto. O tom svědčí také to, že když se Marie v roce 1850 provdala za J. A. Gabriela a odešla s ním do Sušice. Za nimi se přestěhoval do Sušice rovněž Hugo. Důvodem bylo patrně to, že chtěl být své sestře nablízku. Mohl však také od švagra očekávat zajištění výnosného místa.

Nejvýznamnějším Mariiným bratrem byl ale MUDr. Josef Podlipský.<sup>285</sup> Byl též, jak už jsem se několikrát zmiňovala, přítel Josefa Gabriela, politik a poslanec. V roce 1858 se oženil se Sofií Rottovou (1833-1897). V roce 1859 se narodil Prokop a v roce 1861 Ludmila. Manželství však netrvalo ani deset let, v roce 1867 Josef Podlipský zemřel. Se svými pocity nad ztrátou milovaného muže se Sofie Podlipská svěřila Marii Gabrielové: „[...]Chodím nyní po světě a zdá se mi, jako bych doň nenáležela, uvrhnu-li se na hrob svého muže líbajíc svěží trávu na něm jest mi, jako bych teprve byla ve svém domově. Předce však patřím životu, patřím dětem svým. Uznávám tuto krásnou povinnost a přemáhám se, mluvím, беру podílu na záležitostech života a uvnitř v srdci nenávidím se za to, že to mohu činiti[...]Musím namáhavě pracovat, jinak nenajdu rovnováhy[...]Nikdy jsem nebyla tak dokonale šťastná, jako tohoto minulého léta. Byly to moje pravé líbánky. Nikdy nebyl drahý můj muž tak srdečný a milý. Mělat' jsem v něm vždycky přítele a milence nejuvěrnějšího a

---

<sup>283</sup> Viz výše.

<sup>284</sup> Viz příloha č. 16.

<sup>285</sup> Viz příloha č. 17.



*nejoddanějšího, nikdy mi ale tolik lásky neukázal. Zасыpал mne pozornostmi, hledal mou společnost. Libával mne až k udušení. Věděl to, že se musíme rozloučit? Já jsem toho netušila[...]*<sup>286</sup> Po manželově smrti se už Podlipská znovu neprovdala, žila jen pro své děti, upnula se ke své práci v Ženském výrobním spolku českém a na činnost spisovatelky.

Prokop Podlipský vystudoval gymnázium, univerzitu a v roce 1882 se stal doktorem veškerého práva. Po odbytí povinné advokátní praxe si v Praze otevřel vlastní advokátní kancelář. Byl politicky i literárně činný. Po vzniku *České revue*, byl jejím redaktorem. Oženil se s blíže neznámou Marií a měli spolu tři děti, Olgu, Václava a Jaroslava.<sup>287</sup> Prokop však zemřel v roce 1900 na zápal ledvin, který si přivodil po přeplavání Čertova jezera na Šumavě.

Ludmila Podlipská, které však nikdo neřekl jinak než Mimi, se v roce 1879 provdala, především na přání matky, za Jaroslava Vrchlického (1853-1912).<sup>288</sup> Bylo jí teprve 18 let. Měli tři děti, Miladu, Evu a Jaroslava. Věkový rozdíl a nesourodost povah obou manželů však vedla k závažným rodinným problémům. V roce 1892 se Ludmila Vrchlická manželovi přiznala, že už osm let má poměr s prvním milovníkem Národního divadla Jakubem Seifertem. Vrchlický se svěřil bratrovi: „*Tak Eva není moje a kluk také ne,*“ a vypravoval, že mu „*Mimi psala kající dopisy, kde se mu ke své nevěře přiznala.*“<sup>289</sup> Od své ženy však nikdy neodešel, otázkou však zůstává, zda to neučinil z ohledu na Sofii Podlipskou, s kterou společně bydleli a s níž měl velmi přátelský vztah, či ze strachu před skandálem, který by odchodem od ženy způsobil. Nikdy se ale s Ludmilou nesmířil, přestože ona se o smír snažila. „*Později, jak snad předstíral, aneb skutečně se upokojil, k čemuž ovšem nemálo přispělo přátelství (podtrhla BF) s paní Bezdíčkovou, k níž denně docházel. Vyvinul se z něho milostný poměr, který nezůstal utajen a způsobil, že veřejnost začala všechnu vinu svalovat na Vrchlického.*“<sup>290</sup> K dětem se stále choval vlídně,

---

<sup>286</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské Marii Gabrielové z Prahy ze dne 15.10.1867, kart. II.

<sup>287</sup> E. VRCHLICKÁ, *Dětství a mládí s Vrchlickým*, Praha 1988, s. 150.

<sup>288</sup> Viz příloha č. 18.

<sup>289</sup> LA PNP, Fond Bedřicha Frídy, rukopisy cizí, Božena Frídová, Moje paměti, s.103, inv. č. 574.

<sup>290</sup> Tamtéž, Božena Frídová, Moje paměti, s. 104, inv. č. 574. Frídová evidentně stojí na straně Vrchlického, rozdílný pohled na tuto aféru ve vzpomínkách Evy Vrchlické, kde píše, že Ludmila o poměru věděla, a dokonce jej tolerovala, snad z pocitu své vlastní viny. E. VRCHLICKÁ, *Dětství*, s. 300.

naoko vládl v domácnosti klid. V srpnu roku 1908 byl Vrchlický stížen mrtvicí. „Žítí s někým, jehož nenávidím, a Vrchlický svou ženu nenáviděl a opovrhoval jí, může jistě býti příčinou poruchy zdraví. Víím, že ji i podezřívá, že ho chce otrávití, byla to ovšem domněnka churavého mozku[...]“<sup>291</sup> poznamenala si ve svých vzpomínkách Božena Frídová. Vrchlický pobýval v sanatoriu, poté odjel do Domažlic. Zde také v roce 1912 zemřel. Ludmila zemřela na jaře roku 1915, stonala už od podzimu 1914 a podle deníkových zápisů Anny Gabrielové byla její choroba skutečně vážná: „[...]Zoufáme si nad její nemocí. Nenadály jsme se, že by mohla tak těžce stonat. Nešťastná válka, Ta jí přivodila tuto nemoc. Kéž by se nám vyzdravěla, Ludmilka milá[...]na hrob Ludmilin položily jsme dvě kytičky sněženek. Na hrob Ludmilin: jak podivně to zní. Je to možné, že jest mrtvá? Ta dobrá Ludmilka!(podtrhla A. G.)[...]“<sup>292</sup>

Milada Frídová se narodila v roce 1883 a byla jedinou vlastní dcerou Jaroslava Vrchlického. Studovala Vyšší dívčí školu v Praze, byla skvělou žačkou. Chtěla tedy pokračovat ve studiu na gymnáziu, neboť si přála být lékařkou. To ale Mimi nedovolila a nedoporučoval to ani doktor Thomayer. Nešťastná Milada šla tedy studovat Umělecko-průmyslovou školu.<sup>293</sup> V roce 1903 se provdala za Gabriela Čápa.<sup>294</sup> V lednu 1908 se Miladě Čápové narodila dcera Milada, k této příležitosti jí sestry Gabrielovy poslaly gratulaci.<sup>295</sup>

Eva Frídová se narodila v roce 1888. Byla velmi veselá, živé dítě. Z jejích vzpomínek je snadné si domyslet, že právě ona byla Vrchlického nejmilejším dítětem. Oč bolestivější pro něj muselo být zjištění pravého stavu věci?! Rovněž Eva studovala Vyšší dívčí školu v Praze, kterou dokončila v roce 1907. Poté studovala herectví u Marie Hübnerové (1865-1931) a Ludmily Danzerové (1859-1917). V letech 1908-1909 získala herecké angažmá v divadle Urania v Praze, v letech 1910-1911 v Národním divadle v Brně a od roku 1913 do roku 1959 (s přestávkou mezi lety 1942-1945) působila v Národním divadle

---

<sup>291</sup> Tamtéž, Božena Frídová, *Moje paměti*, s. 119, inv.č. 574

<sup>292</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápisy z února a března 1915, s. 35, kart. III.

<sup>293</sup> E. VRCHLICKÁ, *Dětství*, s. 380.

<sup>294</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Svatební oznámení Milady Frídové a Gabriela Čápa, kart. VIII 1c.

<sup>295</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 26.1.1908, s. 21, kart. III.

v Praze. Eva byla třikrát vdaná. Jejím prvním manželem byl překladatel z francouzštiny a němčiny Jaroslav Nevole (1890-1926). Poté byla do roku 1930 provdána za dramatika Františka Zavřela (1885-1947). Jejím posledním manželem byl v letech 1934-1952 překladatel Erik Adolf Saudek (1904-1963). Eva Vrchlická překládala v němčiny a z ruštiny, psala verše, literaturu pro děti a mládež a vzpomínky. Ve třicátých letech také vyučovala dramatické umění.<sup>296</sup> Zemřela v roce 1969.

Nejmladším z dětí Ludmily Vrchlické byl Jaroslav. Narodil se v roce 1892. Jeho biologickým otcem byl také Jakub Seifert. Dne 14. května 1915 se oženil s blíže neznámou Bohumilou v Příbrami a o den později zavítali k sestřám Gabrielovým: „[...]15.5.1915 navštívili nás novomanželé Sláveček a Bohuška. Jejich návštěva nás velmi těšila. Daly jsme Slávečkovi darem 15zl. k svatbě[...]“<sup>297</sup> V říjnu roku 1918 oba mladí manželé zemřeli, tuto nešťastnou událost dokládají fotografie, které jsem našla v SOkA Klatovy, na jejichž zadních stranách jsou zapsaná jména zesnulých a také datum úmrtí. Slávek Vrchlický zemřel 13. října 1918 a Bohuška Vrchlická 15. října 1918.<sup>298</sup> Mladí manželé společně se dvěma svými dětmi podleli epidemii chřipky.

Krátce se také musím zastavit u sestry Sofie Podlipské, již byla Johana Rottová (1830-1899). Od šesti let navštěvovala dívčinka soukromý vzdělávací ústav, kterým vládla němčina a přísné až necitelné výchovné metody. Teprve později dostala domácí učitele. Český jazyk a české smýšlení přinesl do rodiny až domácí učitel hudby Petr Mužák (1821-1892), který přišel do rodiny Rottů, když bylo Johaně sedmnáct let.<sup>299</sup> V roce 1852 se Johana za Mužáka provdala, o rok později se jim narodila dcera Boženka, již byla kmotrou Božena Němcová (1820-1862). Dceruška však za několik měsíců zemřela, následkem čehož se Johana Mužáková psychicky zhroutila. Jakousi terapií jí mělo být psaní, duševní činnost ostatně doporučoval i snoubenec sestry Sofie JUDr. Podlipský. Odjela tedy do vesničky Světlá v Podještědí, odkud pocházel její manžel, a začala se věnovat literární tvorbě. Od roku 1858 psala pod

---

<sup>296</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Anežky Čermákové Anně Gabrielové 4.1.1932, kart. VIII 1b 45.

<sup>297</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 15.5.1915, s. 37, kart. III.

<sup>298</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, fotografie Bohušky Vrchlické zesulé 15.10.1918 a Slávka Vrchlického, který zemřel 13.10.1918, kart. VIII 1d.

<sup>299</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, s.54.

pseudonymem Karolína Světlá. Žádné další děti s manželem neměli, jejich vztah ochladl. Světlá se zcela ponořila do psaní a v sedmdesátých letech se začala angažovat v ženském hnutí. Mužák vyučoval na Vyšší dívčí škole ve Vodičkově ulici v Praze krasopis. Božena Frídová na něj vzpomínala: „*Nikdy jsem nemohla později, když jsem četla romány Světlé a když jsem ji osobně poznala, pochopiti, že si ta vznětlivá, vášnivá žena toho suchého, strážlivého „Mužáčka“, jak mu říkávala, vzala.*“<sup>300</sup> V roce 1871 založila Ženský výrobní spolek český.<sup>301</sup> Když ovdověla, vzala si k sobě jako opatrovnici manželovu neteř z Podještědí, Anežku Slukovou. Ve svých vzpomínkách naráží na Karolínu Světlou také její neteř Eva Vrchlická. Byla jí protivná, trpěla hysterií, která se střídala s melancholií. Přesto ji Eva obdivovala a milovala. Pokud to bylo možné, Sofie Podlipská ji denně navštěvovala a trpělivě snášela střídání jejích nálad. V březnu 1901 se Anežka Sluková provdala za pana Čermáka a sestry Gabrielovy jí jako svatební dar koupily knihu veršů Svatopluka Čecha *Sníh* za 2zl. 90kr.<sup>302</sup>

Sestry Gabrielovy byly také spřízněny s Bedřichem Frídou (1855-1918), mladším bratrem Jaroslava Vrchlického. Prostřednictvím svého bratra a rodiny Podlipských, především Prokopa, se v září roku 1877 seznámil s Boženou Veselou (1853-1932). Do její sestry Marie (1856) byl zamilován Prokop Podlipský, chtěl se s ní často stýkat, a proto přemluvil svou matku, aby každou neděli zvala malou společnost, kam byly pravidelně zvány slečny Veselé. Do tohoto úzkého kroužku docházel kromě Jaroslava Vrchlického a Bedřicha Frídy pravidelně také Julius Zeyer (1841-1901), později Josef Václav Sládek (1845-1912) a malíř Antonín Chittussi (1847-1891).<sup>303</sup> V létě 1878 se na výletě do Podhoří seznámily s Josef Václav Sládkem, který byl již čtyři roky vdovcem. Po prázdninách se společnost opět začala scházet a Sládek je učil anglicky. „*Na Tři krále přišel k nám s Frídou Sládek a druhého února, na svátek Panny Marie Sněžné, řekl o sestru Marii. Rodiče dali své svolení a tak se Mária na svůj svátek stala nevěstou. Byla o půl třetího roku mladší než já,*

---

<sup>300</sup> LA PNP, Fond Bedřicha Frídy, rukopisy cizí, Božena Frídová, Moje paměti, s. 18, inv.č. 574.

<sup>301</sup> M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 103-107.

<sup>302</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis ze dne 2.3.1901, s. 79-80, kart. III

<sup>303</sup> LA PNP, Fond Bedřicha Frídy, Božena Frídová, Moje Paměti, s. 66-69, inv.č.574.

*nezáviděla jsem jí však, nýbrž přála hojného zdaru.*<sup>304</sup> Rovněž Bedřich Frída vyznal Boženě Veselé lásku, ale ona ho odmítla s tím, že není eroticky založená. *„Řekla jsem mu, že nemám věna, že jsem o dvě léta starší, a vůbec že se pro něho nehodím. Vyvracel vytrvale všechny mé námitky a řekl, že počká, až si to rozmyslím. Nemluvili jsme více o tom a náš poměr zůstal přátelský.*<sup>305</sup> Druhou nabídku k sňatku však neodmítla. Frída se stal profesorem na Vyšší dívčí škole v Praze, po dvou letech dostal definitivu, a tak nic nebránilo oddavkám. Svatba se konala 4. srpna 1883, na den přesně se před čtyřmi roky ženil Vrchlický. V květnu následujícího roku se narodila holčička Viola, po několika dnech však zemřela na psotník. V září roku 1885 se Frídovým narodil syn Vladimír (1885-1945). V roce 1892 zemřel dramaturg Národního divadla Ladislav Stroupežnický (1850-1892) a první ředitel Národního divadla František Adolf Šubrt (1849-1915) nabídl toto místo Frídovi. Ten s nadšením přijal, čímž se podstatně zlepšila finanční situace rodiny. Bedřich Frída přeložil pro Národní divadlo více než 60 dramát. V roce 1896 odešel do výslužby ředitel Vyšší dívčí školy dr. Vilém Gabler a na jeho místo byl zvolen Frída. Podmínkou bylo opustit místo dramaturga. Těžko se z divadlem loučil, uvědomoval si však, že pro budoucnost bude lepší se toho místa vzdát, nějakou dobu zůstal ještě lektorem. V roce 1904 syn Vladimír maturoval na gymnáziu a šel studovat práva. V roce 1909 udělal doktorát, v roce 1911 byl přijat jako výpomocná síla na pražský magistrát a v roce 1913 se po krátké známosti oženil s Ninou Šillingovou. Krátce po smrti otce se v lednu 1919 narodil syn, který dostal z úcty k Vrchlickému jméno Myrtill.<sup>306</sup> Další sestrou Boženy a Marie Veselých byla také Anna Veselá (1860-1950), významná operní pěvkyně a členka Národního divadla. Provdaná byla Dewetterová. Ještě snad dodám, že matkou sester Veselých byla Antonie Veselá, rozená Kavalírová a jejich babičkou Antonie Kavalírová, rozená Adlerová, autorka *Pamětí babičky Kavalírové*. Matka Antonie pocházela z dvanácti dětí a jednou její sestrou byla též Anna Kavalírová, která se později provdala za Josefa Václava Friče (1826-1890) a dala mu syna Josefa Jana Friče (1861-1945).

---

<sup>304</sup> LA PNP, Fond Bedřicha Frídy, Božena Frídová, Moje Paměti, s. 75, inv. č.574.

<sup>305</sup> Tamtéž, Božena Frídová, Moje Paměti, s. 81, inv.č.574.

<sup>306</sup> Tamtéž, Božena Frídová, Moje paměti, s. 85-143, inv.č.574.

Posledními příbuznými, o kterých se ještě v krátkosti zmíním, jsou sestry Aubkovy. O tetičce Hamplové, rodem Oubkové,<sup>307</sup> jsem se dozvěděla už z Annina deníku z roku 1908.<sup>308</sup> Poté jsem v korespondenci objevila šest dopisů v rozmezí let 1935-1942, v nichž sestry Emílie a Marie, seznamovaly sestry Gabrielovy se společnými rodinnými vazbami. Dědeček Josef sester Aubkových a babička Marie sester Gabrielových byli sourozenci. Sestry Aubkovy nazývaly slečny Gabrielovy sestřenicemi. Marie Aubková byla provdána za Antonína Horu a byla matkou českého básníka Josefa Hory (1891-1945).<sup>309</sup>

## 6.2 Sestry Gabrielovy a muži

Na první pohled by se mohlo zdát, že osud starých panen si snad sestry Gabrielovy přály. Jde spíše o to, že bohužel neměly jiné řešení. Po důkladném prozkoumání pramenů jsem však u každé ze sester objevila alespoň jednoho nápadníka. Bohužel se mi vždy nepodařilo dohledat, co bylo příčinou krachu jejich vztahů s muži. Zpočátku mohl být důvodem nedostatek peněz na věno, postupem času nejrůznější rozmary a manýry stárnoucích žen.

Jedinou láskou nejstarší Marie byl Ludvík Parkos. Mladou lásku však přervala Ludvíkova smrt.<sup>310</sup> Marie se s touto tragickou ztrátou těžko vyrovnávala. Celý život zůstala své první lásce věrná, často nosila na jeho hrob v Hlavatci květiny a přátelila s Parkosovou sestrou Annou, která se chtěla stát industriální učitelkou.<sup>311</sup> V deníku z let 1900-1901 si Anna poznamenala, že Marie jela navštívit Parkosovi. O hloubce a intenzitě citů svědčí také básně,

---

<sup>307</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Emilie Aubkové sestrám Gabrielovým, ze dne 15.6.1935, v němž vysvětluje, že sestavovala vlastní rodokmen a narazila na obě podoby jmen, tedy Aubková i Oubková, kart. VIII 1b 83.

<sup>308</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 15.5.1908, s. 58, kart. III.

<sup>309</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopisy Emílie Aubkové a sestry Marie sestrám Gabrielovým z let 1935-1942, kart. VIII 1b 87.

<sup>310</sup> Viz. výše.

<sup>311</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis matky Marie Gabrielové dceři Marii Gabrielové ze dne 16.4.1877, kart. VIII 1b 15.

kteří Ludvík Marii psal.<sup>312</sup> Rovněž Marie napsala pro zesnulého báseň *Moje víra*.<sup>313</sup>

Také Anna měla nápadníka. V SOkA v Klatovech jsem objevila jedenáct dopisů z let 1875-1876. V těchto letech pobývala Anna u rodičů v Sušici a v polovině roku se rodina přestěhovala do Bechyně. S Josefem K. Martínkem (1854-1920) se Anna zřejmě znala ze Sušice. Dopisy jsou však psány spíše na přátelské úrovni, vystupuje z nich obrovská úcta k J. A. Gabrielovi a silné vlastenecké cítění. Martínek se též pokoušel psát poezii a přátelil se s Jaroslavem Vrchlickým, který byl jeho spolužák z Gymnázia v Klatovech. Martínkova sestra Kateřina byla první láskou Jaroslava Vrchlického. Když v roce 1903 navštívil Vrchlický Sušici, byl zde právě na pozvání Martínka. Z Josefa Martínka se posléze stal odborný učitel a ředitel živnostenských škol pokračovacích v Sušici, oženil se s blíže neznámou Mathildou a měl s ní dceru Marii.<sup>314</sup> Anna se rovněž přátelila se sestrou Josefa Martínka Kateřinou.<sup>315</sup>

O muže nejvíce projevovala zájem, alespoň pokud můžu usuzovat podle dopisů, Věnceslava. Nejprve se z korespondence dozvídáme o jistém Hanušovi, který chodil Vendu doučoval, když studovala v Praze: „[...]Co pak dělá Hanuš? Nepiš mě o něm nic, jen Anince. On chudák si bere s Tebou velkou práci, kdy bych se mu mohla odměnit! Nehněvá se tetinka, že tam chodí? Těším se z toho, máš chudáku přece nějakou radost[...]“<sup>316</sup> V dalším dopisu děkovala Věnceslava za dary, které od maminky a sester dostala a dále psala, že: „[...]Křížek na krk od Hanuše jest též červený, na místě pana Ježíše jest tam na něm květina s perličkou. Jest jednoduchý, ale pěkný, v ceně 5z[...]“<sup>317</sup> Z přibližně stejné doby pocházel i další Věnceslavin dopis, v němž žádala sestru Annu o radu: „[...]Nevím, jak jednat, pročez Tě žádám o radu, umíš v těch věcech dobře raditi. Dnes jsem obdržela od Hanuše list, kde mně sdílí, že do Prahy dne 14. října zavítá. Rád by se se mnou sešel v Praze

---

<sup>312</sup> Viz příloha č. 7.

<sup>313</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Maruše Gabrielová, Moje víra. Upomínka na mého zesnulého snoubence Ludvíka Parkose, kart. III.

<sup>314</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Smuteční oznámení Mathildy Martínkové, vdovy po řediteli pokračovací školy v Sušici ze dne 28.9.1930, kart. VIII 1c.

<sup>315</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Kateřiny Martínkové Anně Gabrielové ze Susice ze dne 2.4.1876, kart. II.

<sup>316</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis matky Marie Gabrielové dceři Věnceslavě Gabrielové z Bechyně ze dne 20.12.1877, kart. II.

<sup>317</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové matce a sestrám, však bez datace a lokace, asi zima 1883, kart. VIII 1b 32.

(podtrhla V.G). Nevím tudíž, co mám dělat, to víš drahá sestro, že bych ho ráda viděla, však bojím se útrat cestovních. Vždyť by se snad mohl podívat ke mně?[...]Možná bych si mohla uspořít[...]Odepište mi brzy, bych věděla, co mám dělati. Možná, že bych si vše u Hanuše zkazila, kdybych do Prahy nejela!“<sup>318</sup> O tom, jak to s Hanušem dopadlo, se už v dalších dopisech nepíše. Byl to skutečně její nápadník? Snoubenec, který na Věnceslavu nevydržel čekat? Či se jednalo jen o dobrého přítele?

Vše nasvědčuje tomu, že Věnceslavě se muži líbili a bylo tomu i naopak: „[...]Cestou jsem se příjemně bavila s nějakým knihkupcem z Mladé Boleslavi. Přisedl do našeho coupé teprvé, když Aninka odjela. Jel právě ze svatby a byl družbou při této. Žádal ode mne adresu mnou a podal mně svou visitku. Byl to hezký interesantní mladík. Privil, že mně zašle na ukázkou nějaké časopisy[...]“<sup>319</sup> V jednom dopise, který poslala matka Vendě v době, kdy pobývala u tetičky ve Vídni, byla v horní části Anninou rukou připsáno: „Co dělá ten Francouz, co tě oslovil po cestě?“<sup>320</sup> Marie psala své sestře Věnceslavě krásné přání k 26. narozeninám: „[...]přeji Ti, aby si dostala hezkého mužička a byla z Tebe ženuška, abyste byli spolu hodně šťastní a aby Vám Bůh nadělil hojnost útlých dětí jako kvítek, půjdu za kmotru.ano?“<sup>321</sup> Po roce 1885 se již v korespondenci ani v deníkových zápisech nesetkáme se záznamy, které by alespoň naznačovaly nějaké vztahy s muži, tedy jiné než profesní. Je to také doba, kdy sestry Gabrielovy několikrát navštívil Josef Václav Frič. Po jedné takové návštěvě si ve svých Pamětech poznamenal: „[...]navštívil jsem Gabrielovic- fádni, šeredy!“<sup>322</sup>

---

<sup>318</sup> Tamtéž, Dopis Věnceslavy Gabrielové Anně Gabrielové, pravděpodobně ze října 1883, kart.VIII 1b 64.

<sup>319</sup> Tamtéž, Dopis Věnceslavy Gabrielové matce Marii Gabrielové z Velkých Čakovíc ze dne 20.9.1883, kart.VIII 1b 25.

<sup>320</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis matky Marie Gabrielové dceři Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 20.11.1881, kart. II.

<sup>321</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Anny a Marie Gabrielových sestře Věnceslavě Gabrielové z Prahy ze dne 9.5.1885, kart.VIII 1b 67.

<sup>322</sup> J. V. FRIČ, *Paměti, III*, Praha 1963, s. 396.



### 6.3 Gabrielky a umění

Všechny tři slečny Gabrielovy milovaly divadlo. Tuto vášeň zdědily po rodičích, kteří oba v mládí ochotničili. Když byly mladší, také hrávaly divadlo a rády chodily na všechna ochotnická představení.<sup>323</sup> Cestu ke profesionálnímu dramatickému umění jim otevřel až jejich trvalý pobyt v Praze. V prosinci roku 1883 psala již nemocná Marie Gabrielová dceři Věnceslavě: „[...]Aninka byla včera s tetou vídeňskou v divadle Národním na „Libuši“, bylo prý to přenádherné, Pepa byl v sobotu v divadle na „Dimitrij“. Já chudák dosud jsem neviděla chrám Thálie, mne nad vše drahé, však doufám, že se tam přece dostanu[...]“<sup>324</sup>

Obliba divadla koncem 19. století rostla. Dokladem toho byl stoupající počet kamenných divadel i kočovných společností. Postupem času se třibil také vkus obecnstva a stoupaly požadavky na herecké podání, divadelní předlohy i scénu. Soubory se stále častěji zaměřovaly na jeden druh dramatické tvorby, divadla se specializovala. Divák, který chtěl jít na představení, chtěl mít předem jasno, co může očekávat. Vždyť vstupné do kamenných divadel nebývalo nejlevnější.<sup>325</sup>

V denících Anny Gabrielové jsem našla mnoho údajů, které se týkaly cen vstupného do kamenných divadel v letech 1907-1908 a 1914-1915. Tribuna stála 30kr., vstupenka do parteru 50kr., lístek na I. galerii 65kr., II. galerii 75kr., a na III. 45kr. Druhý balkon byl za 55kr. Ceny se po tuto dobu neměnily. Jednalo se však o levnější lístky. Anna k ceně připisovala také oddělení, číslo sedadla, jedná-li se o dobrá místa a jak se jí představení líbilo. V roce 1908 dostávají téměř všechny lístky do Národního divadla zadarmo od Ludmily Vrchlické, jsou to vždy velmi dobrá místa. V roce 1914 si Věnceslava předplatila 40 her v Národním divadle na každé úterý v I. galerii, předplatné stálo 56 korun čili 28zl. Několikrát byla v divadle na jejím místě Anna. Většinou platilo, že navštěvovat často divadlo nebo mít dokonce předplacenou lóži bylo vizitkou lepšího společenského postavení.<sup>326</sup> Od listopadu 1907 do

---

<sup>323</sup> Více viz. výše.

<sup>324</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis matky Marie Gabrielové dceři Věnceslavě Gabrielové ze dne 4.12.1883, kart. VIII 1b 66.

<sup>325</sup> P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996, s. 238.

<sup>326</sup> Tamtéž, s. 239.

září 1908, tedy po dobu trvání třetího Annina deníku, jsem napočítala třináct návštěv různých pražských divadel.<sup>327</sup>

Sestry Gabrielovy navštěvovaly, jak dokládají deníkové zápisy, Smíchovské zimní divadlo, Národní divadlo, Vinohradské divadlo, divadlo Urania, kde v sezóně 1908-1909 působila Eva Vrchlická, a jedenkrát byly též v Pištěkově divadle, kde také ve hře *Náš přítel Něklužev* hrála Eva Vrchlická. V divadelní sezóně 1913 už působila Eva Vrchlická v Národním divadle.

Repertoár, který si sestry vybíraly, byl skutečně pestrý. Anna milovala ruskou tvorbu. Dvakrát byla na opeře *Eugen Oněgin*: „*Byla jsem s Vášou na odpoledním představení Eugena Oněgina. Měly jsme sedadla v II. galerii po 75kr. Bylo to krásné, zdařilé představení. Potlesk byl neobyčejný!! V divadle bylo tak mile a útulno, ty slovanské trikolory! Ach, jaký to krásný na ně pohled! Nadšení pro tuto (podtrhla A.G.) operu bylo obrovské. Obecenstvo na konci představení nechtělo ustati v potlesku, tleskalo až do té doby, kdy spustila se železná opona. O Čajkovskij! O Puškin! O Rusko, milé a drahé!!*“<sup>328</sup> Anna také dvakrát navštívila Smíchovské zimní divadlo, když se v něm hrála Hilbertova *Vina*. Mínu ztvárnila Eva Vrchlická a pro Annu znamenala obě představení, která navštívila během jednoho týdne, obrovský kulturní zážitek a byla velmi dojatá.<sup>329</sup> Na tomto představení byla znovu v Národním divadle: „*Byla jsem na Vášině sedadle. Dávala se Hilbertova Vina. Mínu hrála Dostálová. Ačkoliv se Dostálová snažila pěkně podati Mínu, líbila se mně mnohem více v této úloze p. Kvapilová a Eva Vrchlická. Dostálová nemá žádoucí líbeznosti a milého půvabu. Její výkon byl příliš realistický[...]*“<sup>330</sup> Další oblíbeným kusem Anny Gabrielové byla Kovařovicova opera *Psohlavci*. Také toto představení viděla dvakrát.

Do Národního divadla chodily slečny Gabrielovy především na opery, kromě již zmíněných zde viděly *Hubičku* a *Tajemství* od Bedřicha Smetany, komickou operu *V studni* od Viléma Blodka či *Bílou paní*, jejíž autorem je Francois Adrien Boieldieu. V jeden den zhlédly též operu *Sedlák kavalírem*,

---

<sup>327</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, s. 1-62, kart. III.

<sup>328</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 22.11.1914, s. 23, kart. III.

<sup>329</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápisy z 1.2. a 6.2.1908, s. 32, kart. III.

<sup>330</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 13.4.1915, s. 35, kart. III.

kteřou složil Pierto Mascagni, a operu *Komedianti*, již zkomponoval Ruggero Leoncavallo.

Marie Gabrielová měla ráda operetu a veselohry, velmi se jí líbila *Manzelle Nitouche* ve Vinohradském divadle nebo *Ženichové* od Karla Simeóna Macháčka či Klicperova *Veselohra na mostě*, které se hrály na scéně Národního divadla. Ve Vinohradském divadle zhlédly slečny Gabrielovy též Tylovu *Lesní pannu*, Vrchlického *Godivu* či *Deskový statek* od Václava Štecha. V divadle Uranie byly na *Princezně Pampelišce* od Jaroslava Kvapila, kterou hrála Eva Vrchlická. V Národním divadle viděly též klasické kusy, jako například William Shakespeare: *Sen noci svatojánské*, bratři Mrštníkové: *Maryša*, Emil Tréval: *Tiberius*. Jednou byly též v Národní divadle na baletu, v únoru 1908 se hrál balet Oskara Nedbala a Vítězslava Nováka *Z pohádky do pohádky*.

Herecký výkon a kvalitu zvoleného představení slečny Gabrielovy téměř vždy chválily, pokaždé bývaly dojaté a zážitky byly nezapomenutelné a krásné. Jen jednou nebyla Anna spokojená s představením, tehdy šlo o *Pařížanku*, kterou napsal Henry Becque : „[...]nechápu, jak se mohou takové kusy dávat!“<sup>331</sup> Sestry Gabrielovy oceňovaly také kostýmy herců : „[...]byla jsem s Ludmilkou a Evinkou ve Vinohradském divadle (v loži č.1 nalevo). Hrál se Klicperův *Oldřich a Božena ve prospěch s. Seifertové. Strouhal co Oldřich byl krásný. Obleky měli pěkné.*“<sup>332</sup> Nejvýše však hodnotily výkony své neteře Evy Vrchlické, po zhlédnutí *Princezny Pampelišky* si Anna poznamenala: „[...]líbila se nám velice, její zjev byl čarokrásný, v pravdě pohádkový. Bůh dej štěstí tomu drahému dítěti[...]“<sup>333</sup>

Oblíbenou zábavou na konce 19. století se staly návštěvy biografů. Film znamenal pro zábavu tolik, co objevení Ameriky pro ostatní svět. Nejdříve to byla jen mechanická hračka, pouťová atrakce, která se provozovala podobně jako muzeum kuriozit. K prvním, kteří u nás nezaváhali a vsadili na tento nový druh zábavy, patřili architekti Jan Kříženecký a Josef František Pokorný. Oba byli okouzleni vynálezem bratří Lumièrů a první filmy objednané z Francie se promítaly v bytě Pokorných při světle petrolejové lampy. Tento vynález

---

<sup>331</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 12.1.1915, s. 28, kart. III.

<sup>332</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 20.2.1908, s. 34, kart. III.

<sup>333</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 14.5.1908, s. 49, kart. III.

představili veřejnosti na Výstavě architektury a inženýrství v Praze v roce 1898. Zřídili zde pavilon Českého kinematografu, kde promítali filmy francouzské i vlastní.<sup>334</sup>

České obecenstvo si v podstavě vynutilo vznik původní domácí tvorby. K prvním legendárním filmům patřily: *Alarm staroměstských hasičů*, *Výjezd parní stříkačky k ohni*, *Cvičení kuželi Sokolů malostranských*, *Lepič plakátů*, *Žofínská plovárna*, *Švábovo Zmařené dostaveníčko* či *Taneční zábava*. První natočené snímky se posílaly firmě A. a L. Lumière do Lyonu k vyvolání a vytvoření diapozitivů. V Lyonu měly některé české filmy velký úspěch.<sup>335</sup>

První záznam, který se v denících Anny Gabrielové týká návštěvy biografu, pochází z 18. července 1914: „[...]byla jsem s Vášou v Lido-Bio v Havlíčkově ulici. Viděly jsme Hugovy Bídníky. Bylo to krásné. Trvalo to 2 ½ h. Byly poloviční ceny. Platily jsme po 50 halířích a viděly výborně.“<sup>336</sup> O pár dní později byla Anna s Věnceslavou opět v kině, tentokrát v Passage-Bio. Jelikož byly na odpoledním představení, platily jen 25 halířů, program byl bohatý: *Ptáčata-Údolím Tarny - Záhadný výstřel-Moric milencem*.<sup>337</sup> V květnu roku 1915 navštívily biograf na Smíchově, kde se hrál *Quo vadis*, lístek stál 25 halířů a slečny Gabrielovy byly náramně spokojené.<sup>338</sup>

Z Annina deníku, který mapuje období od 5. srpna 1929 do 1. února 1931, se dozvídáme, že Anna společně se sestrami omezila návštěvy divadel a chodila buď do biografů či na nejrůznější přednášky. V srpnu 1929 byly v biu Olympic ve Spálené ulici, promítalo se *Horské volání SOS* a *Sokolský slet v Plzni* z roku 1929. Vstupenka stála 5 Kč. V září téhož roku navštívily biograf Světozor, hrál se *Varhaník u Sv. Víta*, varhaníka ztvárnil Karel Hašler. Vstupenka byla za 6 Kč. O několik dní později byly v bio Adria, kde se hrála *Archa Noemova*.<sup>339</sup>

Návštěv divadel v letech 1929-1931, podle deníkových zápisů, podstatně ubylo. Napočítala jsem pouze dvě. Jednalo se o odpolední představení ve Stavovském divadle, tehdy hrála se veselohra *Velbloud uchem jehly* od

---

<sup>334</sup> P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů*, s. 230.

<sup>335</sup> Tamtéž, s. 231.

<sup>336</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 18.7.1914, s. 4, kart. III.

<sup>337</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 21.7.1914, s.4, kart. III.

<sup>338</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 22.5.1915, s. 59, kart. III.

<sup>339</sup> SOkA Klatovy, Deník Anny Gabrielové z let 1929-1931, zápisy z 13.8.1929, 5.9.1929, 12.9.1929, s. 3-15, kart. VIII 1c; viz. příloha č.11.

Františka Langerová. Vstupenky dostaly od slečny Dvořákové.<sup>340</sup> Druhým společně navštíveným kusem byla *Fidlovačka* Josefa Kajetána Tyla v Lucerně. Vstupenky stály 10 Kč.<sup>341</sup> Ochladnutí zájmu o divadlo mohla způsobit především vyšší cena vstupenek.

Sestry Gabrielovy byly členkami mnoha spolků, které pořádaly pro své členy různé přednášky, výlety a společenské akce. Anna byla členkou Spolku pěstounek, Ústředního spolku pro zájmy mateřských škol, byla též ve Spolku domovníků, v Ústředním spolku českých žen a všechny byly v Ženském klubu českém.<sup>342</sup> V roce 1937 se Anna stala členkou Sokola, byla též členkou společnosti Národního muzea v Praze a od roku 1927 byla členkou Československé národní demokracie. Marie Gabrielová byla dlouhá léta členkou společnosti Aloise Jiráska. Všem těmto spolkům a společnostem platily každoročně členské příspěvky. Zvláště v posledním deníku je mnoho záznamů o platbách nejrůznějším spolkům.

Mnoho akcí a přednášek se konalo v Obecním domě. Například v červnu 1914 se zde uskutečnila oslava šedesátých narozenin Renaty Tyršové, sestry akci navštívily a vzbudila u nich příznivý ohlas.<sup>343</sup> Všechny tři se také účastnily historického koncertu v Rudolfinu, který byl věnován památce Husově.<sup>344</sup> Chodily i na výstavy, účastnily se výstavy starožitností v Kounicově paláci v Panské ulici, kterou v roce 1915 pořádal Svaz českých ženských spolků. Vstupenka stála 30kr.<sup>345</sup> V roce 1929 slečny Gabrielovy též využily příležitosti a byly se podívat na českých korunovačních klenotech.

---

<sup>340</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1929-1931, zápis ze dne 27.1.1930, s. 65, kart. VIII 1c.

<sup>341</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1929-1931, zápis ze dne 1.2.1931, s. 165, kart. VIII 1c.

<sup>342</sup> Ženský klub český vznikl 7.1.1904. V době svého vzniku měl v době svého vzniku asi 500 řádných členek převážně z Prahy, jeho první předsedkyní byla vážená herečka Národního divadla Otýlie Sklenářová-Malá (1844-1912). Vedle posezení nad kávou či čajem mohly jeho návštěvnice vyučít knihovnu a čítárnu. V jeho prostorech se konaly přednášky, koncerty i vzdělávací kurzy, které ženy většinou zajišťovaly svými vlastními silami. Ženský klub chtěl ve svých řadách spojit ženy různých zájmů i politické orientace, ženy zaměstnané i v domácnosti. P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Zábava a roztlčení českých žen v 19. a počátkem 20. století*, Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě druhé poloviny 19. století, Praha 2007, s. 317-347.

<sup>343</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis z 26.6.1914, s. 1, kart. III.

<sup>344</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 30.5.1915, s. 39, kart. III.

<sup>345</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 21.4.1915, s. 34, kart. III.

Vstupenka stála 5 Kč a účast byla obrovská.<sup>346</sup> Anna se účastnila oslavy stých narozenin Karolíny Světlé 13. února 1930. Vstupenka stála 13,50 Kč.<sup>347</sup>

S přibývajícím věkem se u sester Gabrielových začaly objevovat aktivity typické pro stárnoucí dámy. Často chodily na procházky na Olšanské hřbitovy, navštěvovaly evangelické bohoslužby a mnoho času trávily u lékařů.

---

<sup>346</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1929-1931, zápis ze dne 25.9.1929, s. 17, kart. VIII 1c.

<sup>347</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1929-1931, zápis ze dne 13.2.1930, s. 71, kart. VIII 1c.

## 7. SESTRY GABRIELOVY A ZDRAVÍ

Tuto kapitolu jsem se do své práce rozhodla zařadit poté, co jsem při studiu korespondence a především deníků sester Gabrielových, konkrétně tedy Anny, narážela neustále na zápisy, které se týkaly různých neduhů a chorob všech slečen Gabrielových.

Starost o zdraví dětí zajisté pramení v jejich raném dětství. Jak jsem již uvedla v předcházejících kapitolách, otec Josef Ambrož Gabriel byl jediným dítětem, které se dožilo dospělého věku, z celkem jedenácti dětí, jež měl jeho otec s oběma manželkami. Rovněž Gabrielovi měli děti šest, z nichž dvě zemřely ve věku tří let. V dopisech z mladších let se objevovaly obavy o zdraví dětí a neklid z prodělávaných nemocí. Péči o nemocné děti Gabrielových projevila jak Sofie Podlipská, tak také její manžel MUDr. Josef Podlipský, který psal své sestře: *„Jsou to strašlivé nemoci! Spála, která Vencinku schvátila, a záškrť, který malého Pepička zahubil. Jsou to nemoci, které nejpravějších dětí neušetří. Když jest dítě neduživé od narození, tu ovšem musí býti rodiče připraveni na všechno, ale takové dvě rány, které už Tě a švagra potkaly, jsou ohromné a nevím ani, jak bych je nesl, kdyby mě měly potkati[...]“*<sup>348</sup>

Obavám a strachu rodičů z nemocí svých dětí se nemůžeme divit. Téma kojenecké úmrtnosti ve své studii zpracovala Alena Šubrtová a na základě zkoumání údajů z matrik jedenácti pražských farních okrsků z let 1785-1815 konstatovala, že nejvíce dětí umíralo těsně po porodu a v prvních dnech života. Z matričních zápisů je rovněž možné vyčíst příčinu úmrtí. Nejčastějším důvodem smrti kojence v Praze byly křeče, na které připadalo 60% všech úmrtí. Dále velký počet dětí umíral na psotník, úbytě, černý kašel a infekční průjmy.<sup>349</sup>

Velkým strašákem zůstávaly dlouho také nakažlivé choroby, především pravé neštovice. Neštovice hubily děti i dospělé; české země postihly hlavně v letech 1794-1799 a 1801. Úmrtnost byla vysoká, pohybovala se mezi 15-

---

<sup>348</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis MUDr. Josefa Podlipského sestře Marii Gabrielové ze dne 29.10.1865, kart.II.

<sup>349</sup> A. ŠUBRTOVÁ, *Kojenecká úmrtnost v Praze na přelomu 18. a 19. století*, Statistika a demografie 9, 1972, s. 133-163.

40%.<sup>350</sup> Proti černým neštovicím se od posledních desetiletí 18. století ojediněle praktikovalo očkování. Jeho průkopnicí byla Mary Wortleyová-Montaguová, manželka anglického vyslance v Cařihradě.<sup>351</sup> V českém prostředí existuje první doklad o variolizaci<sup>352</sup> z počátku dubna 1773.<sup>353</sup> Na počátku 18. století dochází k cílené propagaci, do níž se zapojují též duchovní. Od třicátých let 19. století absolvovaly očkování více než čtvrtina všech narozených dětí. Později se dokonce objevují jakési „očkovací průkazy“. Očkování mělo i své odpůrce, mezi něž patřili i někteří lékaři, jednalo se například o profesora pražské lékařské fakulty Josefa Thomayera.<sup>354</sup> Důvodem nedůvěry bylo především nedbalé očkování slabou vakcínou, kterou si lékaři často množili sami.

V letech 1872-1873 vypukla v českých zemích epidemie neštovic. Starosti s nemocnými dětmi prožívala také Podlipská: „[...]Asi 13. prosince rozsemohl se mi můj Prokop na neštovice. Dostal je na nejvyšším stupni. Tři dny byl téměř bez sebe, nemoha se ani zdvihnout, aby pil nebo užíval. Marně bych Ti mou útrapu a můj strach popisovala[...]Bohudíky, uzdravil se mi. Ležel pět neděl. Vypadal, že bych ho byla ani já sama nepoznala. Bylo to přehrozné. Čtrnácte dní na to ulehla i moje Ludmilka. Jemu bylo ještě velmi zle. Znova ty strachy. Ludmilka však odbyla to trochu lehčeji. Byla dřív hotová a ani nebezpečí nebylo tak veliké[...]S ní zároveň se rozestonala moje sestra, také na neštovice[...]Ale zaplať pán Bůh vše dopadlo dobře. Všichni jsou zdrávi[...]“<sup>355</sup> Na konci 19. století byl zřízen státní ústav pro výrobu očkovací látky, což umožňovalo přísnější dohled nad očkováním, docházelo k revakcinaci školních dětí, jež vedla k rychlému poklesu počtu onemocnění. V deníku Anny Gabrielové z let 1898-1899 jsem objevila poznámku, která svědčí o tom, že se na očkování dohlíželo i v mateřských školách: „Dne

---

<sup>350</sup> P. SVOBODNÝ- L. HLAVÁČOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004, s. 91.

<sup>351</sup> M. LENDEROVÁ- K. RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha 2006, s. 275.

<sup>352</sup> Variolizace spočívala v přenosu nepatrného množství obsahu neštovice z nemocného na zdravého člověka. Tento způsob nebyl však příliš bezpečný, někdy totiž došlo k přenesení nejen neštovic, ale i tuberkulózy nebo syfilis. Novou, bezpečnou metodou byla na konci 18. století vakcinace, kterou objevil anglický lékař Edward Jenner a která byla založena na přenosu kravských neštovic na zdravého jedince.

<sup>353</sup> Tehdy ji podstoupili synové Jana Nepomuka ze Schwarzenbergu; Josef, Jan Nepomuk a Karel. M. LENDEROVÁ- K. RÝDL, *Radostné dětství?*, s. 276.

<sup>354</sup> Josef Thomayer (1853-1927), lékař, básník, přítel a obdivovatel Jaroslava Vrchlického.

<sup>355</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské švagrové Marii Gabrielové z Prahy ze dne 18.3.1873, kart. II.



16.6.1899 dala jsem třem neočkovaným dětem, Bittnerovi, Plavci a Hylarymu pro rodiče písemné upozornění, aby dali očkovati své děti.<sup>356</sup> Povinné očkování proti neštovicím po dovršení prvního, sedmého a čtrnáctého roku dítěte bylo však zákonem nařízeno až v roce 1919.<sup>357</sup> Sestry Gabrielovy se nechaly proti neštovicím očkovat na jaře roku 1915 při jedné ze svých pravidelných návštěv u doktora Janoty.<sup>358</sup>

Další chorobou, která si vybírala daň po celé 19. století také na dětech, byla cholera. Obyvatele Evropy sice přestal na počátku 18. století strašit mor, ale špatné hygienické podmínky zůstávaly dál, a proto se proti choleře nedalo příliš bojovat. Epidemie cholery zasáhla Čechy v 19. století hned několikrát. Zhruba 20% všech úmrtí připadlo na děti do deseti let. Poslední velká epidemie cholery řádila v letech 1872-1873.<sup>359</sup>

Velmi zákeřnou dětskou nemocí, s kterou si do roku 1894 nevěděli lékaři rady, byl záškrť. V tomto roce bylo objeveno Behringovo antidifterické sérum. Očkování proti záškrťu se ve srovnání s vakcinací prosazovalo snadněji, poprvé bylo provedeno v roce 1912.<sup>360</sup>

Ještě na začátku minulého století patřila kojenecká úmrtnost v českých zemích k nejvyšším v Evropě.<sup>361</sup> Mohu tedy prohlásit, že až do konce 19. století téměř neexistovala rodina, ve které by rodiče, sourozenci a příbuzní neoplakávali alespoň jedno dítě. Složitou situaci spojenou s dětskou úmrtností se dařilo zlepšovat jen pozvolna. K jejímu postupnému snížení přispěl celkový pokrok v péči o dítě, pokrok v hygieně a především zrození moderní pediatrie.

Když dívky odrostly dětským střevicům a vydaly se do světa za vzděláním a potom též za prací, dostávaly od matky či od sester rady prostřednictvím dopisů. Matka se každou zimu obávala, aby se dívky nenastydly, a nabádala je k nošení teplého oblečení. V každém dopisu se děvčat ptala na zdraví a při delší odmlce mezi dopisy se obávala vážné nemoci.

V osmdesátých letech se u dívek začaly objevovat nemoci, které je sužovaly po celý život. Šlo se především o nechutenství, celkovou únavu a slabost.

---

<sup>356</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1898-1899, zápis ze dne 16.6.1899, s. 43, kart. III.

<sup>357</sup> M. LENDEROVÁ- K. RÝDL, *Radostné dětství?*, s. 277.

<sup>358</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové, Deník z let 1914-1915, zápis ze dne 27.4.1915, s. 43, kart. III.

<sup>359</sup> M. LENDEROVÁ- K. RÝDL, *Radostné dětství?*, s. 277-278.

<sup>360</sup> Tamtéž, s. 278.

<sup>361</sup> *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996, s. 245-250.

Problémy s nechutenstvím se objevily nejprve u Anny, a to už v létě roku 1888. Rady, jak proti této nemoci bojovat, posílala Sofie Podlipská: „[...]Tak pokračuj na dobré cestě ku Tvému úplnému zotavení a nezapomeň jísti. Slečna Perwolfová odporučuje Ti plzeňské pivo to že prý povzbudí velmi chuť k jídlu a prosím Tě značně, abys ho zkusila pít. Slyším o velmi dobrých účincích jeho. Náš tatínek ho také velmi odporučoval[...]“<sup>362</sup> Na podzim roku 1893 psala Věnceslava sestřám o podobných obtížích: „Díky Bohu již daří se mi lépe. Pijí pivo a vše mi chutná. Slabost úplně zmizela. Dnes jsem zkusila sílu svých pedálů, šla jsem procházkou do Ďáblic. Cesta ta ku podivu mne nezmohla[...]“<sup>363</sup>

V deníku, který si Anna Gabrielová vedla od 27. června 1900 do 30. března 1901, se dochoval popis, průběh a vyúčtování choroby, která Annu více než půl roku sužovala. Problémy spojené se zažíváním dovedly Annu do ordinace doktora Janoty. Během srpna 1900 byla v jeho ordinaci celkem osmkrát, jednou z toho dokonce na elektrisování. Dne 30. srpna napsal pan doktor Anně doporučení na čtrnáct dní dovolené. V lékařské zprávě uvedl doktora Janoty<sup>364</sup>, že dotyčná trpí žaludečním katarom a celkovou slabostí. Anna za ordinaci zaplatila 7zł. a následující den si podala žádost o čtrnáctidenní dovolenou na základě lékařské zprávy.<sup>365</sup> Již 18. září navštívila Anna opět ordinaci doktora Janoty, ten jí tentokrát napsal lékařskou zprávu na šest neděl dovolené. Za ordinaci zaplatila 1zł. a pan doktor jí doporučil na její obtíže užívat dvoudenní kefir. Anna si tedy předplatila deset lahví dvoudenního kefiru, zaplatila za ně 3zł. 50kr. a 23. září zahájila léčebnou kúru.<sup>366</sup> Dne 29. září však znovu vyhledala ordinaci doktora Janoty, který jí tentokrát předepsal prášky pro utišení nervů a dále doporučit pití kefirů. Pacientka si tedy objednala dalších 10 ½ lahví dvoudenního kefiru. Jak prozrazuje deník, Anna pokračovala v pití kefiru celý říjen. Na konci října byla znovu v ordinaci doktora Janoty, který jí napsal novou lékařskou zprávu, v níž navrhuje ještě dva měsíce dovolené

---

<sup>362</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis Sofie Podlipské neteři Anně Gabrielové z Veltrus ze dne 18.7.1888, kart.II.

<sup>363</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis Věnceslavy Gabrielové sestřám Anně a Marii Gabrielovým z Velkých Čakovic ze dne 7.11.1893, kart. VIII 1b 87.

<sup>364</sup> MUDr. Otakar Janota, narozen 1868 v Praze, český lékař, byl též vrchním zdravotním radou v Praze.

<sup>365</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis ze dne 30.8.1900, s. 16-18, kart. III.

<sup>366</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové, zápis ze dne 18.9.1900, s. 22-23, kart. III.

k úplnému zotavení pacientky. Následujícího dne byla s touto žádostí u pana náměstka, který dotyčné udělil požadovanou dovolenou.<sup>367</sup> V pití kefiru pokračovala Anna až do začátku listopadu, kdy opět navštívila ordinaci doktora Janoty a ten jí navrhl, aby zatím s kefirovou kúrou přestala, a předepsal jí pilulky. Za ordinaci zaplatila 1zl. Dne 13. listopadu pila Anna poslední láhev kefiru, celkem jich bylo 51 a za všechny kefir zaplatila 18zl. 2kr. Během prosince byla v ordinaci doktora Janoty ještě dvakrát. Doktor jí předepsal železité kapky za 57kr. a podruhé pilulky opět za 57kr. Nemoc zdá se byla překonána, 30. prosince byla Anna oznámit panu inspektorovi Kürstovi, že 1. ledna 1901 opět nastoupí do služby. V ordinaci doktora Janoty byla až 16. ledna, lékař jí předepsal arsenové pilulky. V únoru začala užívat kapky na kašel a v březnu kapky pro utišení srdce a dále arsenové pilulky za 68kr. Na konci tohoto deníku se nachází jakási celková cenová bilance Anniny choroby. Za svou nemoc, která trvala od srpna 1900 do března 1901, zaplatila celkem 41zl. a 17kr a jako výpomoc v nemoci obdržela 25zl.<sup>368</sup>

V tomto deníku se objevují kromě popisu choroby pisatelky také zápisy o nemoci sester. Věnceslavě předepsal pan doktor Janota mazání za 29kr. a poté také arsenové pilulky za 67kr. Pravděpodobně si stěžovala na bolesti hlavy. Marie navštěvovala doktora Chudobu.<sup>369</sup> Toho též vyhledala 16. března 1901, když se na prsu vytvořila zatvrdlina. Lékař jí předepsal mastičku, radil mazat dvakrát denně, nosit prs podvázaný a v životu nenosit kostice. O několik dní později shledal doktor Chudoba, že je zatvrdlina menší, a doporučil pokračovat v léčbě. Posledního března usoudil lékař, že prsní zatvrdlina ustupuje, ale nařídil další užívání mastičky a předepsal arsenové kapky, které měly být užívány třikrát denně po šesti kapkách.<sup>370</sup>

Dalším důležitým údajem, který se v denících Anny Gabrielové objevuje, jsou údaje o hmotnosti. „2/10 1900 byla jsem s Marinou ve Stromovce. Byl krásný den, nikoliv podzimní-letní srpnový. Tam jsme se vážily: Marina vážil

---

<sup>367</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis ze dne 29.10.1900 a opis lékařské zprávy z téhož dne, s. 26-37, kart. III

<sup>368</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis „Co stojí moje nemoc“ bez datace, s. 87-89, kart. III.

<sup>369</sup> MUDr. Karel Chudoba (1848-1917), doktorát z medicíny získal v roce 1873. Byl rovněž literárně činný, překládal z maloruštiny, norštiny, angličtiny a francouzštiny. V roce 1895 byl zvolen do sboru obecných starších hlavního města Prahy.

<sup>370</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis ze dnů 16.-30.3.1901, s. 83-84, kart. III.

60  $\frac{3}{4}$  kilo, já vážila 55 kilo. Předtím letos na výstavišti, nevím, bylo-li to v sokolském dni 22. července nebo dříve, vážila jsem 59 kilo a naše Váša 63 kilo.“<sup>371</sup> Pokles Anniny váhy mohl být způsoben její dlouho nemocí. Příští údaj o vážení pochází z počátku prosince téhož roku: „[...]vážily jsme se s Vášou na trhu mikulášském. Váša váží 66 kilo a já 59 kilo. Měly jsme ovšem zimní (podtrhla A. G.) kabáty.“<sup>372</sup> Údaje, které se týkaly hmotnosti, se nacházely rovněž v Anniných denících z pozdějších let. V deníku z doby 23. listopadu 1907 až 22. září 1908 si Anna poznamenala, že se na jaře 1908 s Věnceslavou vážily v Královské oboře. Venda vážila 68  $\frac{1}{2}$  kilo a Anna 63 kilo. Když se potom vážily v září téhož roku, měla Věnceslava 64  $\frac{1}{2}$  kilo a Anna 61 kilo.<sup>373</sup> Poslední deníkový záznam, který se týká hmotnosti sester Gabrielových, se nachází v deníku z doby 20. června 1914 až 6. února 1915. „V červenci 1914 vážily jsme se s Vášou v Královské Oboře. Já vážila 60 kilo 20 deka a Váša 74 kilo.“<sup>374</sup> Hmotnost Anny dokládá, že si svou dívčí váhu udržela téměř po celý život. Při jedné návštěvě u doktora Janoty si také stěžovala, že málo jí a je velmi hubená. Lékař jí na tyto obtíže předepsal Gastrocin a kapky pro chuť k jídlu.<sup>375</sup>

V prosinci roku 1907 navštívila Marie ordinaci doktora Chudoby, stěžovala si na bolesti u srdce, na prsou a v břiše. Doktor ji proklepal a shledal srdce úplně zdravé. Bolesti byly neurologického a revmatického původu.<sup>376</sup> V lednu 1908 byla u doktora Janoty Anna a nechala si prohlédnout uši. Pravé ucho bylo zdravé a zvonění v něm bylo nejspíš nervového původu. Levé ucho se však nedalo již léčit a lékař doporučoval čistiti vatou. V březnu 1908 přestála Věnceslava zápal plic, doktor Janota byl dokonce přivolán k nemocné domů. V lékařské zprávě konstatoval neuralgii trojklaného nervu, katar průdušek a celkovou slabost. Lékař předepsal klid na lůžku, arsenové pilulky. Při další návštěvě radil doktor nepít pivo a víno, naopak doporučoval pít malé množství malaga. Za ordinaci a návštěvy zaplatila Věnceslava 4zl.<sup>377</sup>

---

<sup>371</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis ze dne 2.10.1900, s. 24, kart. III.

<sup>372</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis ze dne 13.12.1900, s. 55, kart. III.

<sup>373</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápisy ze dnů 16.4.1908 a 20.9.1908, s. 56 a s. 85, kart. III.

<sup>374</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis z července 1914, s. 5., kart. III.

<sup>375</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 13.1.1915, s. 22, kart. III.

<sup>376</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 3.12.1907, s. 6, kart. III.

<sup>377</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápisy ze dnů 8.3 až 23.3.1908, s. 40-46, kart. III.

Ostatní nemoci, které sestry Gabrielovy prodělaly, nebyly příliš vážné a měly obdobný charakter nebo se pravidelně vracely. Nejčastěji si stěžovaly na bolesti hlavy, průjem, bolesti v zádech, nechutenství, nespavost, nucení ke zvracení a podrážděnost. Všechny tyto choroby byly podle deníků léčeny obdobně. Na problémy se zažíváním doporučoval doktor Janota netučnou dietu, kapky pro povzbuzení chuti k jídlu a obklady na žaludek z žitné kořalky. Na bolesti hlavy a nespavost předepisoval arsenové pilulky, studené koupele, pobyt na čerstvém vzduchu a později též léky nerval, bremural a veronal.<sup>378</sup> Je tedy možné, že nechutenství, kterým dlouhá léta slečny Gabrielovy trpěly, mohlo být způsobeno tímto lékem na nespavost. Na druhé straně je pravda, že stejným neduhem trpěly už před objevením přípravku.

Jak se zvyšoval věk dotyčných žen, rostla také četnost návštěv lékařů. V deníku, který zachycuje období 5.8.1929 až 1.2.1931, popisuje Anna nemoci své i svých sester. Nemoci byly však srovnatelné s předchozím obdobím a odpovídají i věku sester, kterým všem bylo více než sedmdesát let. Stěžovaly si především na bolesti hlavy, kloubů, závratě, vysoký tlak a bolesti břicha.<sup>379</sup> Z deníku se také dozvídáme, že už Marie přestala chodit k doktorovi Chudobovi, ale společně se sestrami navštěvovala doktora Janotu.

Z deníků se dá rovněž vyčíst, že sestry Gabrielovy navštěvovaly také zubního lékaře doktora Jesenského.<sup>380</sup> Nebylo to sice tak časté, jako návštěvy praktických lékařů, a nemám informace o všech sestřích, ale Věnceslava chodila, podle zápisů své sestry Anny, na prohlídky pravidelně. Doktor Jesenský jí odstraňoval zubní kámen. Za prohlídku Věnceslava platila 2zl.<sup>381</sup> Doktora Jesenského navštěvovala také Anna, v deníku z roku 1914-1915 jsem

---

<sup>378</sup> Veronal patří do skupiny barbiturátů, které byly objeveny v roce 1863. V roce 1903 byl představen první barbiturát pro lékařské účely, Barbital. Pod názvem Veronal se tento barbiturát podával při léčbě nespavosti. Barbituráty mají mnoho vedlejších účinků, mohou způsobit poruchy paměti, deprese, nechutenství, alergie a náchylnost k zánětům dýchacích cest. Později byla prokázána též vysoká fyzická, ale také psychická návykovost na tento prostředek. Uvedené medikamenty se hojně užívaly pro léčbu nespavosti až do poloviny minulého století.

<sup>379</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1929-1931, kart. VIII 2a.

<sup>380</sup> MUDr. Jan Jesenský(1870-1947), český lékař, od roku 1919 profesor zubního lékařství na Univerzitě Karlově v Praze.

<sup>381</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 21.4.1908, s. 56-57, kart.III.

se dozvěděla, že mu jednorázově zaplatila 35zl. za celkem šest návštěv. Mohu tedy předpokládat, že jí doktor prováděl složitější zákrok.<sup>382</sup>

Je velmi zajímavé, jak zcela bez ostychu popisuje Anna sestřiny, ale i své intimní problémy. Zvláštní také je, že jsem při četbě všech deníků nenarazila na jediný zápis, který by vypovídal o ženských obtížích či návštěvě gynekologa. Jen v jednom dopise, který psala matka dceři Věnceslavě, jsem narazila na poznámku, která se týkala pravidelnosti menstruace: „[...] *Jest-li pak máš každý měsíc Tvůj čas? Podotkni to několika slovy, až budeš Anince psát* [...]“<sup>383</sup> Absence podobných informací může znamenat, že buď sestry Gabrielovy tento typ lékařů nenavštěvovaly, nebo, a to je pravděpodobnější, tento druh lékařských vyšetření skutečně spadal do intimní sféry. Zřejmě to také souviselo s faktem, že bulku na prsu či problémy se stolicí mohl řešit lékař praktický, s ženskými potížemi musely vyhledat specialistu. Jistou roli zde hrál také ostych.

V ženských chorobách se lékařská věda dlouho nevyznala. Lékaři při ženských potížích určovali převážně jedinou diagnózu, „zánět dělohy“, pod níž se vešlo téměř všechno. Léčilo se klidem, sedací lázní, či mokkými zábalý na noc. Teprve roku 1874 mohly české dívky najít základní poučení o gynekologických potížích v publikaci lékaře Viléma Šela *Domáci lékař*. Snažil se rovněž přesvědčit čtenářky o nezbytnosti intimní hygieny, což bylo velmi obtížné. Ženy dlouho používaly pracích vložek vyrobených podomácku, teprve po první světové válce se objevily průmyslově vyráběné vložky na jedno použití. Vyráběly se z materiálu, který zbyl u dodavatelů specializujících se v době války na obvazový materiál pro vojenské lazarety. Naději na zlepšení zdravotního stavu žen přinesl nejen pokrok v medicíně a nástup první generace žen lékařek, ale do značné míry pokrok v tělesné hygieně.<sup>384</sup>

S tělesnou hygienou souvisí rovněž péče o vzhled. V jednom z Anniných deníků jsem narazila na několik receptů, jak si podomácku vyrobit některé zkrášlující přípravky. Jde především o recept na přípravu mýdlové vody k mytí vlasů. K tomu bylo potřeba: „*5 deka černého mýdla, 2 deka boranu, 500 gramů levandulové vody. Dáme to pak do láhve a dobře uzátujeme. Udrží se dosti*

---

<sup>382</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 17.9.1914, s. 11, kart.III.

<sup>383</sup> Tamtéž, Dopis matky Marie Gabrielové dceři Věnceslavě z Bechyně dne 20.12.1877, kart.II

<sup>384</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, s. 129-132.

*dlouho. Na jedno umytí potřebuje se půl sklenice tohoto roztoku, jímž vlasy a hlavu potřeme, uschnouti necháme a pak rozčešeme, při čemž vlasy čechráme. Lada 1/11 1900. Materialista, který nám tu vodu dělal, pravil, že stačí kávová lžička ku jednomu umytí.*<sup>385</sup> Mytí, česání a kartáčování vlasů bylo ještě v polovině 19. století věcí téměř nevídanou. Móda dlouhých vlasů složitě zapletených do drdolů a uzlů hygieně příliš nepřála. Ženy si vlasy nemyly především ze strachu z nachlazení. Mnohé se též domnívaly, že oděr jejich vlasů zneklidňuje a přitahuje muže. Mytí vlasů, stejně jako častější koupaní prosazoval kolem poloviny 19. století průkopník zdravotnictví v Čechách Filip Stanislav Kodým. V roce 1853 vydal spis *Zdravověda čili Nejlepší způsob, jakby člověk svého života ve zdraví a vesele užití a dlouhého věku dosáhnouti mohl.*<sup>386</sup>

Další recept, který se v deníku nachází, se nazývá proti červenému nosu. Doporučuje natírat nos chthylovým mýdlem. Nos se večer natřel a ráno umyl. Tuto radu si Anna opsala z časopisu *Naše domácnost* ze dne 26. září 1900, stejně jako návod proti vyklání zubů. Nejlepším způsobem, jak tomuto zabránit, je vyplachování odvarem přesličkovým.

Poslední recept na přípravu zkrášlovadla, který se v deníku nachází, se jmenuje: *„Laciná voňavka. Glycerin pohlcuje rychle vůni květů a je mazadlem nejen zcela neškodným, nýbrž na kůži a vlas má účinky velmi dobré. Dejme tedy do přiměřené nádoby glycerin a ponořme do něho vonné květy: fialkové, rezedové, listy růžové atd. Za tři týdny listy z glycerinu odstraníme a máme výbornou voňavku. K účelu tomu lze s dobrým výsledkem užívat 10 procentního roztoku tj. na 1 díl glycerínu přidáme 10 dílů vody, květy v tekutině pak tři neděle máčíme a voňavku uzavřenou v láhvích k dalšímu upotřebení uschováme.*“ Rovněž tento návod byl opsán z časopisu *Naše domácnost* ze dne 26. září 1900.<sup>387</sup>

O tom, že sestry Gabrielovy opravdu dbaly o svůj vzhled, svědčí také účet za kartáček na zuby, hřebínek a žínku objevený v deníkových záznamech.

---

<sup>385</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis bez datace, s. 43, kart. III.

<sup>386</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 136.

<sup>387</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis bez datace, s. 44-45, kart. III.

Celkem tyto věci stály 70kr.<sup>388</sup> Podobné informace jsem našla také v korespondenci.

V Čechách se zkrášlující kosmetika a líčení prosadilo ve větší míře až na samotném závěru 19. století. I přes masivní reklamu v tisku se mezi veřejností dlouho udržovala představa, že líčení škodí pleti. Proti používání líčidel brojila i lékařská věda. Avšak když se nedílnou součástí ženských časopisů začaly stávat také rubriky, které nabádaly čtenářky k péči o vlasy, pleť či postavu, stalo se téměř povinností moderní a informované ženy o sebe dbát.<sup>389</sup>

V jednom z deníků jsem také narazila na několik téměř „babských“ receptů proti některým neduhům. Rada první se týká plicních neduhů a kašle. Návod radí svařit jelení jazyk(rostlina) do žejdlíku a celý den popíjet jako čaj. Následující poučení zní velice zajímavě a vztahuje se k žaludečním bolestem: „*Polknout denně kousek kafru(podtrhla A.G.) velikosti zrnka hrachu, zapít koňakem neb něčím podobným.*“ Další rada ulevuje od bolesti zad. Od bolení odpomůže pryskyřice natřená na tenké plátno a přikládána na bolestivé místo.<sup>390</sup>

Pozoruhodný je také recept proti škrkavkám: „*Podává se dětkům z rána na lačný žaludek očištěná syrová mrkev, kyselé zelí, okurky a ovoce. To jsou pokrmy, které i tasemnice nemilují. Za to ale si libují ve stravě kašovitě, ale nejprotivnější jsou jim jádra slunečnic a kokosové mléko. Před kterým prý nejraději i tasemnice uteče. Ano i studená voda v malých (podtrhla A.G.), ale pravidelných dávkách účinkuje proti škrkavkám.*“ Rovněž poslední návod, který jsem v deníku objevila, je poučný a léty prověřený. Jedná se o: „*Výtečný prostředek domácí proti prudkému zánětu střev a průjmu jest ušlehaný buď čistý bílek neb s přísadou cukru. Bílek kryje zánět žaludku a střev a mírní bolest. Tak, nejvýše tři bílky čerstvě ušlehané stačí po celý den. V tomto případě bílek nejen co lék, ale i zároveň, co lehce stravitelný pokrm pacientovi poslouží.*“<sup>391</sup>

Když jsem poprvé nahlédla do deníků Anny Gabrielové, chtělo se mi prohlásit, že jediná závažná choroba, kterou ovšem trpěly všechny tři sestry,

---

<sup>388</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis ze dne 7.12.1900, s. 47, kart. III.

<sup>389</sup> M. LENDEROVÁ, *K hřichu*, s. 144.

<sup>390</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis bez datace, s. 21, kart. III.

<sup>391</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápis bez datace, s. 46-47, kart. III.



byla hypochondrie. Čím víc jsem se však do deníkových záznamů začínala, tím více mi docházelo, že většina jejich nemocí byla spíše psychického rázu. Od mládí byly vystaveny silnému psychickému tlaku, který pramenil z nedostatku peněz. Situace se ještě zhoršila po otcově sebevraždě. Neustálý stres se stal součástí jejich života. Zdá se mi, že právě odtud pocházely neustále bolesti hlavy, poruchy spánku a problémy se zažíváním. Náhlé zhoršení zdravotního stavu lze pozorovat po smrti matky v roce 1883.<sup>392</sup> Obdobná situace se zřejmě opakovala, když 27. dubna 1888 zemřel jejich jediný, milovaný bratr Josef na tuberkulózu.<sup>393</sup> Po této tragické události byly na sebe sestry Gabrielovy daleko opatrnější, každý příznak nemoci se snažily vyléčit samy, jak dokládají přiložené recepty, a při sebemenším náznaku zhoršení zdravotního stavu vyhledaly lékaře. Mohly též po otci zdědit melancholii, trudnomyslnost a sklony k depresím. Všechny tři těžce snášely začátek první světové války, nejhůře však Věnceslava, u které doktor Janota léčil nervosu.<sup>394</sup> Psychické problémy však vyvrcholily v roce 1937 u Anny, když se rozhodla spáchat sebevraždu, a dokonce sestřám nechala dopis na rozloučenou.<sup>395</sup> K činu však nedošlo a všechny tři sestry dožily v domově důchodců v Krči.<sup>396</sup> Přes vážné i malicherné nemoci a choroby, bolístky, či hluboké duševní šrámy se slečny Gabrielovy dožily požehnaného věku. Marie zemřela ve věku 88 let, Anna 85 let a Věnceslava 84 let.

---

<sup>392</sup> Viz výše.

<sup>393</sup> Josef Podlipský (1868-1888), studoval v letech 1882-1886 Učitel'ský ústav v Soběslavi. Poslední měsíce svého života trávil u Věnceslavy ve Velkých Čakovcích.

<sup>394</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 24.12.1914, s. 16-19, kart. III.

<sup>395</sup> Viz příloha č. 14.

<sup>396</sup> Viz příloha č. 15.

## 8. SESTRY GABRIELOVY A MÓDA

Dějiny ženského odívání jsou neodmyslitelně spojeny s dějinami sukní. Po dlouhá staletí vytvářela žena společně se sukní nerozlučitelnou dvojici. Nejen v češtině se občas užívá slova „*sukně*“, jako synonyma ke slovu „*žena*“. Například v italštině je podobnost obou slov značná; žena = *la donna*, sukně = *la gonna*. V průběhu 19. a 20. století sukně zaznamenala neuvěřitelné množství proměn. Nosila se sukně úzká, široká, krinolína, sukně s vlečkou, až do první světové války bez výjimky dlouhá, která odhalovala maximálně kotníky.<sup>397</sup> Po první světové přišla doba zkracování a za několik málo desetiletí se sukně proměnila téměř k nepoznání.

Oděv neplnil jen funkci zakrytí těla před nepřízní počasí. Oblečení bylo ukazatelem příslušnosti k sociální či profesní vrstvě, projevem politických sympatií, fungovalo jako prostředek sociální komunikace a rovněž vyjadřovalo dobový ideál krásy. Móda byla vždy výnosným obchodním artiklem, objevovala se v inzercích, cenících a stala se předmětem reklamy. Charakter oblečení určovala i úroveň technických znalostí a způsob jeho výroby. Z technických znalostí vycházel materiál, střih i ozdoby.<sup>398</sup>

Měšťanky bývaly v oblékání tradičně zdrženlivější než šlechtičny, což bylo dáno nejen menším množstvím finančních prostředků, ale především jinou mentalitou; česká měšťka byla vždy skromnější, obrácená více k rodině a náboženství. V 19. století se tyto stereotypy začaly pozvolna bořit a rovněž v měšťanském prostředí byla hezkému a nákladnému oblečení věnována náležitá pozornost. Až do poloviny 19. století se móda pravidelně obměňovala vždy po uplynutí deseti let. Na rychlejší střídání módních trendů nebyla společnost dost bohatá, chyběla početnější klientela, která by módní novinky kupovala.<sup>399</sup>

V letech 1848-1870 vládlo světu dámské módy druhé rokoko. Dámská móda tohoto období byla náročná a rozmarná. Jejím nejvýraznějším znakem bylo znovuobjevení krinolíny, která v padesátých letech 19. století měla tvar mohutné polokoule vytvořené z drátů, rákosu či velrybích kostic. Její rozměry

---

<sup>397</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 151.

<sup>398</sup> Tamtéž, s. 152.

<sup>399</sup> Tamtéž, s. 156-157.

byly násobeny několika spodnicemi, ušitými z látky protkané koňskými zíněmi. Šíře sukně kontrastovala se štíhlým pasem, který byl zdůrazněn hlubokými špičkami přiléhavého živůtku vyztuženého kosticemi. Po roce 1865 se nosily sukně s volným přídavným šůskem, který se připevňoval páskem v pase a předznamenal „*honzíka*“.<sup>400</sup>

Rovněž matka sester Gabrielových chtěla, aby se dívky oblékaly podle tehdejší módy.<sup>401</sup> Kupovala nebo si nechávala přivážet pouze nejlevnější kousky oblečení, které potom unosily všechny členky domácnosti a ještě mnohokrát se přešívaly: „*Z té krinolíny obroučky vyvlíkni, sviň je, a vezmi, jakož i krinolínu s sebou, neb Ti z ní ušiji pořádnou sukni.*“<sup>402</sup> Oblečení sester Gabrielových bylo sice prosté, ale vždy čisté a nepotrhané.

Od 60. let 19. století podstatně ulehčil přešívání a vytváření oblečení šicí stroj. Tuto technickou novinku přivezl v roce 1863 z Anglie do Prahy Jan Neff,<sup>403</sup> který poté šicí stroje prodával ve svém galanterním obchodě. Jednalo se o americké výrobky Singrovy firmy Howe a sklízel s nimi velké úspěchy.<sup>404</sup> Anna Gabrielová se s ním potkala poprvé při praktické výuce na Vyšší dívčí škole: „[...]Že se učíš šít na šicím stroji, mne velmi těší, až budeš doma, koupí tatínek zajisté též šicí stroj[...]“<sup>405</sup> Šicí stroj nebyl levný, ale Jan Neff ho prodával i na splátky: za pět zlatých měsíčně. To pomohlo k jeho rychlému rozšíření.<sup>406</sup> Přímluvy matky a neustálé škemrání sester nakonec otce přece jen zlomily a rovněž Gabrielovi si koupili šicí stroj: „[...]Ten stroj Anoušku musíme mít. Mám tu 7zl. vypsaných a u tatínka mám 6zl[...]ty dvě zlatky už nějak stlučeme. Pošlu ti je předce 16 t.m. Tatínek si myslí, že by Vás stroj namáhal. Tomu ale není tak. Namáháte se více při ručním šití. Však on nic neřekne, jen co bude stroj tady[...]“<sup>407</sup> O čtrnáct dní později skutečně psala matka Anně a žádala ji, aby šicí stroj objednala: „*Tatínek Ti zasílá 50zl. a my*

---

<sup>400</sup> E. UCHALOVÁ, *Česká móda. Pro salon i promenádu 1780-1870*, Praha 1999, s. 53-68.

<sup>401</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Fotografie Marie Gabrielové z roku 1865, kart. VIII 1d; viz příloha č. 6.

<sup>402</sup> Tamtéž, Dopis Marie Gabrielové Anně Gabrielové ze dne 29.7. 1869, kart. VIII 1b 34.

<sup>403</sup> Jan Neff (1832-1905), velkoobchodník. V roce 1860 založil v Praze na Příkopech obchod s galanterním zbožím. Byl významným českým vlastencem a mecenášem školství.

<sup>404</sup> P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996, s. 130.

<sup>405</sup> SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Dopis matky Marie Gabrielové dceři Anně Gabrielové ze Sušice ze dne 25.11.1870, kart. VIII 1b 53.

<sup>406</sup> P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů*, s. 131.

<sup>407</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Dopis matky Marie Gabrielové dceři Anně Gabrielové z Bechyně ze dne 8.11.1878, kart. VIII 1b 67.

*s Venou dohromady 15zl. co závdavek na šicí stroj. Venuše dala 5zl. a já 10zl[...]*Prosím Tebe, jen zavdej na ten šicí stroj, však my si každý měsíc předce k té pětce pomůžeme, aniž by to tatínkovi škodilo[...]<sup>408</sup> Stroj si Gabrielovi nakonec skutečně pořídili. Byl však zpočátku zabalený v krabici a čekalo se, až se Anna vrátila z Prahy, kde byla na tříměsíčním kurzu šití.<sup>409</sup>

Všechny tři dcery Josefa Ambrože Gabriela se učily šít, ať už soukromě, v rámci školních předmětů či speciálních kurzů. Při studiu na Vyšší dívčí škole měla Anna z ručních prací téměř vždy velmi dobrou, jednou dokonce pouze dobrou.<sup>410</sup> Nejvíce si patrně ruční práce oblíbila Věnceslava, neboť se stala industriální učitelkou.

Mezi léty 1870-1876 se módní linie neměnila nijak výrazně. Sukně byla stále velmi zdobná, její tvar byl podpírán turnýrou,<sup>411</sup> která byla vyrobená z žíněné tkaniny nebo drátěné konstrukce potažené plátnem. I když byla sukně vpředu mírně nařasená, pozornost upoutal zadní díl, kde různé způsoby podkasání vytvářely širokou, bohatě aranžovanou drapérii. Forma živůtku se zužovala, vrátily se úzké rukávy. V následujícím období se typ šatů nezměnil, jen silueta se stávala stále užší.<sup>412</sup>

V módě konce sedmdesátých let a počátku osmdesátých let se dále rozvíjely tendence minulého údobí. Silueta byla úzká, pouzdovitá, turnýra se posunula níže pod pas. I pro všední nošení byla sukně opatřena vlečkou, která se postupně zkracovala a v roce 1881 téměř zmizela. Na začátku osmdesátých let se začal uplatňovat výrazný dekor jako vázané pruhy tkaniny, velké mašle či podkasání těsně pod pasem na šosech kabátku. Podložení sukně se opět zvedlo k pasu. Oblíbeným typem oděvu tohoto období, zejména vycházkového charakteru, byly dvoudílné šaty s prodlouženým přiléhavým kabátkem.<sup>413</sup>

V letech 1882-1888 byl stále určujícím prvkem siluety tvar sukně. Oproti sedmdesátým letům se stával širším, hranatějším a kratším. V této periodě délka sukně dosahuje ke kotníkům. V průběhu let se změnil detaily střihů, bohatosti sukně bylo dosahováno složitým zdobením na předním i zadním díle

---

<sup>408</sup> Tamtéž, Dopis matky Marie Gabrielové z Bechyně dceři Anně Gabrielové ze dne 15.11.1878, kart. VIII 1b 68.

<sup>409</sup> Tamtéž, Dopis matky Marie Gabrielové z Bechyně dceři Anně Gabrielové ze dne 12.12.1878, kart. VIII 1b 70.

<sup>410</sup> AHMP, Fond Vyšší dívčí školy, Hlavní katalog žákyň pro roky 1868-1871, NAD. 624.

<sup>411</sup> Turnýra = honzík, podpora šatů.

<sup>412</sup> E. UCHALOVÁ, *Česká móda. Od valčíku po tango 1870-1918*, Praha 1997, s. 52-57.

<sup>413</sup> Tamtéž, s. 58-62.

a množstvím dekorativních materiálů. Postupem času se objem sukně zvětšil a ozdobnost zjednodušila, současně se začalo uplatňovat asymetrické řešení záhybů. Módní novinkou od počátku osmdesátých let bylo rozevření živůtku vpředu u zapínání a vložení plastronu.<sup>414</sup> Límeček měl stojací tvar a postupem osmdesátých let 19. století se stále zvyšoval.<sup>415</sup>

Na počátku druhé poloviny 19. století byly šaty ještě dost drahé. Oblečení se však dalo koupit i z druhé ruky a vyhledávání byli též barvíři. Barvilo se především hedvábí, barvy měnily šaty plesové i svatební. Nebylo vzácností, že slavnostní šaty vydržely i několik generací. Však domácí šití, přešívání, kupování z druhé ruky či barvení se před známými a přáteli tajily. Toto konání v sobě skrývalo jisté známky chudoby.<sup>416</sup>

Móda byla po dlouhá staletí nedemokratická a naslouchat jejímu diktátu mohli jen lidé zámožní. Situace u se nás začala měnit v sedmdesátých letech 19. století, kdy se v rovněž v Praze objevil první obchodní dům.<sup>417</sup> Vlastníkem byla firma Haas a synové a vyrostl Na Příkopech v roce 1870. Do konce století přibýly další, nejen v Praze, ale i v menších městech. Svými názvy U Pařížana, U města Paříže, U pařížských dětí se jednoznačně hlásily k pařížské inspiraci.<sup>418</sup> Díky rozmachu výroby a dopravy ceny oděvů postupně klesaly. Módní šaty z konfekce byly cenově dostupné, móda se šířila i mezi prostý lid.

V dámské módě hrála významnou roli též informovanost o tom, co, kde a jak se právě nosí.<sup>419</sup> České módní žurnály se zrodily na prahu šedesátých let 19. století. Od roku 1861 začala vycházet *Lada*, časopis redigovaný Antoníí Melišovou-Körschnerovou.<sup>420</sup> Byl to nejen první český módní žurnál, ale současně i první specificky ženský časopis v češtině. V roce 1867 se objevila módní příloha *Bazar* u časopisu *Květy*, předobrazem byly francouzské časopisy. V roce 1872 však podlehl konkurenci *Světзору*. Módních příloh i módních časopisů přibývalo, většinou však neměly dlouhého trvání. Roku

---

<sup>414</sup> Plastron, slovo francouzského původu, do češtiny se překládá jako náprsník.

<sup>415</sup> E. UCHALOVÁ, *Česká móda. Od valčíku*, s. 63- 66.

<sup>416</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 160.

<sup>417</sup> První obchodní dům, *Belle Jardinière*, se objevil v Paříži v roce 1824 a jeho zakladatelem byl Pierre Parissot.

<sup>418</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 160-161.

<sup>419</sup> Problematikou oděvní módy se začal zabývat jako první francouzský módní časopis *Mercure galant*, který začal vycházet roku 1672.

<sup>420</sup> Antonie Melišová-Körschnerová (1823-1894), spisovatelka, majitelka dívčího vzdělávacího ústavu, redaktorka.

1889 se objevil časopis *Nové mody*, od šestého ročníku v roce 1894 se sloučil s *Pařížskými modami* a začal vycházet pod názvem *Nové pařížské mody. List paní a dívek českých*.<sup>421</sup> Sestry Gabrielovy odebíraly časopis *Naše domácnost*, v roce 1908 stálo celoroční předplatné 1zl.<sup>422</sup>

Móda kolem roku 1890 používala ještě prvky předcházejícího období, postupně se však přetvářela v novou siluetu. Zpočátku údobí byla sukně i nadále členěná do dvou vrstev-spodní hladké a vrchní zdobené v podobě tuniky či zástěry, jejíž objem se však zmenšoval. Zadní díl zůstal podložen turnýrou, záhyby byly tužší a méně členité. V průběhu roku 1890 se sukně zbavila tuniky. Živůtky byly často řešeny v podobě vesty s plastrónem či v podobě halenky s vysokým stojacím límcem, přiléhavé a s mírně sníženým pasem. Typickým znakem módního vývoje se staly rukávy. Zatímco v roce 1890 byly nabrané, ale úzké, v následujících letech se rozšířily.<sup>423</sup>

Do nového století vstoupila dámská móda štíhlou siluetou, zdůrazňující tvary ženského těla. Stále oblíbenější byly halenkovité živůtky, volná bolerka a vestičky s mírným podkasáním vpředu v pase, které naznačovalo siluetu „husí hrudi“. Populární byly sukně prodloužené do vlečky, s bohatými sklady v pase zadního dílu, vytvářející typickou secesní esovitou linii ženské postavy. Vývoj módní linie mezi lety 1902-1908 přinášel postupné uvolnění štíhlé a uzavřené siluety prvních let 20. století. Živůtky byly stále širší a nařasenější. Rovněž sukně sledovala vývojovou linii, postupem let se užívalo zvonových střihů, dílových s volány a dalších které se rozšiřovaly směrem k dolnímu okraji sukně. Bohatost střihů byla doplněna i zdobností materiálů, mezi nejoblíbenější patří krajky. Velmi módní se stala háčkovaná krajka, tzv. irská krajka, která byla cenově podstatně dostupnější. Objevovaly se též šaty empírového střihu, v módních časopisech bylo možné najít šaty reformní, jež se vyznačovaly větší volností. Současně s těmito typy šatů zůstávají v módě anglické krejčovsky zpracované oděvy kostýmového typu.<sup>424</sup>

Vlna orientalismu, která se šířila kolem roku 1905 z Francie ve všech oborech umělecké činnosti, se nevyhnula ani odívání. Francouzští návrháři

---

<sup>421</sup> M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 162-163.

<sup>422</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové, zápis ze dne 10.2.1908, s. 23, kart. III.

<sup>423</sup> E. UCHALOVÁ, *Česká móda. Od valčíku*, s. 67-75.

<sup>424</sup> Tamtéž, s. 76-83.

získaly podněty pro módní tvorbu i z dalšího dobového estetického proudu, jímž byl neoklasicismus. Tak kolem roku 1907 vznikla nová silueta ženského oděvu. Střih se skládal z krátkého živůtku, složeného z volných a nařasených dílů přeložených vpředu přes sebe, s pohodlnými kimono rukávy a z dlouhé princesové sukně obepínající těsně tělo až vysoko nad pas. Cesta k uplatnění nové siluety nebyla v Čechách snadná. Započala přijetím zvýšeného pasu a kimono rukávů. Střih šatů se v následujících letech měnil jen málo, pas zůstal posunut vysoko, začal se snižovat teprve v roce 1912. Vrátily se kombinace sukní a halenek, které dodržovaly dobový styl. Halenky se šily z různých materiálů - nejoblíbenější bylo hedvábí zdobené tiskem či výšivkou. Novinkou bylo též odstranění stojacích límců, halenky byly opatřeny malým oválným výstřihem či přehnutým límcem.<sup>425</sup>

V následujících letech sehrála významnou roli v dějinách ženské módy první světová válka. V módních časopisech se objevovaly střihy obleků pro ošetřovatelky a lékařky. S válkou souvisely i nové typy obleků pro různá povolání. Ženy zaujaly nejen svá tradiční místa, ale v řadě zaměstnání musely nahradit odvedené muže. Přes ztrátu rozmarného charakteru módy se v průběhu válečných let nezastavil vývoj módní linie. Jarní móda roku 1915 přinesla zásadní změnu v siluetě. Objevila se široká zvonová sukně, která se postupně zkracovala až do půli lýtek a byla podložena kanýrovou spodnicí. Živůtky byly přiléhavé, měly pokleslá ramena a štíhlý pas, který byl ještě zdůrazněný širokými šerpami. Nová móda nápadně připomínala siluetu *biedermeieru*. Návrat tohoto střihu zřejmě souvisel s jeho praktičností. Válka vyvolala ve všech válčících státech vlnu vlasteneckých emocí, které nacházely odezvu v hledání domácí specifické módy.<sup>426</sup>

V Čechách existovaly snahy o vytvoření vlastní české módy, která by navazovala na osvědčené typy lidového oděvu, ještě před první světovou válkou. Teprve válečná situace přiměla české ženy k činu. Na jaře roku 1915 bylo založeno *Sdružení pro svéráz krojový a povzbuzení domácího průmyslu*, které si kladlo za úkol pokračovat v tradicích českého lidového umění a tvořit v jeho duchu, shromažďovat materiál k jeho studiu, udržovat staré lidové

---

<sup>425</sup> Tamtéž, s. 84-97.

<sup>426</sup> Tamtéž, s. 98-102.

techniky, vzory a stříhy. Předsedkyní tohoto sdružení byla Libuše Bráfová.<sup>427</sup> Již 8. května byla ve výstavních prostorách Obecního domu otevřena první výstava Sdružení, na které byly vedle exponátů retrospektivní části i realizované či kreslené návrhy dámského a dětského oblečení.<sup>428</sup>

Rovněž sestry Gabrielovy tuto výstavu krojů hned v květnu 1915 navštívily a byly jí velmi nadšené.<sup>429</sup> Válka velmi poznamenala myšlení i jednání sester Gabrielových. V jejích prvních měsících se objevuje snaha kupovat věci do zásoby. Kromě potravin jde i o nákup oblečení a látek, jelikož zápisy o koupích textilních výrobků jsou mnohem častější než v předchozích denících a liší se též množstvím kupovaných věcí.

Sestry Gabrielovy nakupovaly mnoho věcí v Pošumavských pletárnách. Jednalo se o rukavice, triko spodní, šedý kabátek vlněný za 3zl. 75kr. či pletený vlněný šátek, který koupila Anna Marii k svátku za 6zl. 75kr. Objevují se též zápisy, které stejně jako údaje o tělesné hmotnosti patří do intimní sféry: „[...]Zaplatila jsem za 6 párů barchetových<sup>430</sup> kalhot pro Mudrlanta<sup>431</sup> k svátku (3 modré a 3 růžové) pár a 1zl. 70kr = 10zl. 20kr.“<sup>432</sup>

Podle deníkových zápisů je patrné, že slečny Gabrielovy kupovaly látky na šaty poměrně často. Anna pečlivě zaznamenávala, která z nich si kdy koupila, jakou látku, kolik stál metr, u koho si nechaly oblečení ušít a kolik ušití stálo. Záznamy týkající se nakupování látek a šití oděvů se nejvíce objevují v deníku Anny Gabrielové v letech 1907-1908: „[...]koupila si Váša u Klote na zelenavé šaty 4 ½ metru, metr stál 2zl. 90kr., úhrnem 12zl.33kr. Týž den koupila jsem já u Klote 2 ½ metru modré prací látky pro Mudrlanta na jupku, metr a 36kr., pak zbytek na blůzu 2 metr 56 čísel, též pro Mudrlanta, 1zl. 10kr. a pak pro mne na domácí sukni zbytek 4 metry 66 čísel 1zl 55, úhrnem 3zl 55kr.“<sup>433</sup> Ušití jupky pro Marii stálo 79kr., blůzy 1zl. 08kr. a šatů 8zl. Halenky si nechávaly šít u

---

<sup>427</sup> Libuše Bráfová (1860-1936), dcera Františka Ladislava Riegra, manželka Albína Bráfa, filantropka.

<sup>428</sup> E. UCHALOVÁ, *Česká móda. Od valčíku*, s. 103-105.

<sup>429</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 19.5.1915, s. 38, kart. III.

<sup>430</sup> Barchet, silná teplá látka, zpravidla bavlněná.

<sup>431</sup> Mudrlant a mudřecí hlavička, důvěrné oslovení Marie Gabrielové. Přezdívka z mládí.

<sup>432</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 7.12.1907, s. 12, kart. III.

<sup>433</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 15.4.1908, s. 39, kart. III.



slečny Lauterbachové a šaty u slečny Langové.<sup>434</sup> Mnoho látek kupovaly podle ceny a ve slevě.

Mnoho poznámek v denících Anny Gabrielové stýkalo vydání za klobouky, za jejich čištění a úpravu. V listopadu 1907 si Anna nechala opravit sametový klobouk, dala si vyměnit zlomené péro, oprava stála 80kr. V dubnu roku 1908 dala za úpravu klobouku už 2zl. 70kr. a stěžovala si, jak je to drahé. Klobouky jim opravovala slečna Kornoutová.<sup>435</sup> Anna si v červnu roku 1908 nechala udělat nový letní klobouk s hnědou ozdobou u slečny Hedánkové, modistky, za 5zl. 50kr. a týž měsíc koupila Věnceslavě letní batistový<sup>436</sup> klobouk u Stilerala za 5 korun.<sup>437</sup> V červenci 1914 si koupila Marie matrózový<sup>438</sup> klobouk u Bartoše za 3zl.<sup>439</sup> Přetrvávající oblibu klobouků potvrzují i fotografie z pozdějších let.<sup>440</sup>

V Anniných denících jsou také často popisovány výdaje za opravu a údržbu oděvů. V červnu roku 1908 přinesla slečna Alena Skřivanová několik ušitých a opravených košil, šest košil à 30kr., šest monogramů à 7kr., 13 metrů krajky à 7kr., knoflíčky za 12kr, úhrnem vše stálo 3zl. 25kr.<sup>441</sup> O několik dní později si Anna poznamenala: „[...]Dala jsem paní Křížové za vyprání a vyžehlení bordeau sukňě a plaidu 1zl.“<sup>442</sup> O svůj čistý a upravený vzhled sestry Gabrielovy velmi dbaly. V deníku z let 1900-1901 jsem objevila návod na to, jak udržet látku dlouho jako novou: „*Tmavomodrou vlněnou látku v odvaru mýdlových kořínků, které lze v každém obchodě dostati. Když jest látka ve vlahém odvaru vyprána, vymáchá se v čisté měkké vodě, dobře vyždímá a vloží mezi dvě plachty, v kterých se na válci zvalí. Na to se hned žehlí a látka zůstane*

---

<sup>434</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápisy z 8. a 13. 5, s. 45-47, kart. III.

<sup>435</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápisy z 24.11.1907 a 14.4.1908, s. 2 a 39, kart. III.

<sup>436</sup> Batist, velmi jemná průsvitná tkanina v plátňové vazbě lněná nebo bavlněná.

<sup>437</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápisy z 1.6.1908 a 9.6.1908, s. 51 a 53, kart. III.

<sup>438</sup> Matróz, slaměný klobouk nebo námořnická čapka bez štítku.

<sup>439</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1914-1915, zápis ze dne 2.7.1914, s. 3, kart. III.

<sup>440</sup> SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, Fotografie Anny Gabrielové z roku 1933 a Věnceslavy Gabrielové přibližně ze stejné doby, kart.VIII 1d. Viz. příloha č. 12 a č.13.

<sup>441</sup> LA PNP, Fond J. A. Gabriela, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 11.6.1908, s. 48, kart. III.

<sup>442</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1907-1908, zápis ze dne 25.6.1908, s. 51, kart. III.

*jako nová.“ Na další straně se nachází jiný zajímavý recept: „Prací rukavice stanou se vláčnými, přidá-li se do vlažné vody několik kapek glyceinu.“<sup>443</sup>*

S přibývajícím rokem přestávaly sestry Gabrielovy sledovat proměny módních trendů a oděv u nich začal hrát opět svou prvotní úlohu, tedy chránit tělo před chladem.

---

<sup>443</sup> Tamtéž, Deník Anny Gabrielové z let 1900-1901, zápisy bez datace, s. 48-49, kart. III.

## 9. ZÁVĚR

Období druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století bylo dobou velkých změn nejen v průmyslu a v hospodářství, ale i v kulturním a společenském životě obyvatel českých zemí. V této době sílily emancipační procesy, rovněž ženy v českých zemích začaly prosazovat svoje právo na vzdělání. Na počátku tohoto období zahájily dívky své vzdělávání na vyšších dívčích ústavech, na začátku minulého století se již mohly dívky stát řádnými studentkami vysokých škol.

Sestry Gabrielovy patřily mezi ženy, které měly možnost jít vstříc svému osudu a pozměnit svůj život. Anna Gabrielová vystudovala Vyšší školu v Praze, následně se stala řídící pěstounkou v opatrovně a mateřské škole sv. Tomáše. Věnceslava Gabrielová byla industriální učitelkou na mnoha školách kolem Prahy, poté i v Praze samotné. Obě se s láskou staraly o děti, což považovaly za smysl svého života. Jejich třetí sestra Marie pokládala za náplň svého života, pečovat o své dvě sestry. Péče a starost o druhé byla tedy životním údělem sester Gabrielových.

Ony sice měly vzdělání a také síť přátelských a příbuzenských vztahů, která jim mohla dopomoci k lepším pozicím, ale ony si samy zvolily svou cestu a rozhodly se konat cokoli potřebného pro společnost. Hrdost a touhu po své užitečnosti zdědily sestry Gabrielovy zajisté po svém otci, který pro svou milovanou Sušici vykonal mnoho dobrého. Když se mu však přestalo dařit a nemohl již svému rodišti pomoci, obyvatelé města jej odepsali. Byl to také důvod, který Josefa Ambrože Gabriela zlomil, předznamenal jeho sebevraždu a natrvalo ovlivnil také jeho rodinu. Sestry Gabrielovy věděly, že protekce je jen náhražka vlastní neschopnosti, proto o pomoc neprosily ani svou tetu Sofii Podlipskou ani jejího zetě Jaroslava Vrchlického. Všeho ve svém životě dosáhly jen vlastním přičiněním a svými schopnostmi. Bylo pro ně nesmírně důležité „*nebýt tu zbytečně, nejíst tu zadarmo chleba*“.

Sociální aspekt je v životě sester Gabrielových i v jejich povolání velmi důležitý. Ke svým životním postojům byly vychovány a od mládí vedeny. Věděly, jaký je rozdíl mezi životem na venkově a ve městě. Poznaly finanční nedostatek i relativní bohatství. Měly možnost pohybovat se mezi předními

osobnostmi české kulturní scény, mezi které jejich otec Josef Ambrož Gabriel beze sporu patřil, ale i mezi lidmi prostými. Průběh jejich života dokázal, že život je opravdový v tom, jak se žije a ne v tom, jaký ho populisté chtějí mít. Morální hodnota sester Gabrielových je dána prací s dětmi a formováním nejmladší generace. Důležitost těchto v podstatě prostých žen je velmi vysoká, přesahuje i význam některých politiků, kteří svými jmény plní učebnice dějepisu.

S jejich životními postoji souvisí i charakter a forma deníků Anny Gabrielové. Objevují se v nich nejrůznější citáty, části přednášek, výpisky z novin a poznámky o „samostatnosti“ žen. Jedná se o pokusy formulovat to, co by jim pomáhalo plnit svou úlohu v životě lépe, aby mohly být druhým užitečnější, ne proto, aby se samy měly lépe.

Věřím, že tato práce se stane východiskem k dalšímu studiu dějin každodennosti v období druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století. Zároveň předpokládám, že bude přínosnou při konfrontaci různých sociálních vrstev, či ve srovnání s osudy dalších žen, jež měly podobný úděl jako sestry Gabrielovy. Na tuto práci by mohly navázat studie, které se zabývají dějinami žen učitelek ve sledovaném období. V neposlední řadě bude tato práce sloužit jako příspěvek, který zajisté obohatí dějiny Sušicka a jeho významných osobností.

# Seznam pramenů a literatury

## PRAMENY

### Archivní prameny

Archív hlavního města Prahy, Fond Vyšší dívčí školy Praha II,  
Vodičkova ulice 2/683, Třídní katalogy 1866-1880,  
NAD 924.

LA PNP Praha (detašované pracoviště Staré Hrady),  
Fond J. A. Gabriela, inv. č. 1173.  
Fond Bedřicha Frídy, Rukopisy cizí, Paměti Boženy  
Frídové, inv. č. 574.  
Fond Sofie Podlipské, Rukopisy vlastní, deníky,  
kart. V, inv. č. 1207.

Muzeum Šumavy Sušice, Pozůstalost J. A. Gabriela, P 49.  
SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela.

### Editované prameny

BÍLÁ, Magda, *Ze života děvčátka*, *Ženské listy* 27 (1923), s. 106-109,  
257-260.

FRIČ, Josef Václav, *Paměti I-III*, Praha 1886, 1953, 1960.

HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena (ed.), *Sofie Podlipská ve  
vzpomínkách, dopisech a memoárech*, Praha 1940.

LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ, Anna, *Lidé dob minulých. Kniha lidských  
a básnických osudů*, Praha 1940.

FRIČ, Josef Václav - ZIELECKÁ, Olga (edd.), *Paměti babičky Kavalírové*,  
Praha 1940<sup>8</sup>.

TYRŠOVÁ, Renáta, *Jindřich Fügner. Paměti a vzpomínky na mého otce I*,  
Praha 1926.

VRCHLICKÁ, Eva, *Dětství a mládí s Vrchlickým*, Praha 1988.

## LITERATURA

BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

BAHENSKÁ, Marie, *Spolupráce, nebo rivalita? Vztahy mezi ženskými spolky a jejich představitelkami ve 40.-70. letech 19. století*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě druhé poloviny 19. století*.

Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24. 11. 2006 Národním archívem ve spolupráci s Archívem hlavního města Prahy, Praha 2007, s.29-49.

BEDNÁŘOVÁ, Věra, *Ženské hnutí do roku 1948*, ČČH 91, 1989, č. 2, s. 232-236.

BLÁHOVÁ, Kateřina, *Vzdělání a osvěta v českém 19. století*, in:

Bláhová, Kateřina – Petrbock, Václav (edd.), *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století*. Sborník příspěvků z 24. symposia k problematice 19. století, Plzeň 2004, s. 7-12.

BOCKOVÁ, Gisela, *Ženy v evropských dějinách*, Praha 2007.

BRABENCOVÁ, Jana, *Pražské ženy v procesu vývoje českého dívčího vzdělání ve 2. polovině 19. století*, Documenta Pragensia 13, Žena v dějinách Prahy, Praha 2006, s. 203-211.

BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001.

*Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1996.

FIALOVÁ, Libuše, *Josef Ambrož Gabriel ( Příspěvek k dějinám Sušicka v druhé polovině 19. století)*, Diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 1994.

GABRIEL, Josef Ambrož, *České křtiny. Obrázek ze života, Obrazy života* 2, 1860, č. 9, s. 378 - 380.

GABRIEL, Josef Ambrož, *Hrad Kašperk. Historicko – topografický nástin dra J. A. Gabriela*, Praha 1857.

GABRIEL, Josef Ambrož, *Královské město Sušice a jeho okolí*, Praha 1868, s. V.

GRÜNOVÁ, Monika, *České vyšší dívčí vzdělání na jihu Čech v letech*

- 1850-1914 (Čtyři příspěvky k jeho poznání)*, Diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2006.
- HANZAL, Josef, *Příspěvek k dějinám školství a jeho správy v Čechách v letech 1775-1848*, SAP 24, 1976, s. 34-79.
- HOJDA, Zdeněk, *Hledá se historie lepší poloviny lidstva*, Dějiny a současnost 16, 1994, č. 6, s. 2-3.
- HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan – MAUR, Eduard – STLOUKAL, Karel, *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990.
- HORSKÁ, Pavla, *K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století. Příklad českých zemí*, ČSČH 31, 1983, č.5, s. 711-743.
- HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999.
- HORSKÁ, Pavla, *Tři století evropského feminismu*, Historický obzor, 2, 1995, s. 36-40.
- HORSKÁ, Pavla, *Žena v dějinách Prahy na přelomu 19. a 20. století*, Documenta Pragensia 13, *Žena v dějinách Prahy*, Praha 1996, s. 195-201.
- HORSKÁ, Pavla, *Ženy v evropských dějinách*, Dějiny a současnost 16, 1994, č. 6, s. 4-8.
- IGGERS, Wilma Abeles, *Women of Prague. Ethnic Diversity and Social Change from the Eighteenth Century to the Present*, Oxford 1995.
- KÁDNER, Otokar, *Vývoj a dnešní soustava školství IV*, Praha 1938.
- KYBALOVÁ, Ludmila, *Od empiru k druhému rokoku*, Praha 2004.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – BEZECNÝ, Zdeněk, *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice 2005.
- LENDEROVÁ, Milena (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2003.
- LENDEROVÁ, Milena, *Chvála deníků a dopisů*, in: Lenderová, Milena - Kubeš, Jiří (edd.), *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření? Scientific papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of humanities, Supplement 9*, 2004, Pardubice 2004, s. 21-31.
- LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel, *Radostné dětství? Dítě v Čechách*

v dějinách devatenáctého století, Praha 2006.

LENDEROVÁ, Milena, *Reflexe identity v ženských denících 19. století*, in: Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě druhé poloviny 19. století, Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24.11.2006 Národním archívem ve spolupráci s Archívem hlavního města Prahy, Praha 2007, s. 157-174.

LENDEROVÁ, Milena, *Úsilí o vyšší dívčí vzdělání v Čechách v 19. století*, in: Z Českého ráje a Podkrkonoší, 5. Supplementum, Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělání, Semily 2000, s. 49-60.

LUKÁŠOVÁ, Markéta, *Vstup žen na trh práce*, Diplomová práce, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice 2004.

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*, Praha 1926.

MATYÁŠOVÁ, Jitka, *Josef Ambrož Gabriel. Zakladatel české regionální historiografie na Sušicku*, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2006.

MORAVCOVÁ, Mirjam, *Národní oděv roku 1848*, Praha 1986.

MORKES, František, *Nezapomenutelná vyšší dívčí škola. Ke 140. výročí 1863-2003*, Praha 2003.

NEUDÖRFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999.

SAK, Robert, *Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté*, Praha 2003.

SVOBODNÝ, Petr – HLAVÁČOVÁ, Ludmila, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004.

ŠAFRÁNEK, Jan, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů, I, II*, Praha 1913, 1918.

ŠAFRÁNEK, Jan, *Vývoj soustavy obecného školství v království Českém 1769-1895*, Praha 1897.

ŠŤASTNÁ, Pavla, *Josef Ambrož Gabriel. Starosta města Sušice*, Bakalářská práce, Západočeská univerzita Plzeň, Fakulta humanitních studií, katedra filosofie, Plzeň 2002.

ŠTEMBERKOVÁ, Marie, *Doktorky filosofie a medicíny na pražské univerzitě od roku 1901 do konce 1. světové války*, Documenta Pragensia 13, Žena v dějinách Prahy, Praha 1996, s. 213-234.



- ŠUBRTOVÁ, Alena, *Kojenecká úmrtnost v Praze na přelomu 18. a 19. století*, Statistika a demografie 9, 1972, s. 133-163.
- TUREK, Kajetán, *Dr. Josef Ambrož Gabriel – životopisný nástin*, Sušice 1921.
- UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda 1780-1870. Pro salon i promenádu*, Praha 1999.
- UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda 1870-1918. Od valčítku po tango*, Praha 1999.
- UCHALOVÁ, Eva, *Česká móda 1918-1939. Elegance první republiky*, Praha 1996.
- URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.
- UTRIO, Kaari, *Dcery Eviny. Historie evropské ženy*, Havlíčkův Brod 1994.
- VESELÁ, Zdeňka, *Vývoj českého školství*, Praha 1988.
- VOLET-JEANNERET, Helena, *La femme bourgeoise à Prague. 1860-1895. De la philanthropie e l'émancipation*, Genève 1988.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I*, Praha 1996.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Umělecká tvorba-cesta k ženské emancipaci na přelomu 19. a 20. století*, in: *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy ve dnech 11. a 12.10.2005, Roztoky u Prahy 2005, s.11-20.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Zábava a rozptýlení českých žen v 19. a 20. století*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě druhé poloviny 19. století*, Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24.11. 2006 Národním archívem ve spolupráci s Archívem hlavního města Prahy, Praha 2007, s. 341-352.

## Seznam příloh

**Příloha č. 1: Josef Ambrož Gabriel v roce 1848.**

Muzeu Šumavy Sušice.

**Příloha č. 2: Zámek Loučová, stav v roce 2005,**

**Loučová, opravená kaple Narození blahorečené Panny Marie (1883),**

stav v roce 2005.

Vlastní fotografie.

**Příloha č. 3: Podobizna Sofie Podlipské z mládí.**

HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena (ed.), *Sofie Podlipská ve vzpomínkách, dopisech a memoárech*, Praha 1940.

**Příloha č. 4: Vysvědčení Anny Gabrielové, žákyně II.B,  
školní rok 1869/1870.**

Vyšší dívčí škola v Praze II, Vodičkova ulici 2/683.

Archív hlavního města Prahy, Praha Chodovec, Třídní katalogy pro rok 1869/1870, NAD 924.

**Příloha č. 5: Fotografie žákyň Vyšší dívčí školy v Praze,  
školní rok 1870/1871.**

**Anna Gabrielová (14 let) sedí v druhé řadě první zprava.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.

**Příloha č. 6: Fotografie Marie Gabrielové rok 1865, 12 let.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.

**Příloha č. 7: Báseň Ludvíka Parkose pro Marii Gabrielovou, psáno o Velikonočních svátcích roku 1877.**

LA PNP, Fond J. A. Gabriela, kart. č. II.

**Příloha č. 8: Anna Gabrielová s dětmi v opatrovně a mateřské školce u Svatého Tomáše. Pravděpodobně kolem roku 1900.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.

**Příloha č. 9: Věnceslava Gabrielová, před rokem 1900.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J.A. Gabriela, kart. VIII 1d.

**Příloha č. 10: Dopis s blahopřáním Anně Gabrielové od Magistrátu hlavního města Prahy, 23. října 1917.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1c 20.

**Příloha č. 11: Vstupenky do biografu Adria, 12. září 1929.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1c, založeno v deníku z let 1929-1931.

**Příloha č. 12: Anna Gabrielová (77 let), rok 1933.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.

**Příloha č. 13: Věnceslava Gabrielová (74 let), asi kolem roku 1933.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.

**Příloha č. 14: Dopis na rozloučenou od Anny Gabrielové sestřám, 15. ledna 1937.**

LA PNP, Fond J. A. Gabriela, kart. č. II.

**Příloha č. 15: Rozhodnutí Ústředního sociálního úřadu hlavního města Prahy o přijetí o zaopatření do Domova pro platící S. ú. v Krči pro Annu Gabrielovou, 20. června 1941.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1c 34.

**Příloha č. 16:**

**Schéma znázorňující příbuzenské vztahy v rodině Václava Podlipského.**

**Příloha č. 17:**

**Schéma znázorňující příbuzenské vztahy v rodině Josefa Podlipského.**

**Příloha č. 18:**

**Schéma znázorňující příbuzenské vztahy v rodině Jana Jakuba Frídy.**

## Přílohy

### Příloha č. 1:

**Josef Ambrož Gabriel v roce 1848**

Muzeu Šumavy Sušice



**Příloha č. 2:**

**Zámek Loučová, stav v roce 2005**



**Loučová, opravená kaple Narození bl. Panny Marie(1883), stav v roce 2005**



**Příloha č. 3:**

**Podobizna Sofie Podlipské z mládí.**

HOLEČKOVÁ-HEIDENREICOVÁ, Jelena (ed.), *Sofie Podlipská ve vzpomínkách, dopisech a memoárech*, Praha 1940.



MINIATURNÍ PODOBIZNA SOFIE PODLIPSKÉ Z MLÁDÍ  
NEZNÁMÝ MALÍŘ (AKVAREL UZAVŘENÝ V MUŠLI)  
ZE SBÍREK DRA JARMILA KRECARA

**Příloha č. 4:**

**Vysvědčení Anny Gabrielové, žákyně II.B, školní rok 1869/1870,**

Vyšší dívčí škola v Praze II, Vodičkova ulici 2/683.

Archív hlavního města Prahy, Praha Chodovec, Třídní katalogy pro rok 1869/1870, NAD 924.

Předmět		Prospěch		Poznámka
Gabiřilova Anna. 18.		Josef G. J. U. Dr. Dušice.		Prator. ulice 18/na).
Náboženství		výborný		
Český jazyk		Výborný		
Německý jazyk		velmi dobrý		
Francouzský jazyk		velmi dobrý		
Děje- a zeměpis		Výborný		J
Přírodopis		— 0		J vyzn.
Fysika		Výborný		
Chemie a technologie		— 0		
Počty		výborný		
Kreslení		velmi dobrý		
Krasopis				Vzala vysvědčení dne
Zpěv		Dobry		
Ženské práce		Velmi dobrý		
Chování		uzorné		
Vynechaných hodin	omluveno	8		
	neomluveno			
Úlohy	Počet za rok daných	nepřinesla jich	nepřinesla v čas	Zevnějšek
	73			uzorný



**Příloha č. 5:**

**Fotografie žákyň Vyšší dívčí školy v Praze, školní rok 1870/1871.**

**Anna Gabrielová (14 let) sedí v druhé řadě první zprava.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.



**Příloha č. 6:**

**Marie Gabrielová rok 1865, 12 let.**

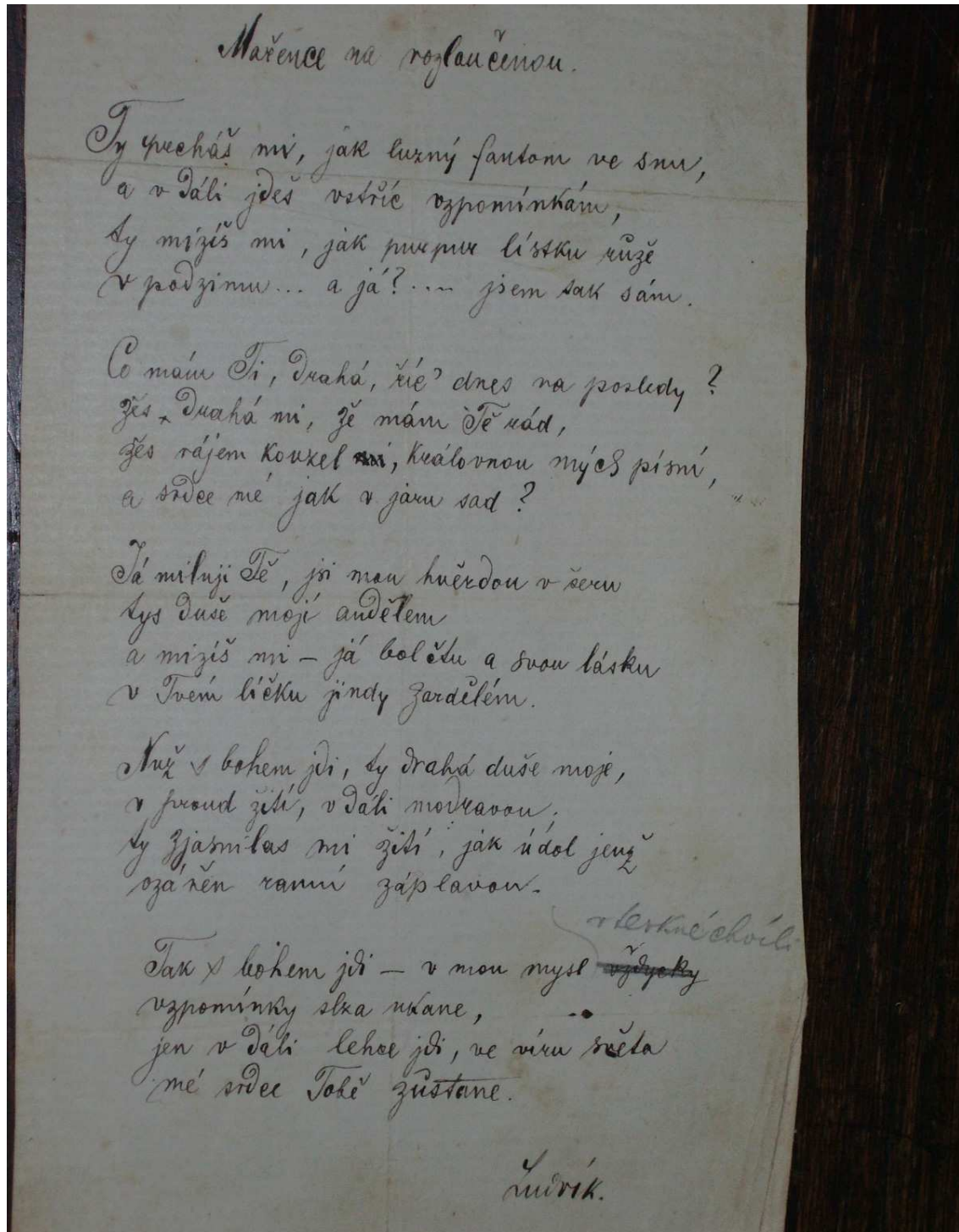
SokA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.



**Příloha č. 7:**

**Báseň Ludvíka Parkose pro Marii Gabrielovou, psáno o Velikonočních svátcích roku 1877.**

LA PNP, Fond J. A. Gabriela, kart. č. II.



**Příloha č. 8:**

**Anna Gabrielová s dětmi v opatrovně a mateřské školce u Svatého Tomáše.**

**Pravděpodobně kolem roku 1900.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.



**Příloha č. 9:**

**Věnceslava Gabrielová, před rokem 1900.**

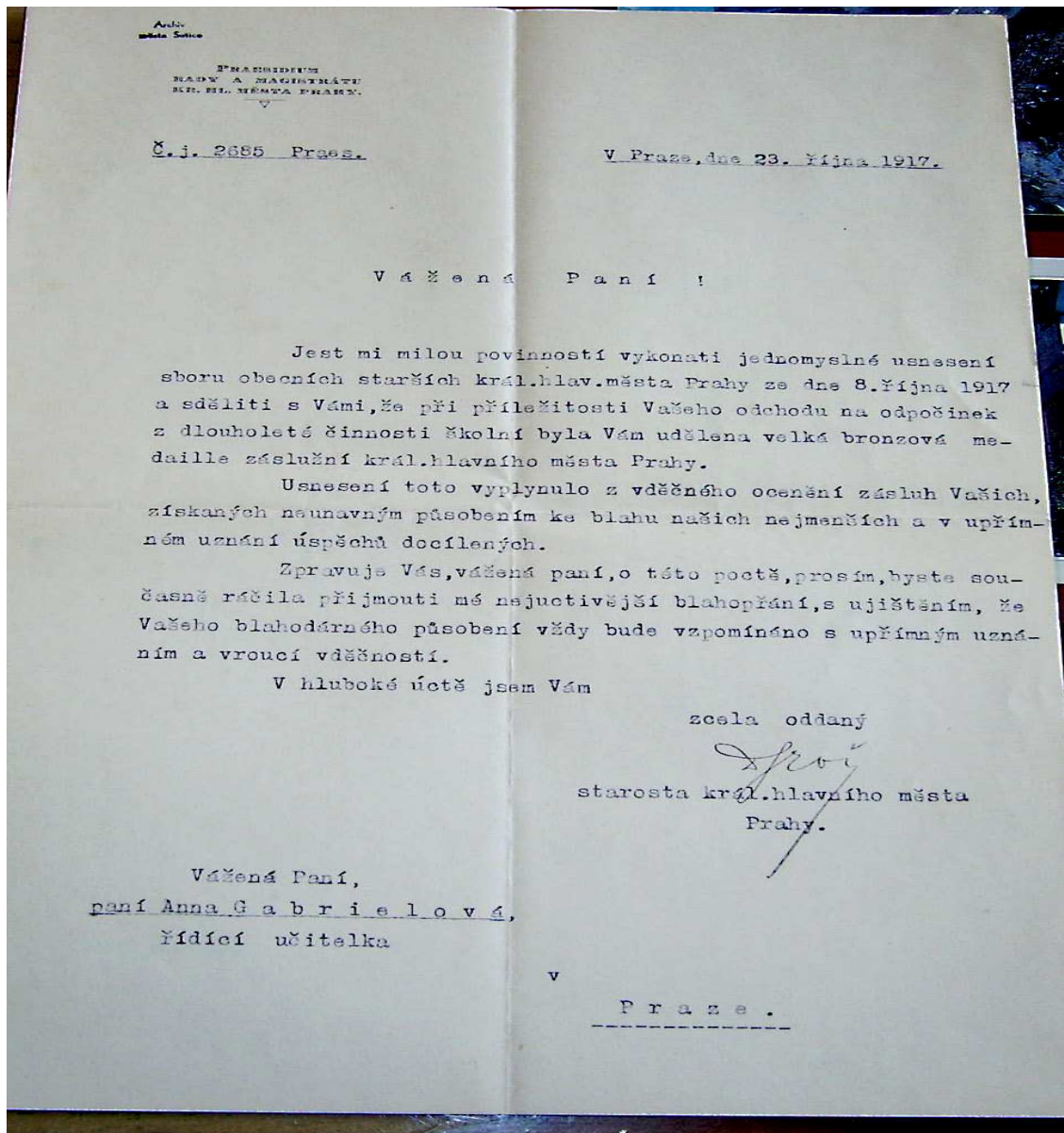
SOkA Klatovy, Pozůstalost J.A. Gabriela, kart. VIII 1d.



**Příloha č. 10:**

**Dopis s blahopřáním Anně Gabrielové od Magistrátu hlavního města Prahy,  
23. října 1917.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1c 20.



**Příloha č. 11:**

**Vstupenky do biografu Adria, 12. září 1929.**

SOKA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1c, založeno v deníku z let 1929-1931.



**Příloha č. 12:**

**Anna Gabrielová (77 let), rok 1933.**

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.





**Příloha č. 13:**

**Věnceslava Gabrielová (74 let), asi kolem roku 1933.**

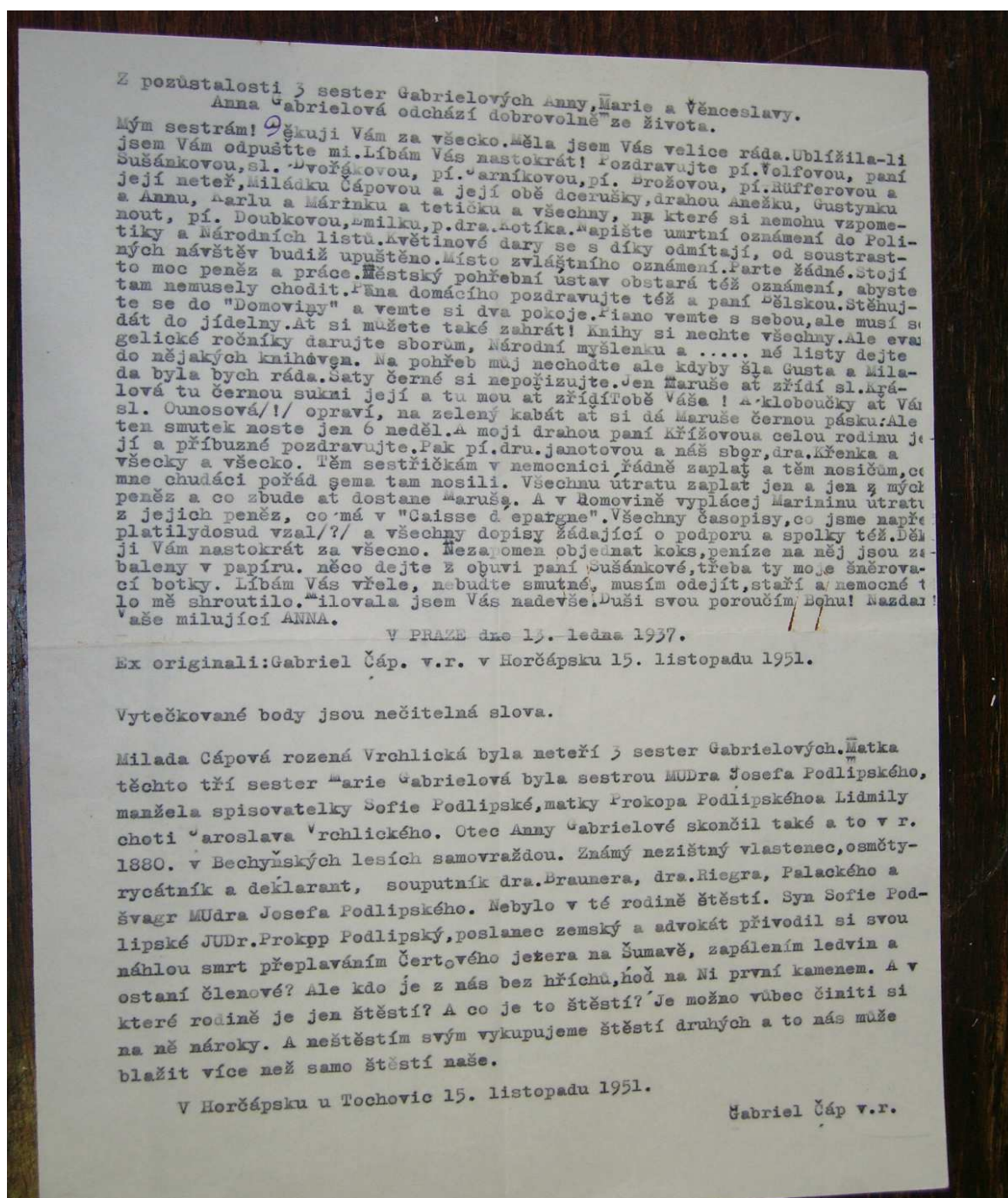
SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1d.



## Příloha č. 14:

Dopis na rozloučenou od Anny Gabrielové sestřím, 15. ledna 1937.

LA PNP, Fond J. A. Gabriela, kart. č. II.



## Příloha č. 15:

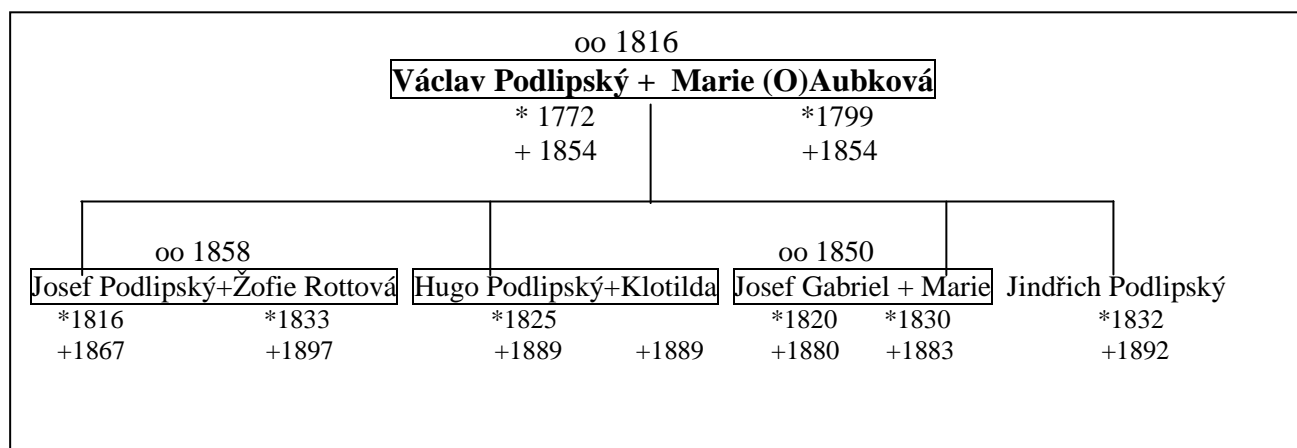
### Rozhodnutí Ústředního sociálního úřadu hlavního města Prahy o přijetí o zaopatření do Domova pro platící S. ú. v Krči pro Annu Gabrielovou, 20. června 1941.

SOkA Klatovy, Pozůstalost J. A. Gabriela, kart. VIII 1c 34.

<p><small>Archiv m. úřadu</small></p> <p>Zentral-Fürsorgeamt der Hauptstadt Prag - Abteilung III - e.</p> <p>G.Z. <u>60319-41- ZFA.III/e.</u></p> <p>Betrifft: <u>Anna Gabriel,</u> Aufnahme in das Heim für Zahlende in den Fürsorge- heimen in Reuth.</p> <p>Frag, am <u>20.6.1941.</u></p> <p><i>1/2. Beilage</i> <u>Herrn/Frau Anna Gabriel</u> in <u>Prag IV.,</u> <u>Gasse Nr. 242.</u> dst. in F.H. in Reuth Abt.-U-II.</p> <p>Ich habe am <u>20.6.1941</u> entschieden, Sie in das Heim für Zahl- ende in den Fürsorgeheimen der Haupt- stadt Prag in Reuth aufzunehmen, und zwar in Abteilung <u>U.-II. ein 2 bettige</u> <u>Zimmer</u>, gegen einen monatlichen Verpflegskostenbeitrag von <u>1.400 K</u> d. i. <u>ein tausend vier hundert K</u> der aus Ihrer Rente von der Prager Ge- meinde</p> <p>zu leisten ist.</p> <p>Ich fordere <u>Sie</u> auf, die Verpflegskosten in monatlichen, bis zum 6. eines jeden Monats im vornheim fälligen Raten mit Post- erlagscheinen auf das Scheckkonto Nr. 90553 Prag /Kontoinhaber Fürsorge- anstalten der Hauptstadt Prag in Reuth/ unter Anführung des Zahlungszweckes, zu zahlen. Die Erlagscheine werden von der Anstaltsdirektion ausgefolgt. Im Falle einer Aenderung der Ver- pflegsgeldbehalt behält sich die Anstalts- direktion vor, die vorgeschriebene Verpflegsgeldbehalt zu erhöhen.</p> <p>Weiter fordere ich <u>Sie</u> auf, bei Antritt in das Heim für Zahlende in den Fürsorgeanstalten der Hauptstadt Prag in Reuth, einen Be- trag von <u>1.400 K</u>, d. i. <u>ein tausend</u> <u>vier hundert Kals</u> Haftung für eine</p>	<p>Ústřední sociální úřad hlavního města Prahy - odbor III - e.</p> <p>Č.j. <u>60319/1-41- Úsá.III/e.</u></p> <p>Všc: <u>Anna Gabrielová,</u> přijetí do zaopatření Domova pro platící při S.ú. v Krči.</p> <p>V Praze dne <u>20.6.1941.</u></p> <p><i>1/2. příloha</i> Pan/i <u>Anna Gabrielová</u> v <u>Prage IV.,</u> <u>ul. --- 6p.242.,</u> t.č. v Sociál. ústavech v Krči-U-II.</p> <p>Rozhodl jsem dne <u>20.6.1941,</u> abyste byl/a přijat/a do Domova pro platící při Sociálních ústavech hlav. města Prahy v Krči, a to na oddělení <u>U.-II. do 2 lůžkového</u> <u>pokoje</u>, za ošetřovné <u>1.400.- K.t.</u> t. j. <u>jeden tisíc čtyřista</u> korun měsíčně, jež bude hrazena z Vašeho důchodu od obce pražské.</p> <p>Vybízím <u>V á s</u> k placení ošetřovného v měsíčních předem jdoucích lhůtách a splatných vždy do šestého dne v měsíci vplat- ními lístky Poštovní spořitelny pro česk. účet 8.90553 Praha /vlastník č.útu: Sociální ústavy hlav. města Prahy v Krči/, na nichž účel plat- by nutno vyznačiti. Vplatní lístky vydává ředitelství těchto ústavů. V případě změny v ošetřovací sazbě vyhražuje si ředitelství ústavů zvýšiti předepsaný poplatek oše- třovného.</p> <p>Dále <u>V á s</u> vybízím, aby sta při nástupu do Domova pro platící při Sociálních ústavech hlav. města Prahy v Krči složil/a jako záruku částku K <u>1.400.-</u>, t. j. <u>jeden tisíc čtyři sta</u> korun, rovnající se jednoměsíčnímu</p>
---	--

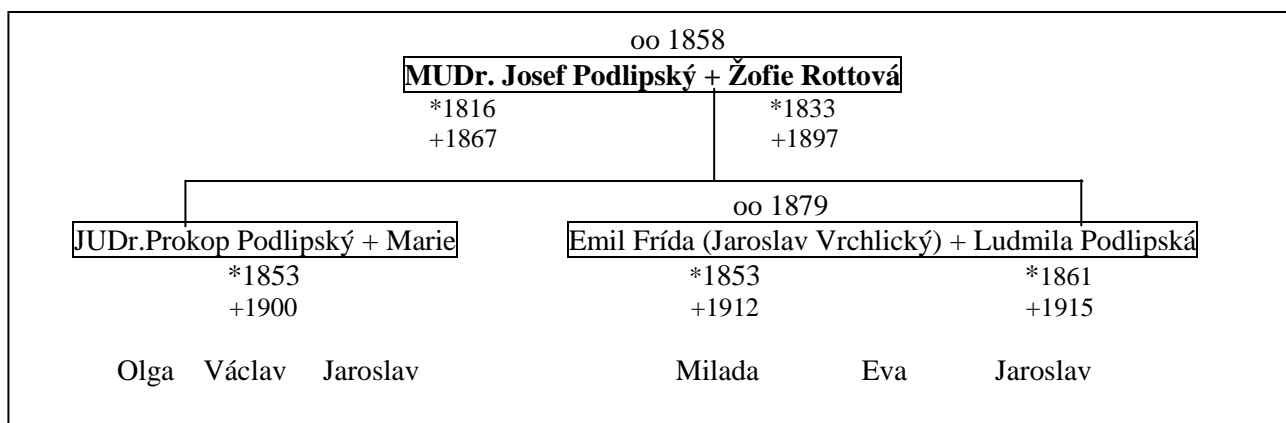
**Příloha č. 16:**

**Schéma naznačující příbuzenské vztahy v rodině Václava Podlipského.**



**Příloha č. 17:**

**Schéma znázorňující příbuzenské vztahy v rodině Josefa Podlipského.**



## Příloha č. 18:

Schéma znázorňující příbuzenské vztahy v rodině Jana Jakuba Frídy.

